

ЗВІТ

**Міжнародної дорадчої групи
про проведення нагляду
за розслідуванням подій на Майдані**

31 березня 2015 року

ЗМІСТ

Список скорочень та аббревіатур	3
Вступ	5
ФАКТИ	9
I. ОСНОВНІ ПОДІЇ.....	9
II. НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО З ПИТАНЬ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	27
III. СТРУКТУРА І ШТАТНИЙ РОЗПИС ГОЛОВНИХ ОРГАНІВ СЛІДСТВА.....	29
A. Структура Генеральної прокуратури	29
B. Структура МВС	33
B. Структура СБУ	35
IV. СТРУКТУРА ТА СТАН РОЗСЛІДУВАНЬ.....	36
A. Попередні зауваження.....	36
B. Розслідування, що здійснюється органами прокуратури.....	37
1. Провадження ГПУ № 228	37
(a) Розгін акцій протесту в ніч на 30 листопада 2013 року	38
(б) Постанови від 22 січня 2014 року щодо використання спеціальних засобів проти учасників акцій протесту	40
(в) Загибель та вогнепальні поранення учасників акцій протесту	41
(г) Перевищення посадовими особами службових повноважень, що призвело до завдання тілесних ушкоджень (окрім вогнепальних) 18-20 лютого 2014 року	51
2. Розслідування ГПУ щодо залучення «тітушок»	51
3. Розслідування ГПУ за фактом неналежного поводження з Михайлом Гаврилюком.....	53
4. Розслідування, проведені ГПУ, стосовно протиправного переслідування учасників акцій протесту.....	55
5. Розслідування, що проводяться прокуратурою міста Києва («справи Євромайдану»).....	56
B. Розслідування, проведені МВС	57
1. Загибель співробітників правоохоронних органів та отримання ними тілесних ушкоджень 18-20 лютого 2014 року	57
2. Розслідування у справі Дмитра Булатова	58
3. Розслідування у справах панів Ігора Луценка і Юрія Вербицького.....	59
4. Розслідування у справі Тетяни Чорновол.....	59
5. Розслідування, проведені місцевими органами внутрішніх справ в місті Києві	60
Г. Розслідування, проведені СБУ	60
V. УЗАГАЛЬНЕНА ІНФОРМАЦІЯ ЩОДО СТАНУ РОЗСЛІДУВАНЬ	61
АНАЛІЗ.....	64
I. ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА	64
A. Процесуальні вимоги статтей 2 та 3 Конвенції.....	64
B. Безкарність співробітників правоохоронних органів	66
B. Розслідування, проведені до 22 лютого 2014 року	69
Г. Розслідування після 22 лютого 2014 року: перепони.....	71
II. РОЗСЛІДУВАННЯ ПІСЛЯ 22 ЛЮТОГО 2014 РОКУ: ДОТРИМАННЯ ВИМОГ СТАТЕЙ 2 і 3 КОНВЕНЦІЇ	73
A. Незалежність	73
B. Ефективність розслідувань	76
1. Кадрове забезпечення і ресурси ГПУ	77
2. Розподіл роботи слідчих	79
3. Співпраця МВС та СБУ з ГПУ	81
4. Роль судів	85
5. Розслідування справи співробітників «Беркуту»: показовий приклад	88
6. Амністія	90
B. Своєчасність та відсутність зволікань	91

Г. Громадський контроль за проведенням розслідувань	93
Д. Участь потерпілих та їхніх родичів	96
III. ОЦІНКА МДГ СТАНУ РОЗСЛІДУВАНЬ	98
ВИСНОВКИ	100
I. УЗАГАЛЬНЕНІ ВИСНОВКИ	100
А. Висновки щодо розслідувань, проведених до 22 лютого 2014 року.....	100
Б. Висновки щодо розслідувань після 22 лютого 2014 року.....	100
II. ЗАКЛЮЧНІ ЗАУВАЖЕННЯ МДГ	102
ДОДАТКИ I - XI	105

(В цей Звіт можуть додаватися редакційні правки)

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ТА АББРЕВІАТУР

АКС	Модифікація автомата Калашникова
АРК	Автономна Республіка Крим
ВМС	Військово-Морські Сили
ГО	Громадська організація
ГПУ	Генеральна прокуратура
ГСУ	Головне слідче управління
ГУ МВС	Головне управління МВС
ДАІ	Державна автомобільна інспекція
Європейський суд	Європейський суд з прав людини
ЄС	Європейський союз
ЗМІ	Засоби масової інформації
КК	Кримінальний кодекс
КМДА	Київська міська державна адміністрація
Конвенція	Європейська конвенція з прав людини
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс
МВС	Міністерство внутрішніх справ
МОЗ	Міністерство охорони здоров'я
НУО	Неурядова організація
ОБСЄ	Організація з безпеки і співробітництва в Європі
РЄ	Рада Європи
СБУ	Служба безпеки України
УВКПЛ	Управління Верховного комісара ООН з прав людини

ВСТУП

Міжнародна дорадча група

Міжнародна дорадча група («МДГ») була створена Генеральним секретарем Ради Європи в квітні 2014 року з метою нагляду за дотриманням усіх вимог Європейської конвенції з прав людини («Конвенція») та практики Європейського суду з прав людини («Європейський суд») при розслідуванні випадків насильницьких дій, які мали місце в Україні, починаючи з 30 листопада 2013 року.

Членами МДГ є сер Ніколас Братца (голова МДГ), колишній голова Європейського суду, Володимир Буткевич, колишній суддя Європейського суду, та Олег Анпілогов, колишній український прокурор.

Мандат МДГ, повний текст якого викладено у Додатку I до цього Звіту, передбачав, що розслідування випадків насильницьких дій проводитимуться відповідними українськими органами згідно українського законодавства; що МДГ регулярно отримуватиме від Генеральної прокуратури України («ГПУ») звіти щодо перебігу розслідувань вказаних подій та матиме повний доступ до всієї інформації, що їх стосується, та право звертатися за будь-якими додатковими відомостями, і отримувати їх, як вважатиме за потрібне; а також, що представники громадянського суспільства матимуть право безперешкодно контактувати та підтримувати зв'язок з МДГ. Мандат також передбачав, що наприкінці роботи МДГ голова МДГ підготує остаточний звіт, який буде представлено Генеральному секретарю Ради Європи та органам влади України.

Межі розгляду МДГ

Відповідно до Мандату, Генеральний секретар запропонував створити МДГ з огляду на існуючу політичну кризу в Україні та необхідність здобути довіру громадськості до розслідувань випадків насильства. Пропозицію було вперше зроблено в грудні 2013 року, одразу після жорстоких подій під час акцій протесту на Майдані Незалежності в Києві вранці 30 листопада та 1 грудня та до трагічних подій, які мали місце в місті в січні та лютому 2014 року, в результаті яких загинуло та отримало тілесні ушкодження багато учасників акцій протесту та правоохоронців. МДГ залишилася несформованою до квітня 2014 року, коли було призначено її останнього члена. Того ж місяця Генеральний секретар надіслав Прем'єр-міністрові України Мандат МДГ, і 5-7 квітня, очікуючи на відповідь, МДГ провела своє перше робоче засідання в Страсбурзі. Відповідь від міністра закордонних справ України надійшла листом від 1 травня 2014 року – міністр запевнив, що Уряд України вітає завершення формування МДГ та готовий сприяти її роботі. Згодом, під час свого візиту до Страсбургу у червні 2014 року Президент Порошенко підтвердив готовність сприяти роботі МДГ. На прохання МДГ Президент призначив контактну особу в Адміністрації Президента.

2 травня 2014 року сталися трагічні події в Одесі, які так само призвели до значних людських втрат. Одразу після цих подій пролунало багато закликів, зокрема від Ради Європейського союзу та Президента Порошенка, до проведення МДГ нагляду за розслідуванням цих подій. Листом від 12 вересня 2014 року Постійний представник України при Раді Європи повторно запевнив про повну підтримку Уряду України в питанні нагляду за розслідуванням подій на Майдані. Підкреслюючи, що основний

напрямок роботи МДГ продовжує стосуватись розслідування подій на Майдані, листом також підтверджувалася згода Уряду України, що розслідування подій 2 травня в Одесі також мають вважатись такими, що включені до Мандату МДГ. Таким чином, підсумовувалося в листі, Мандат МДГ буде виконано по завершенню нагляду за розслідуваннями подій, які мали місце на Майдані та в Одесі.

В свою чергу МДГ заявила про свою готовність провести нагляд за розслідуванням подій в Одесі, проте зазначила, що розпочне свою роботу в цьому напрямку, як тільки її нагляд за розслідуваннями подій на Майдані дійде до завершальної стадії. Нагляд за розслідуваннями подій в Одесі МДГ розпочала в лютому 2015 року.

Нагляд МДГ, про який йдеться у цьому Звіті, обмежено випадками насильства стосовно акцій протесту на Майдані між 30 листопада 2013 року та 21 лютого 2014 року. МДГ розтлумачила своє завдання за Мандатом як таке, що стосується дотримання вимог статей 2 та 3 Конвенції та відповідної практики Європейського суду під час проведення розслідувань випадків неналежного поведження, спричинення смерті чи серйозних тілесних ушкоджень в цей період, і не стосується випадків, які могли б становити порушення інших прав, гарантованих Конвенцією, учасників акцій протесту. Зокрема, МДГ не вважає своїм завданням перевіряти, чи відповідали затримання та тримання під вартою, поведження з численними учасниками акцій протесту та судовий розгляд стосовно них або розслідування цих випадків вимогам статей 5 чи 6 Конвенції. Крім того, під час свого нагляду МДГ зосереджувалася на розслідуваннях особливих випадків насильства впродовж цього періоду, зокрема тих, які мали місце вранці 30 листопада та 1 грудня 2013 року, з 19 по 22 січня 2014 року та з 18 по 21 лютого 2014 року.

МДГ також розтлумачила свій Мандат як такий, що охоплює не лише розслідування випадків спричинення смерті чи серйозних тілесних ушкоджень учасникам акцій протесту та іншим цивільним особам, але й розслідування випадків спричинення смерті чи серйозних тілесних ушкоджень тим, на кого було покладено обов'язок охорони порядку під час акцій протесту на Майдані.

З тексту Мандату чітко випливає, що на МДГ не покладається завдання з проведення чи допомоги в проведенні розслідування або встановлення фактів випадків насильства. Це було і залишається завданням слідчих органів України, зокрема ГПУ, Міністерства внутрішніх справ України («МВС») та Служби безпеки України («СБУ»), кожен з яких відповідальний за розслідування тих чи інших справ, пов'язаних з подіями на Майдані. Так само на МДГ не покладається завдання з встановлення того, чи відповідало розслідування конкретного випадку вимогам Конвенції. Її завдання носить наглядовий характер, а саме надати узагальнену оцінку відповідності розслідувань, які проводилися на національному рівні щодо випадків спричинення смерті чи серйозних тілесних ушкоджень або неналежного поведження, міжнародним стандартам. Під час своєї роботи, МДГ неодноразово надавала оцінку розслідуванням конкретних випадків, які привернули увагу широкого загалу. Метою таких оцінок було не надання висновків щодо якості конкретного розслідування, а надання корисних прикладів адекватності розслідувань в цілому.

Методи роботи МДГ

Заходи, вжиті МДГ під час виконання покладеного на неї завдання, повністю викладені в Додатку II до цього Звіту. Загалом, МДГ було надіслано низку детальних запитів до органів влади України та, через свою Інтернет-сторінку, запрошено неурядові організації надати письмові подання. До того ж, у серпні, вересні, листопаді та грудні 2014 року МДГ було проведено низку зустрічей в Києві з представниками

відповідних органів влади та неурядових організацій для подальшого обговорення інформації, отриманої в письмовому вигляді.

МДГ було надіслано остаточні запити до слідчих органів про надання інформації щодо стану розслідувань на 30 листопада 2014 року. Однак під час виконання покладеного на неї завдання МДГ бралися до уваги події, які відбувалися до 23 лютого 2015 року, настільки, наскільки вони були доступні широкому загалу.¹

Під час своєї роботи МДГ стикалася з певними труднощами. Насильницькі події в Києві, зокрема ті, які мали місце 18-20 лютого 2014 року, були особливо жорстокими, й їх розслідування були і є доволі складними. Під час своєї роботи з нагляду за розслідуванням, МДГ, як міжнародний орган, потребувала перекладу, як письмового так і усного. Так само робота МДГ не полегшувалася тим фактом, що принаймні на ранніх стадіях бракувало ефективного співробітництва з МДГ з боку певних органів влади, що зрештою призвело до призначення контактної особи з метою покращення співробітництва. Також не сприяли роботі МДГ відмова у доступі до певних документів з обмеженим доступом, які мали безпосереднє значення для роботи МДГ, та часті зміни в складі делегацій, які представляли органи влади на зустрічах з МДГ, що призводило до втрати цілісності та послідовності інформації, яка надавалася МДГ. Тим не менш, МДГ хотіла б відзначити допомогу, яку вона отримувала під час своєї роботи, від органів влади, особливо від Генеральної прокуратури України, та неурядових організацій.

МДГ висловлює вдячність за безцінну допомогу надану їй співробітниками Ради Європи та двома перекладачами – Вадимом Кастеллі та Ларисою Сич.

Звіт МДГ

Роль осіб, імена яких згадуються в Звіті, викладено у Додатку III. Задля надання якомога повнішої інформації на своїй вебсторінці МДГ розмістила низку Інформаційних довідок², які стосуються предмету цього Звіту, а також виклад основних публічних заяв слідчих органів за період між березнем 2014 року та лютим 2015 року. Усі органи та нормативні акти, на які посилається Звіт, є органами та нормативними актами України, якщо не зазначено інше. Під посиланням у Звіті на співробітників «Беркуту» мається на увазі співробітників колишнього «Беркуту», оскільки цей спецпідрозділ було розформовано в 2014 році. МДГ хотіла б підкреслити, що опис фактів, які впливають з досудових розслідувань, не повинен тлумачитися як такий, що має преюдиціальне значення щодо вини підозрюваних, які згадуються у Звіті, чи щодо будь-яких фактів, які встановлюються судом.

---

¹ 20 березня 2015 року МДГ отримала листа від ГПУ, в якому описувались незначні зрушення в розслідуваннях. Листом також повідомлялось про нещодавно порушену справу щодо прийняття «драконівських законів». МДГ не брала до уваги цей лист у своєму Звіті.

² [Інформаційні довідки МДГ](#).

ФАКТИ

I. ОСНОВНІ ПОДІЇ

A. Події, що передували акціям протесту на Майдані

1. У листопаді 2013 року після тривалих переговорів Україна стояла на порозі підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом («ЄС»)³, але в другій половині цього місяця поширилась інформація про те, що Угода не буде підписана через низку причин, зокрема, у зв'язку з невиконанням Україною вимог ЄС та напругою між Україною і Російською Федерацією, результатом якої стала торгова війна. Почались заклики до всенародної демонстрації підтримки Україною тісніших зв'язків з Європою⁴. Ці заклики посилювали настрій громадянських протестів, який існував в Україні з літа 2013 року і був спричинений низьким рівнем життя, зростанням цін і високим рівнем безробіття.

2. У другій половині листопада 2013 року правоохоронні органи почали стягувати до Києва додаткові сили міліції. Зокрема, згідно з документами, отриманими МДГ від Міністерства внутрішніх справ («МВС»), станом на 25 листопада 2013 року до Києва на запит Головного управління МВС міста Києва додатково прибули 1 369 співробітників спецпідрозділу «Беркут» та внутрішніх військ⁵. Також повідомлялося про те, що Служба безпеки України («СБУ») доручила відповідним управлінням посилити рівень боєготовності у зв'язку з «загрозою терористичних актів у Києві 24 листопада та 25-30 листопада 2013 року»⁶.

3. 20 листопада 2013 року Кабінет міністрів України у прес-релізі повідомив, що під час прес-конференції у Санкт-Петербурзі (Російська Федерація) Прем'єр-міністр Микола Азаров заявив, що Україна продовжує підготовку до підписання Угоди про асоціацію. Проте, наступного дня Кабінет міністрів призупинив⁷ підготовку до підписання Угоди, яке мало відбутись на саміті Східного партнерства наприкінці листопада 2013 року. Також зазначалось, що Україні потрібно переглянути свої торгові відносини з Російською Федерацією та іншими членами Співдружності Незалежних Держав.

---

³ ЄС вів переговори з Україною стосовно Угоди про асоціацію та всебічної та поглибленої зони вільної торгівлі, починаючи з березня 2007 року. Обговорення завершилися у 2012 році. 24 червня 2013 року Рада з питань співробітництва між Україною та ЄС ухвалила в Люксембурзі оновлений «Порядок денний асоціації Україна-ЄС» для підготовки та сприяння реалізації Угоди про асоціацію між ЄС та Україною.

⁴ Наприклад, 17 листопада 2013 року голова громадської ініціативи «Третя Українська Республіка» Юрій Луценко [закликав на веб сторінці проекту](#) зібратися на Європейській площі в Києві на підтримку європейського вибору України з огляду на заявлене рішення української влади про відстрочення переговорів про асоціацію ЄС-Україна.

⁵ Див. Додаток VII про відповідні правоохоронні формування.

⁶ У грудні 2013 року народний депутат Віктор Балога [оприлюднив](#) листи з цього питання, які нібито були видані СБУ.

⁷ Розпорядження № 905-р «Питання укладання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами, з іншої сторони».

4. Після цього рішення в соціальних мережах почали з'являтися заклики зібратись на Майдані Незалежності в Києві («Майдан») на підтримку проєвропейського вибору України. Перші учасники акцій протесту зібрались там ввечері 21 листопада 2013 року, наступного дня після того, як Окружний адміністративний суд міста Києва своїм рішенням за результатами розгляду звернення Київської міської державної адміністрації заборонив проведення акцій у центрі міста⁸.

5. 24 листопада 2013 року відбулась перша масова демонстрація за Україну в Європі та проти влади. За даними з різних джерел у ній взяло участь від 50 000 до 100 000 осіб. Учасники акції вимагали відставки уряду та розпуску Верховної Ради у разі непідписання Угоди про асоціацію. Учасники акції протесту підійшли до будівлі Кабінету міністрів, біля якої вже зібрались окремі групи антимайданівців разом із так званими «тітушками»⁹. Повідомлялось про те, що загони «Беркуту» застосували сльозогінний газ у відповідь на начебто насильницькі дії з боку учасників акцій протесту, що виступили проти влади, хоча деякі джерела повідомляли про застосування димових шашок, а не сльозогінного газу¹⁰. Перші намети представників опозиційних політичних партій почали з'являтися на Європейській площі і, очевидно, також і на Майдані.

6. 25-26 листопада 2013 року МВС опублікувало декілька прес-релізів. В прес-релізах розмістили фотографії учасників акцій протесту, що розпилювали речовину в обличчя працівників міліції. Було заявлено, що ці дії є провокацією і що окремі політики використовують дану ситуацію у своїх політичних цілях. Міністр внутрішніх справ Віталій Захарченко оголосив, що проти мирних мітингувальників не буде застосовуватись сила. Силу буде застосовано в разі блокування вулиць, знищення майна або відмови виконувати накази суду. Міністр сказав, що проти хуліганів і тих, хто чинив опір працівникам міліції, були відкриті кримінальні провадження.

7. 28-29 листопада 2013 року у Вільнюсі відбувся саміт ЄС. Україна не підписала Угоду про асоціацію між Україною та ЄС.

8. 29 листопада 2013 року Генеральний прокурор Віктор Пшонка на брифінгу для преси в Харкові сказав, що силовий розгін акцій протесту може мати місце лише в разі порушення учасниками акцій протесту закону.

Б. Події в ніч на 30 листопада 2013 року

9. В ніч на 30 листопада 2013 року на Майдані залишалось від 200 до 1 000 учасників акцій протесту, які, починаючи з 21 листопада 2013 року, несли там цілодобову варту. На публічних відеозаписах видно, що там знаходилась переважно молодь. Пізніше ЗМІ повідомили, що цієї ночі на Майдані залишались здебільшого

⁸ Низка політичних партій і громадських рухів такі як, «Коаліція учасників Помаранчевої революції», «Українська патріотична альтернатива» та інші мали намір вшанувати 22 листопада 2013 року дев'яту річницю Помаранчевої революції та третю річницю Податкового Майдану (масові акції протесту підприємців у Києві 16 листопада-2 грудня 2010 року проти нового Податкового кодексу). В той самий час члени православної церкви планували організувати ходу від Києво-Печерської Лаври до Софійської площі, включаючи прохід вулицею Різницька, на якій знаходиться ГПУ. Учасники ходи мали намір звернутися до правоохоронних органів з проханням про «звільнення православною політика». Суд, не надавши конкретного обґрунтування свого рішення, задовольнив позов органів влади, суд також заборонив проводити акції з нагоди річниці Помаранчевої революції на Майдані, Європейській площі та вулиці Хрещатик з 22 листопада 2013 року по 7 січня 2014 року.

⁹ *Тітушками* називають хуліганів, що, як стверджувалось, були профінансовані владою для нападів і залякування учасників акцій протесту проти дій влади.

¹⁰ Див., наприклад, <http://www.pravda.com.ua/articles/2013/11/24/6987513/>.

студенти. Також там знаходились представники руху «Правий сектор» і невелика група журналістів¹¹.

10. За інформацією наданою ГПУ¹², секретар Ради національної безпеки і оборони Андрій Клюєв, його заступник Володимир Сівкович, голова Київської міської державної адміністрації Олександр Попов та начальник Головного Управління МВС («ГУ МВС») у місті Києві Валерій Коряк прийняли рішення про силовий розгін мирного зібрання на Майдані тієї ночі нібито через необхідність підготовки до новорічних свят.

11. Близько третьої години ранку працівники Київської міської державної адміністрації завезли техніку і матеріали для встановлення на Майдані новорічної ялинки. Декілька учасників акцій протесту блокували рух транспорту, на якому підвозилось обладнання.

12. Близько четвертої ранку заступник начальника Управління громадської безпеки ГУМВС у місті Києві звернувся до учасників акцій протесту з вимогою розійтись, оскільки на місці наметів буде встановлюватись новорічна ялинка. Як повідомляється, після цього пан Коряк через заступник керівника київської міліції пана Федчука, і начальника управління громадської безпеки ГУМВС в місті Києві пана Мариненка, віддав наказ «відтіснити учасників акції» силами спецпідрозділу «Беркут».

13. Організація «Human Rights Watch» написала про ці події наступним чином:

«Хьюман Райтс Вотч взяла інтерв'ю у 12 осіб, які були свідками подій 30 листопада. Деякі стверджували, що близько 4:00 ранку на площі з'явився чоловік у цивільному, імовірно – муніципальний чиновник, який попросив учасників акцій протесту розійтись, щоб робітники змогли встановити новорічну ялинку. Після цього учасники акцій протесту встали в ланцюг навколо пам'ятника в центрі площі.

У відповідь міліцейський спецназ раптово атакував їх без попередження: протестуючих били кийками, відтісняли їх від пам'ятника та відтягали убік. Вся операція тривала близько 20 хвилин. Хьюман Райтс Вотч ознайомила з відеозаписом, зробленим очевидцем, на якому видно, як міліцейський спецназ насувається на протестуючих і б'є їх кийками, а тих, хто падає, б'ють і штовхають ногами. На другому відеозаписі видно, як міліція переслідує і хапає людей на прилеглих вулицях і б'є тих, хто вже впав.»¹³

14. Начальник прес-служби МВС так описала ці події:

«Представники благоустрою звернулись до правоохоронних органів з проханням забезпечити громадський порядок та безперешкодний проїзд цієї техніки на Майдан Незалежності. Мітингувальників було попереджено, що їх дії є протиправними. Окремі мітингувальники почали кидати в співробітників міліції пляшки з водою, каміння, а також підпалені палки. Після цього міліція відтіснила мітингувальників з Майдану Незалежності. Що стосується повідомлень лікарів, а також окремих осіб, про те, що під час цього конфлікту вони зазнали тілесних ушкоджень від співробітників міліції, за всіма такими фактами буде проведено службові перевірки після чого будуть прийняті рішення відповідно до чинного законодавства.»¹⁴

15. У прес-релізі ГПУ від 20 грудня 2013 року заявлялось наступне:

«Стосовно подій 30 листопада 2013 року:

- о 3:51 ранку на Майдан прибув транспорт комунальних служб, який був заблокований учасниками акцій протесту;

- близько 4 ранку міліція отримала повідомлення про це від працівника комунальних служб;

¹¹ Матеріали, що були надані МДГ декількома неурядовими організаціями («НУО») («спільне подання НУО»). Назви НУО див. в Додатку II.

¹² Див. параграфи 215-225 нижче.

¹³ <http://www.hrw.org/uk/news/2013/12/04/ukra-na-nadm-rna-sila-proti-demonstrant-v>.

¹⁴ Див. [відео](#).

- о 4:10 ранку працівники «Беркуту» почали діяти з метою відтіснити учасників акцій протесту.

Оскільки їм чинили активний опір, окремі працівники «Беркуту» застосували спеціальні засоби. [...] О 4:20 ранку Майдан був очищений від учасників акцій протесту.»

16. Ці події масово знімали на відео самі учасники акцій протесту і журналісти. Повідомлялось, що правоохоронці також застосовували сльозогінний газ і світлошумові гранати¹⁵. До силового розгону учасників акцій протесту на Майдані було залучено близько 300 співробітників «Беркуту»¹⁶. В результаті цих подій від 60 до 91¹⁷ особи отримали тілесні ушкодження і до 10 осіб було госпіталізовано. За словами представників «Євромайдан SOS»¹⁸, 18 осіб пройшли судово-медичні експертизи, за результатами яких було зафіксовано такі тілесні ушкодження: забійні рани голови, закриті черепно-мозкові травми, струси мозку, переломи верхніх та нижніх кінцівок, контузії, гематоми, переломи стінок носа та вибиті зуби.

17. Головний лікар Київської міської станції швидкої допомоги повідомив, що до них по допомогу звернулось 35 осіб, 7 з яких госпіталізували. До Шевченківського районного відділу міліції викликали дев'ять швидких і дві особи було госпіталізовано. Були зафіксовані наступні травми: садна, забиті місця, закрита черепно-мозкова травма та одна підозра на перелом¹⁹.

18. Заступник Генерального прокурора Анатолій Пришко на брифінгу для преси 5 грудня 2013 року заявив про те, що тілесні ушкодження отримали 79 осіб. Серед них шість студентів, четверо журналістів, двоє іноземних громадян і сім працівників міліції. Десять осіб було госпіталізовано²⁰.

19. Згідно з повідомленням МВС, міліція заарештувала 35 учасників акцій протесту. Заарештованих відвезли до Шевченківського і Печерського районних відділень міліції. За інформацією МВС, вони були звинувачені в скоєнні адміністративних правопорушень, після чого їх відпустили. В іншій заяві міністерства повідомлялось, що під час акції протесту 12 співробітників правоохоронних органів отримали поранення та що було порушено дві кримінальні справи²¹.

20. За інформацією газети «Дзеркало тижня»²², під час прес-конференції 30 листопада 2013 року пан Коряк визнав, що це він дав наказ про силовий розгін учасників акції протесту на Євромайдані. Він звернувся до громадян з проханням надати всі наявні відеоматеріали для сприяння розслідуванню.

21. 30 листопада 2013 року міністр внутрішніх справ приніс вибачення за застосування надмірної сили працівниками правоохоронних органів і сказав, що буде проведено розслідування. 3 грудня 2013 року Прем'єр-міністр Микола Азаров також вибачився в Парламенті за дії силовиків на Майдані²³.

22. 30 листопада 2013 року Київська міська державна адміністрація звернулася до суду з позовом до партій «Батьківщина» та «УДАР» з метою заборони проведення

¹⁵ Див., наприклад, [відео](#) та [відео](#).

¹⁶ Див. [звіт](#) УВКПЛ «Про стан справ з правами людини в Україні» від 15 квітня 2014 року (англійською).

¹⁷ Дані, надані МДГ Генеральною прокуратурою.

¹⁸ [Євромайдан SOS](#) – самоорганізована група правозахисників, громадських активістів, адвокатів, журналістів та інших небайдужих людей різних професій, яка була створена у відповідь на дії влади щодо розгону мирної акції у ніч з 29 на 30 листопада 2013 року на Майдані Незалежності.

¹⁹ Див., наприклад, <http://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3273128-pislia-rozghonu-yevromaidana-zameddopomohoui-zvernulysia-35-osib-semero-z-yakykh-hospitalizovani-holovlikar-shvydkoi>.

²⁰ Див., наприклад, <http://interfax.com.ua/news/general/179611.html> (російською).

²¹ Див., <http://www.hrw.org/uk/news/2013/12/04/ukra-na-nadm-rna-sila-proti-demonstrant-v>.

²² <http://zn.ua/POLITICS/nachalnik-stolichnoy-milicij-vzval-na-sebya-otvetstvennost-za-razgon-evromaydana-133994.html> (російською).

²³ Див., <http://www.hrw.org/uk/news/2013/12/04/ukra-na-nadm-rna-sila-proti-demonstrant-v>.

заходів з 30 листопада 2013 року до 7 січня 2014 року на вулицях Банковій, Грушевського, Богомольця та на Європейській площі. Близько опівночі того ж дня Окружний адміністративний суд міста Києва розглянув справу. Враховуючи наявність закликів до виходу громадян на масові заходи, а також до революції та повалення влади, суд задовольнив позов щодо заборони демонстрацій. Крім того, суд також звернув увагу на те, що організаторами акцій не дотримано вимоги, встановленої рішенням Київської міської ради, щодо завчасного (за 10 днів) повідомлення про проведення заходів.²⁴

23. Під час зустрічі 30 листопада 2013 року з послами Сполучених Штатів Америки та Польщі міністр внутрішніх справ повідомив про те, що останнім часом в різних куточках України відбулося 580 масових заходів, які зібрали понад 360 000 учасників.

В. Події 1 грудня 2013 року

24. У відповідь на жорстокий розгін учасників акцій протесту на Майдані в ніч на 30 листопада 2013 року декілька сотень тисяч осіб вийшли на марш у центрі Києва 1 грудня 2013 року²⁵.

25. За інформацією ГПУ, 30 листопада – 1 грудня 2013 року в Києві на акції протесту проти незаконних дій працівників міліції вийшли від 500 000 до 1 000 000 осіб.

26. Близько 13:00 група у складі 50-60 осіб у масках і шоломах, озброєна палицями, увірвалася до будівлі Київської міської державної адміністрації. Групу очолювала журналістка Тетяна Чорновол, яка закликала захопити будівлю, щоб не допустити її підпалу. Вона також заявила, що учасникам акцій протесту ця будівля потрібна, щоб організувати тут свій штаб²⁶. Того ж дня був утворений штаб національного спротиву. Він розташувався в Будинку профспілок.

27. Учасники акцій протесту також зібрались біля Адміністрації Президента на вулиці Банковій. Близько 14:20 там знаходилось близько 500 учасників акцій протесту. Деякі з них кидали каміння та палаючі палиці в бік правоохоронців, які блокували прохід до Адміністрації Президента. Було багато припущень, що тітушки були використані для підбурювання учасників акцій протесту²⁷ та провокування правоохоронців до застосування сили.

28. Деякі учасники акцій протесту захопили навантажувач і, як стверджувалось, намагались прорвати ланцюг правоохоронців. Влада заявляла про те, що серед учасників акцій протесту були члени націоналістичних організацій правого крила.

29. Близько 16:30 «Беркут» перейшов у контрнаступ, завдаючи численні тілесні ушкодження учасникам і журналістам. Різні джерела повідомляли про те, що застосування сили було непропорційним, і що від жорстокого побиття постраждали

²⁴ Інформація, надана МДГ Київською міською державною адміністрацією. Подальшу інформацію про законодавство щодо права на мирне зібрання в Україні див. [Інформаційну довідку МДГ № 11](#).

²⁵ 1 грудня 2013 року Київський окружний адміністративний суд задовольнив заяву Новопетрівської сільської ради про обмеження права на мирні зібрання біля резиденції Президента України. Масові заходи заборонялось проводити з 1 грудня 2013 року до 7 січня 2014 року і ця заборона поширювалася на партію «Батьківщина», яка збиралася проводити масові заходи на підтримку Угоди про асоціацію з ЄС та з вимогою імпічменту Президента. Суд постановив, що ці демонстрації можуть стати втручанням у право жителів на відпочинок, а оскільки до демонстрантів можуть приєднатися протилежним чином налаштовані групи, це може призвести до масових заворушень і заважати працівникам правоохоронних органів забезпечувати громадський порядок.

²⁶ Див., наприклад, <http://fakty.ictv.ua/ua/index/read-news/id/1498757>.

²⁷ Див., наприклад, [відео](#) та [відео](#).

особи, які не брали участі в акціях протесту, що підтверджується наявними відеоматеріалами²⁸. Співробітники правоохоронних органів, як військовослужбовці внутрішніх військ, так і «Беркут», застосували сльозогінний газ, гумові кийки та світло-шумові гранати.

30. У звіті Управління Верховного комісара ООН з прав людини («УВКПЛ») від 15 квітня 2014²⁹ року зафіксовано, що 1 грудня 2013 року було травмовано щонайменше 50 правоохоронців і сотні учасників акцій протесту, а 12 осіб затримали за обвинуваченням в організації масових заворушень. Управління охорони здоров'я Київської міської державної адміністрації повідомило про те, що 1 грудня 2013 року по медичну допомогу звернулися 165 осіб, і 109 з них було госпіталізовано³⁰. В брифінгу для преси 5 грудня 2013 року міністр внутрішніх справ заявив, що 156 працівників правоохоронних органів отримали поранення, з них 126 осіб було госпіталізовано, четверо – в тяжкому стані.

31. У зв'язку з цими сутичками було заарештовано дев'ять осіб. Рішенням Шевченківського районного суду міста Києва від 3 грудня 2013 року їх було взято під варту строком на два місяці. Всі вони отримали травми різного ступеню тяжкості. Організація «Amnesty International» зазначила, що з дев'яти заарештованих осіб вісьмох одразу госпіталізували. Пізніше затримали двох інших осіб, яких звинувачували у викраденні навантажувача³¹.

32. За статистикою, яку оприлюднило Міністерство охорони здоров'я («МОЗ»), в період з 30 листопада по 2 грудня 2013 року до закладів невідкладної медичної допомоги в місті Києві звернулось 248 осіб, з яких 190 – з полудня 1 грудня 2013 до шостої години ранку 2 грудня 2013 року. МОЗ повідомило, що 139 осіб, з них 76 працівників правоохоронних органів і трьох журналістів, довелося госпіталізувати³².

33. За інформацією зі звіту МВС за результатами службового розслідування від 24 квітня 2014 року, 1 грудня 2013 року у центрі Києва було задіяно 3 560 силовиків, з них 850 військовослужбовців внутрішніх військ.

Г. Подальші події грудня 2013 року

34. 3 грудня 2013 року Верховна Рада не набрала потрібної кількості голосів за висловлення недовіри урядові.

35. 5 грудня 2013 року Комітет Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин провів засідання з приводу подій 30 листопада – 1 грудня 2013 року. Комітет звернувся до ГПУ та МВС з вимогою проведення незалежного розслідування названих подій.

36. 5 і 6 грудня 2013 року Окружний адміністративний суд міста Києва задовольнив позов КМДА заборонити Ініціативній Групі «Громадський актив Києва» та партії «УДАР» проводити зібрання на підтримку підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Суд заборонив проводити відповідні заходи до 7 січня 2014 року, посилаючись загальним чином на незручності, які ці заходи можуть створювати для місцевих жителів і для роботи різних комунальних служб³³.

²⁸ Див., наприклад, [відео](#) та [матеріали](#) (англійською).

²⁹ Див. [звіт](#) УВКПЛ «Про стан справ з правами людини в Україні» від 15 квітня 2014 року (англійською).

³⁰ <http://kievcity.gov.ua/news/12047.html>.

³¹ Інформація отримана МДГ від організації «Amnesty International».

³² Див. <http://www.hrw.org/uk/news/2013/12/04/ukra-na-nadm-rna-sila-proti-demonstrant-v>.

³³ Інформація, отримана МДГ від Київської міської державної адміністрації.

37. 6 грудня 2013 року під будівлею Генеральної прокуратури України пройшов «лежачий протест» з вимогою звільнення осіб, затриманих 1 грудня 2013 року.

38. Того ж дня Президент Янукович і Президент Путін провели позапланову зустріч у Сочі (Російська Федерація).

39. 8 грудня 2013 року на Майдані відбулась ще одна велика демонстрація, в якій взяли участь декілька сотень тисяч громадян, а на вулицях Грушевського, Лютеранській, Круглоуніверситетській і Богомольця було збудовано барикади. Ввечері того ж дня учасники акцій протесту демонтували пам'ятник Леніну навпроти Бессарабського ринку.

40. Вранці 9 грудня 2013 року спецпідрозділ «Тигр» та інші підрозділи внутрішніх військ змогли вийти з території військової частини у Василькові, яку блокували учасники акцій протесту, і прибули до центру Києва. Протягом дня були закриті окремі станції метро в центрі Києва³⁴, причиною чого були названі повідомлення про мінування цих станцій.

41. Того ж дня працівники міліції провели обшук у штаб-квартирі партії «Батьківщина». У прес-релізі, оприлюдненому в січні 2014 року, заступник керівника Головного слідчого управління МВС заявив про те, що в комп'ютерах, вилучених з офісу, зайшли свідчення того, що акції протесту планувались заздалегідь.

42. Станом на 10 грудня 2013 року кількість правоохоронців у Києві зросла до 5 101 особи, включаючи 2 906 військовослужбовців внутрішніх військ.

43. Того ж дня Печерський районний суд міста Києва прийняв рішення про забезпечення позову Київської міської ради у цивільному провадженні щодо декількох приватних осіб, партії «Батьківщина», та Віталія Кличка, зобов'язавши їх не чинити перешкод у вільному пересуванні громадян у центрі міста.

44. В ніч на 11 грудня 2013 року було зроблено спробу витіснити учасників протесту з Майдану. О першій годині ночі співробітники спецпідрозділу «Беркут» намагались розібрати барикади на вулиці Інститутській. Декількох народних депутатів, які знаходились серед учасників акцій протесту, побили. Протистояння між учасниками акцій протесту та міліцією тривало всю ніч. Інформація про події ширилась в Інтернеті, вночі на Майдан прибуло багато нових людей. Вранці силовики спробували взяти штурмом будівлю КМДА, зайняту учасниками акцій протесту, але спроба не вдалась. За повідомленнями з різних джерел, до 40 осіб, включно з правоохоронцями, було поранено, і до 15 осіб госпіталізовано. Організація «Human Rights Watch» так описувала ці події:

«Після півночі 11 грудня 2013 р. міліція розчистила кілька зведених протестуючими барикад, які блокували вулиці, що ведуть до площі Незалежності і урядових будівель. Міліція також спробувала увійти в мерію, яка більше тижня була зайнята опозиційними активістами. Протестуючі у обох випадках намагались перешкоджати міліції. Повідомлялося, що в ході пов'язаних з цим зіткнень кілька людей були поранені.

За інформацією МВС, в ході цих зіткнень були поранені десять співробітників міліції. У ЗМІ повідомлялося про 30 постраждалих серед протестуючих і про затримання восьми активістів за звинуваченням у дрібному хуліганстві»³⁵.

45. 17 грудня 2013 року Президент Янукович мав зустріч у Москві з Президентом Путіним. Вони підписали план дій між Російською Федерацією і Україною.

46. Згідно з матеріалами спільного подання НУО, перша смерть під час громадських протестів в Україні сталась 22 грудня 2013 року. Павло Мазуренко помер

³⁴ «Театральна», «Хрещатик» і «Майдан Незалежності».

³⁵ <http://www.hrw.org/uk/news/2013/12/12/ukra-na-neobkh-dna-striman-st-z-obokh-stor-n>.

в реанімації Київської міської клінічної лікарні № 12 через чотири дні після жорстокого побиття невідомими (з його слів, це були міліціонери).

47. За інформацією МВС, станом на 23 грудня 2013 року в Києві знаходилось 10 753 правоохоронці, з них 2 810 працівників міліції міста Києва, 1 693 співробітники «Беркуту», 1 150 офіцерів патрульної служби та 5 100 військовослужбовців внутрішніх військ.

48. Вранці 25 грудня 2013 року біля власного автомобіля знайшли жорстоко побитою пані Чорновол, на той час активістку Євромайдану. Тієї ночі вона, як стверджується, їхала знімати будинки міністра внутрішніх справ і Генерального прокурора³⁶.

49. 29 грудня 2013 року біля резиденції Президента Януковича відбулася акція протесту АвтоМайдану³⁷.

Д. Події січня 2014 року

50. Протягом перших двох тижнів січня 2014 року акції протесту тривали і були позначені окремими поодинокими випадками насильства.

51. 16 січня 2014 року Верховна Рада прийняла низку законів, відомих під назвою «драконівські закони», якими обмежувались громадянські права та свободи, зокрема, свобода зібрань. Цими законами передбачались більш суворі санкції за певні правопорушення і запроваджувалась кримінальна та адміністративна відповідальність за низку діянь. Законом № 721-VII передбачалось підвищення штрафу за порушення встановленого порядку організації мітингів. Ним також (додатково до інших пунктів) передбачався штраф за носіння масок для обличчя або одягу, що схожий на формений одяг працівників правоохоронних органів чи військовослужбовців; штраф або адміністративний арешт за встановлення без дозволу палаток чи конструкцій, що використовуються під час демонстрацій; штраф за рух в колоні у складі більше п'яти машин без попереднього узгодження з відповідним управлінням МВС, що спричинило створення перешкод для дорожнього руху. Підвищувалися санкції за такі злочини як: умисне знищення чужого майна, групове порушення громадського порядку, підбурювання до дій, що становлять загрозу порушення громадського порядку, хуліганські дії, захоплення будівель, які використовуються органами державної влади, вчинення опору посадовим особам, погрози насильством працівникам правоохоронних органів³⁸.

52. Того ж дня Верховна Рада утворила Тимчасову слідчу комісію під головуванням народного депутата Геннадія Москаля з питань розслідування протиправних діянь правоохоронних органів, включаючи розгін мирних демонстрацій, неналежне поведіння з громадянами, напад на журналістів та перешкоджання їхній професійній діяльності³⁹. Комісія, яка складалась з 10 депутатів та була створена на один рік, мала подати звіт до Верховної Ради протягом шести місяців⁴⁰.

³⁶ Див. параграфи 341-344 щодо розслідування цього випадку.

³⁷ В листопаді 2013 року до масових виступів за євроінтеграцію долучився рух АвтоМайдан. Він включав організацію автопробігів на підтримку учасників акцій протесту в різних кутках України, протести перед будинками високопосадовців, допомогу учасникам акцій протесту шляхом підвезення необхідних речей. Див. параграфи 321-324 щодо розслідування кримінальних справ за фактами переслідування учасників АвтоМайдану.

³⁸ Щодо іншої інформації про «драконівські закони» див. [Інформаційну довідку МДГ № 9](#).

³⁹ Постанова Верховної Ради № 730-VII від 16 січня 2014 року.

⁴⁰ Хоча пан Москаль розмістив на своїй особистій сторінці в мережі документ під назвою звіт Тимчасової комісії, не зрозуміло, чи ухвалювала Комісія будь-який звіт остаточно.

1. Події 19-22 січня 2014 року

53. 19 січня 2014 року на Майдані відбувся великий мітинг протесту проти нових «драконівських законів». Учасники акцій протесту збирались пройти до будівлі Верховної Ради, але вулиця Грушевського виявилась заблокованою, в основному загонами внутрішніх військ. За даними звіту МВС за результатами службового розслідування від 24 квітня 2014 року, 19 січня 2014 року в центрі Києва знаходились 6 710 правоохоронців, включно з 3 707 військовослужбовцями внутрішніх військ.

54. Близько 15:00 представники «Правого сектору» зробили спробу прорвати кордон охорони на вулиці Грушевського. Учасники акцій протесту підпалили автобус «Беркуту», а самих правоохоронців закидали камінням і файерами. Міліція застосувала сльозогінний газ, світло-шумові гранати і водомети, хоча температура повітря була близько 10°C нижче нуля. Учасники акцій протесту заявляли, що міліція стріляла в них гумовими кулями і дробом. За інформацією МВС, поранення отримали близько 30 працівників міліції.

55. На запит Уповноваженого Верховної Ради з прав людини МВС повідомило, що станом на шосту годину вечора 20 січня 2014 року було заарештовано 22 особи.

56. 21 січня 2014 року заступник міністра внутрішніх справ Сергій Лекарь вніс на розгляд Кабінету міністрів проект змін до Правил застосування спеціальних засобів під час охорони громадського порядку, нібито діючи за дорученням міністра внутрішніх справ та за відсутності висновку органів охорони здоров'я щодо безпеки цих засобів. Ці зміни було ухвалено наступного дня.

57. Вранці 22 січня 2014 року спецпідрозділи «Беркуту» пішли штурмом на учасників акцій протесту, але ті незабаром повернулись на свої позиції. Вдень правоохоронці знову відтіснили учасників акцій протесту по вулиці Грушевського і група правоохоронців знищила медичний пункт у будівлі Національної бібліотеки.

(а) Викрадення Ігоря Луценка та Юрія Вербицького

58. Вранці 21 січня 2014 року Ігор Луценко супроводжував Юрія Вербицького (обидва були активістами Майдану) до Олександрівської лікарні міста Києва для надання йому медичної допомоги через травму ока. Безпосередньо в приміщенні лікарні кілька людей у цивільному одязі напали на обох чоловіків і викрали їх. Ігоря Луценка жорстоко били та катували, після чого його кинули в лісі поблизу Києва. Йому вдалося врятуватися. 22 січня 2014 року тіло Юрія Вербицького було знайдено в лісі в Бориспільському районі Київської області. За попередніми медичними даними він помер від переохолодження⁴¹.

(б) Загиблі на вулиці Грушевського

59. 22 січня 2014 року на вулиці Грушевського застрелили Сергія Нігояна і Михайла Жизневського. Роман Сенік і Олександр Бадера отримали вогнепальні поранення і згодом померли у лікарні.

60. Наступного дня МВС повідомило, що Сергій Нігоян отримав два наскрізні дробові поранення грудної клітини з пошкодженням легень та серця і одне непроникаюче поранення в голову. Михайло Жизневський отримав проникаюче поранення серця від пострілу з мисливської рушниці.

⁴¹ Організація «Human Rights Watch» доповідала про цей випадок в [деталях](#). Див. параграфи 338-340 щодо розслідування цього випадку.

(в) Інцидент з Михайлом Гаврилюком

61. Близько першої години дня 22 січня 2014 року військовослужбовці внутрішніх військ (частина № 3028) затримали учасника акцій протесту, відомого як «козак Гаврилюк», роздягли його (температура повітря становила 10°C нижче нуля), били та знущались на ним, знімаючи це на камеру. Відеозапис цього випадку одразу з'явився і транслювався в Інтернеті і на телебаченні. Були повідомлення про те, що інші учасники протестів зазнали схожого поводження⁴². Наступного дня Міністерство внутрішніх справ вибачилось за цей випадок. У прес-релізі було зазначено, що за даним фактом розпочато службове розслідування⁴³.

(г) Викрадення Дмитра Булатова

62. 22 січня 2014 року в Києві на перехресті проспекту Маяковського і вулиці Ватутіна невідомі викрали активіста АвтоМайдану Дмитра Булатова. За інформацією, оприлюдненою в прес-релізі МВС від 1 лютого 2014 року, пан Булатов підозрювався в організації масових заворушень і 24 січня 2014 року він був оголошений в розшук. Його знайшли 30 січня 2014 року поблизу села Вишеньки Бориспільського району недалеко від Києва. Пана Булатова госпіталізували. Лікарі діагностували в нього струс мозку, різану рану лівої щоки, травми грудної клітини і голови, наскрізні рани на руках і травми ока. Йому відрізали частину правого вуха. Він повідомив, що його катували невідомі особи.⁴⁴

2. Інші події

63. 22-27 січня 2014 року учасники акцій протесту захопили близько десяти адміністративних будівель місцевих державних адміністрацій. 25 і 26 січня 2014 року активісти руху «Спільна справа» захопили будівлі Міністерства енергетики та Міністерства юстиції.

64. 24 січня 2014 року представники МВС зустрілись з представниками Червоного Хреста⁴⁵. Останнім було повідомлено, що з 19 січня 2014 року 285 працівників міліції потребували медичної допомоги і 104 з них було госпіталізовано. Також зазначалось, що у 1 340 працівників міліції діагностували пневмонію, різні інфекційні хвороби та гіпотермію.

65. У своєму зверненні від 25 січня 2014 року до прокуратури міста Києва Уповноважена Верховної Ради з прав людини повідомила про факти жорстокого поводження з учасниками акцій протесту під час арешту і зазначила, що більшість затриманих, які знаходяться в Київській лікарні швидкої допомоги, скаржились на тілесні ушкодження, завдані правоохоронцями.

66. За повідомленнями у ЗМІ Кабінет міністрів прийняв рішення 27 січня 2014 року про збільшення числа співробітників спецпідрозділу «Беркут» до 30 000 осіб⁴⁶.

67. 28 січня 2014 року подав у відставку Прем'єр-міністр Микола Азаров.

68. 29 і 30 січня 2014 року Уповноважена Верховної Ради з прав людини звернулася з листами до МВС і ГПУ з вимогою не допустити порушень прав людини і провести розслідування фактів тривалого тримання заарештованих в міліцейських машинах при

⁴² Див., наприклад, <http://www.bbc.com/news/world-europe-25858875>; звіт КПП за результатами візиту до України 18-24 лютого 2014 року (англійською).

⁴³ Див. параграфи 300-315 далі щодо розслідування цього випадку.

⁴⁴ Див. параграфи 336-337 далі щодо розслідування цього випадку.

⁴⁵ <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/966034>.

⁴⁶ Див., наприклад, http://zn.ua/POLITICS/azarov-bez-postoronnih-glaz-zaslushaet-doklad-mvd-o-situacii-v-ukraine-137523_.html (російською).

температурі повітря нижче нуля, без води і можливості користуватись туалетом, непропорційного застосування сили щодо тих, кого вже затримали і хто не чинив опору, та невчасного надання медичної допомоги.

Е. Події лютого 2014 року

69. 6 лютого 2014 року в Будинку профспілок вибухнув пакет з написом «ліки». Було поранено двох учасників акцій протесту.

70. Продовжувалися сутички між учасниками акцій протесту та міліцією.

1. Події 18-19 лютого 2014 року

71. 18 лютого 2014 року учасники акцій протесту рушили до Верховної Ради, протестуючи проти зволікань з поверненням до Конституції України в редакції 2004 року. Виникли сутички між учасниками акцій протесту і правоохоронцями. 8 осіб загинуло і понад 1 000 було поранено. Було захоплено та підпалено офіс Партії регіонів. Після гасіння пожежі в приміщенні було знайдено тіло охоронця.

72. Після четвертої години дня було повністю зупинено роботу київського метрополітену.

73. О п'ятій годині дня МВС і СБУ закликали «припинити протистояння до 18:00 години». У випадку невиконання цієї вимоги, «порядок буде відновлено всіма засобами, передбаченими законом».

74. Близько восьмої години вечора міліція розпочала штурм Майдану. Близько опівночі внутрішні війська було задіяно навколо Будинку профспілок, а співробітників спецпідрозділу СБУ «Альфа» було розташовано на даху будівлі з метою її зачистки. Почалась пожежа і співробітники «Альфи» відступили⁴⁷. Оскільки в Будинку профспілок розташувались штаб і медичний центр учасників акцій протесту, з'явилося багато припущень, що поранені не змогли вибратись і загинули у вогні. За інформацією ГПУ, 19 і 21 лютого 2014 року в будинку було знайдено тіла двох загиблих. Тіла сильно обгоріли, але слідів вогнепальних поранень або інших ушкоджень виявлено не було. ГПУ також зазначила, що ще 13 осіб загинуло під час штурму Майдану.

75. Ввечері 18 лютого 2014 року близько 300 тітушок зібрались на розі вулиць Володимирської та Великої Житомирської. Близько 3 години ночі 19 лютого 2014 року журналіст газети «Весті» В'ячеслав Веремій намагався знімати тітушок на камеру свого телефону. Під машину пана Веремія кинули світло-шумову гранату, і тітушки почали бити по машині дерев'яними палицями. Пани Дем'янов і Лимаренко, які були разом з паном Веремієм, отримали ушкодження. Пана Веремія було побито, і коли він намагався втекти, то отримав вогнепальне поранення і помер пізніше в лікарні.

76. В цей самий час інші тітушки стріляли в учасників акцій протесту на Михайлівській площі. В результаті чотири особи було поранено.

77. В ніч на 19 лютого 2014 року невідомий з автомобіля розстріляв патруль ДАІ, внаслідок якого загинули два інспектори.

78. Бійці «Беркуту» залишили Український дім на Європейській площі після його тимчасового захоплення. Музей історії Києва, який розташовується в цій будівлі, було розгромлено і частина його колекції зникла.

79. Переговори між Президентом Януковичем та лідерами опозиції не привели до порозуміння.

⁴⁷ Дані про розслідування цього факту наводяться в параграфах 237-242 нижче.

80. ЗМІ повідомили про те, що близько першої години дня 19 лютого 2014 року СБУ оголосила про початок «антитерористичної операції»⁴⁸.

81. Виконувач обов'язків міністра внутрішніх справ заявив, що правоохоронцям видано бойову зброю: «Ми підписали відповідні накази в частині роботи Антитерористичного центру. Правоохоронцям видано бойову зброю, і її буде застосовано відповідно до закону «Про міліцію».

2. Події на вулиці Інститутській 20 лютого 2014 року

82. 20 лютого 2014 року указом Президента було оголошено днем жалоби у зв'язку з загибеллю та пораненнями, що мали місце під час акцій протесту.

83. За інформацією ГПУ⁴⁹, близько восьмої години ранку військовослужбовці внутрішніх військ піднялись вгору вулицею Інститутською. Учасники акцій протесту піднялись за ними і зайняли Жовтневий палац. Відхід внутрішніх військ прикривали співробітники «Беркуту» в чорній формі з жовтими пов'язками на рукавах. ГПУ заявляє, що там знаходився загін «Беркуту», яким командував Дмитро Садовник, і що співробітники «Беркуту», озброєні снайперськими гвинтівками та автоматами Калашникова, піднялись вулицею Інститутською, стріляючи, зокрема, з барикад поблизу станції метро «Хрещатик».

84. За інформацією ГПУ, між 8:20 і 10:00 ранку на вулиці Інститутській 49 осіб було вбито і 90 осіб отримали вогнепальні поранення.

85. Припускалось, що снайпери знаходились в будівлі або на даху готелю «Україна», а також на дахах прилеглих будівель. ГПУ стверджувала, що в цьому районі знаходились чисельні формування правоохоронців, що мали в своєму складі снайперські підрозділи, але під час допитів вони заперечували, що застосовували зброю, і заявляли, що не бачили жодних інших невідомих снайперів.

86. Це був найстрашніший епізод протистояння на Майдані, який став переломним моментом як для учасників протестів, так і тодішньої влади.

87. Пізно ввечері 20 лютого 2014 року Верховна Рада ухвалила Постанову № 740-VII «Про засудження застосування насильства, що призвело до загибелі людей». Верховна Рада засудила усі вияви насильства, що призвели до загибелі та поранень людей. Верховна Рада, зокрема, постановила:

- Кабінетові міністрів, СБУ, МВС, Міністерству оборони та підпорядкованим їм формуванням припинити та не допускати надалі застосування сили;
- зупинити проведення антитерористичної операції СБУ;
- МВС припинити блокування вулиць і повернути особовий склад до місць постійної дислокації;
- ГПУ провести повне розслідування фактів загибелі та отримання ушкоджень учасниками акцій протесту, починаючи з 30 листопада 2013 року та двічі на місяць інформувати Верховну Раду України про хід цього розслідування до повного його завершення.

88. У звіті МВС за результатами службового розслідування від 24 квітня 2014 року зазначалось, що в період між 29 листопада 2013 року та 20 лютого 2014 року до охорони громадського порядку в Києві були залучені близько 11 000 правоохоронців⁵⁰.

⁴⁸ Див., наприклад, <http://dw.de/p/1BBeQ>. На сайті СБУ відповідної заяви не було, але 21 лютого 2014 року СБУ оприлюднила [заяву](#) про те, що рівень готовності для боротьби з тероризмом, що було оголошено 19 лютого 2014 року, було знижено.

⁴⁹ Див. параграфи 243-248 нижче.

⁵⁰ Зокрема, 2 800 працівників столичної міліції; 1 700 співробітників «Беркуту» з областей; 1 150 патрульних; 5 100 військовослужбовців внутрішніх військ.

За інформацією, отриманою МДГ від Міністерства оборони, Збройні сили в подіях на Майдані участі не брали.

Є. Число загиблих, поранених/зниклих безвісти у зв'язку з подіями на Майдані

89. З кінця лютого 2014 року і дотепер різні міжнародні органи та НУО, вітчизняні ГО та органи влади називають дуже різні цифри стосовно загиблих і поранених у зв'язку з подіями на Майдані. В основу цієї статистики покладені або дуже різні, або невизначені критерії (за категоріями осіб, датою чи місцем загибелі або поранення), а тому порівняння чи узагальнення цих даних не дає результатів. Саме тому точно невідомо, скільки осіб загинули або отримали поранення внаслідок подій на Майдані.

1. Цивільні особи

(а) Загиблі особи

90. За інформацією, яку оприлюднило у квітні 2014 року МОЗ⁵¹, і на яку з того часу часто посилаються, «починаючи з 30 листопада 2014 року, на території України загинуло 106 осіб». В результаті, ті учасники акцій протесту, чия смерть була ймовірно пов'язана з подіями на Майдані, отримали символічну назву «Небесна сотня».

91. За інформацією, яку МДГ отримала від МОЗ, між 21 листопада 2013 року та 21 лютого 2014 року загинуло 100 цивільних осіб. Місце та обставини їх смерті не зазначались. Ця цифра стосувалась тих, чия смерть стала приводом до включення до списку осіб, чий сім'ї отримали право на одноразову грошову допомогу у зв'язку з втратою годувальника, затвердженого наказом Міністерства соціальної політики від 8 травня 2014 року.

92. На прес-конференції 19 листопада 2014 року ГПУ підтвердила відкриття кримінального провадження у зв'язку з загибеллю 77 цивільних осіб (кінець січня – кінець лютого 2014 року), з яких 67 осіб загинули від вогнепальних поранень. Вбивство Юрія Вербицького розслідується МВС в окремому провадженні⁵².

93. У спільному поданні, отриманому МДГ від НУО 10 червня 2014 року, зазначається, що внаслідок масових заворушень у Києві в період між 21 листопада 2013 та 22 лютого 2014 року загинуло 94 цивільні особи.

94. На сторінці організації «Євромайдан SOS» станом на 10 лютого 2015 року повідомлялось про 77 осіб, які загинули від вогнепальних поранень або від отриманих травм. На сайті повідомлялось про 12 інших загиблих учасників акцій протесту, щодо яких існує ймовірність причинно-наслідкового зв'язку між акціями протесту та їхньою смертю. Дві особи загинули насильницькою смертю під час акцій протесту, однак не були учасниками акцій протесту⁵³.

95. В підсумку, хоча певні джерела повідомляють про приблизно 100 загиблих осіб під час акцій протесту в Україні, ніхто не заперечує існування причинного зв'язку між

⁵¹ http://www.moz.gov.ua/ua/portal/pre_20140414_b.html.

⁵² Матеріали справи ГПУ № 228 (див. параграфи 210-290 нижче) стосуються загибелі 77 цивільних осіб: загибель трьох осіб на вул. Грушевського 22 січня 2014 року (пани Нігоян, Жизневський, Сенік); вісьмох осіб, які загинули 18 січня 2014 року; 15 осіб, які загинули під час штурму Майдану або внаслідок штурму і пожежі в Будинку профспілок 18-19 лютого 2014 року; двох осіб, убитих тітушками 19 лютого 2014 року; 49 осіб, які померли від вогнепальних поранень в районі вулиці Інститутської 20 лютого 2014 року.

⁵³ <http://euromaidansos.org/uk/node/73>.

акціями протесту та смертю 78 осіб. Ймовірність існування причинного зв'язку розглядається стосовно ще 14 загиблих учасників акцій протесту.

(б) Травмовані особи

96. Відомості щодо травмованих осіб у зв'язку з подіями на Майдані, як ті, що є доступними широкому загалу, так і ті, що надані МДГ, різняться ще більше. Не вносить більшої ясності щодо цього і той факт, що різні органи по різному підходять до визначення кількості травмованих у зв'язку з подіями на Майдані. Крім того, багато учасників акцій протесту не звертались по медичну допомогу до офіційних установ через побоювання переслідувань за участь у мітингах. У спільному поданні НУО зазначається, що під час мітингів створювалися альтернативні медичні заклади включно з медичними пунктами, що були організовані на Майдані, в Будинку профспілок, КМДА і у Михайлівському соборі.

97. Щодо наявних даних, МДГ зазначає, що за інформацією МОЗ між 30 листопада 2013 та 17 лютого 2014 року по медичну допомогу в районі Майдану і на прилеглих територіях з різними скаргами звернулась 991 особа. Міністерство охорони здоров'я отримало «попередній список» осіб, які отримали тяжкі тілесні ушкодження в Києві між 21 листопада 2013 та 21 лютого 2014 року: у списку містились прізвища 255 осіб (хоча не зазначалось, де саме вони були травмовані), але до нього не були внесені особи, що отримали медичну допомогу в інших медичних установах.

98. У листі прокурора міста Києва до Уповноваженої Верховної Ради з прав людини від 15 липня 2014 року зазначалось, що травми отримали 1 525 цивільних осіб (період не вказаний). Під час прес-конференції 19 листопада 2014 року ГПУ повідомила про відкриття кримінального провадження за фактом отримання травм понад 900 особами (181 з яких отримали вогнепальні поранення) між 30 листопада 2013 та 20 лютого 2014 року.

99. У спільному поданні НУО, повідомлялось, що за інформацією Департаменту охорони здоров'я Київської міської державної адміністрації, який відповідає за загальну координацію надання медичної допомоги, під час масових акцій протесту у Києві було зареєстровано 2 394 виклики бригад швидкої допомоги, а в лікарнях міста Києва проходили лікування 1 890 осіб. Втім незрозуміло, чи стосуються ці цифри виключно учасників акцій протесту на Майдані.

2. Журналісти

100. МДГ зазначає, що під час та після акцій протесту неодноразово з'являлись повідомлення про те, що правоохоронці умисно ціляться в журналістів. Зокрема, в заяві від 2 грудня 2013 року Уповноважена ОБСЄ з питань свободи ЗМІ висловила стурбованість у зв'язку з насильством з боку міліції щодо журналістів під час протестів в Києві і закликала українську владу розслідувати випадки нападів на журналістів. У заяві говориться, що станом на 2 грудня 2013 року в ході висвітлення демонстрацій у Києві 40 журналістів зазнали фізичного насильства і отримали важкі травми⁵⁴. Список травмованих журналістів також оприлюднили українські ЗМІ⁵⁵.

101. Комітет Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності у своєму поданні до МДГ повідомив про те, що за період 19-21 січня 2014 року по медичну допомогу звернулись 17 іноземних журналістів. Комітет також зазначив, що в 36 випадках українські та іноземні журналісти були

⁵⁴ <http://www.osce.org/fom/109108> (англійською).

⁵⁵ Див. http://news.liga.net/news/politics/933645-v_kieve_postradali_bolshe_desyatka_zhurnalistov_spisok.htm.

атаковані співробітниками міліції, незважаючи на чіткий напис «Преса»: їхнє обладнання було знищено, вони отримали поранення від вибухів світло-шумових гранат, їх били, тягнули по землі.

102. Крім того, у прес-релізі МОЗ від 12 березня 2014 року зазначалось, що в період з 21 листопада 2013 року по 12 березня 2014 року зафіксовано 165 повідомлень про нібито неправомірні дії проти журналістів (з них 93 повідомлення стосувалися подій у Києві). За цими фактами відкрито 74 кримінальні провадження.

103. Напади на журналістів та медичних працівників також фіксували різні правозахисні організації⁵⁶.

104. У додатку до спільного подання НУО надається список (наданий Інститутом масової інформації) 206 журналістів та працівників ЗМІ, які зазнали травм або чію техніку пошкодили в місцях сутичок у Києві та інших містах України в період з 23 листопада 2013 року по 24 лютого 2014 року.

105. МДГ зазначає, що наведені цифри свідчать про приблизно 200 епізодів нападів на працівників ЗМІ в ході протестів на Майдані.

3. Працівники правоохоронних органів

106. У поданні від 9 грудня 2014 року МВС повідомляє про загибель у Києві 13 працівників правоохоронних органів від вогнепальних поранень. Інші джерела раніше повідомляли про 16⁵⁷ чи 17⁵⁸ загиблих осіб, хоча до цього числа могли віднести осіб з інших міст. Згідно з повідомленнями організації «Євромайдан SOS», 15 працівників правоохоронних органів загинули під час протестів у Києві, двоє загинули у Львові. Що ж до тілесних ушкоджень, у листі прокуратури міста Києва на ім'я Уповноваженої Верховної Ради з прав людини від 15 липня 2014 року зазначалось, що по медичну допомогу звернулось 992 працівників правоохоронних органів, з яких 280 осіб мали вогнепальні поранення.

107. В останніх поданнях до МДГ МВС зазначало, що у період з 30 листопада 2013 року по 23 лютого 2014 року травми отримали 919 працівників правоохоронних органів.

4. Зниклі особи

108. Під час протестів на Майдані надходила відносно велика кількість заяв про зниклих у зв'язку з подіями на Майдані осіб. У спільному поданні НУО зазначалось, що, хоча протягом подій на Майдані «Євромайдан SOS» отримала 1 124 повідомлення про зникнення людей, які вважались учасниками акцій протесту, в більшості випадків «зниклі» знаходились, або знаходили їх тіла.

109. Відтоді ці цифри значно зменшилися. У спільному поданні НУО, отриманому МДГ у травні 2014 року, зазначалось, що досі залишається невстановленим місцезнаходження 39 осіб, з якими родичі втратили зв'язок під час подій на Майдані. Під час зустрічі з МДГ 4 серпня 2014 року НУО повідомили про те, що досі невідомим залишалось місцезнаходження 24 осіб.

110. Однак, під час зустрічі з МДГ 4 вересня 2014 року представники ГПУ повідомили про те, що попри інформацію, що з'являється у ЗМІ, жодна людина більше не вважається зниклою, і що всіх було ідентифіковано та знайдено. Станом на кінець січня 2015 року «Євромайдан SOS» повідомила про те, що місцезнаходження 27 осіб

⁵⁶ Див. <http://www.hrw.org/uk/news/2014/02/10/ukra-na-m-l-ts-ya-atakuvala-desyatki-zhurnal-st-v-ta-medik-v>.

⁵⁷ Див. [звіт](#) Уповноваженого з прав людини Ради Європи, 4 березня 2014 року (англійською).

⁵⁸ Див. [звіт](#) УВКПЛ «Про стан справ з правами людини в Україні» 15 червня 2014 року (англійською).

досі не встановлено. Питання зниклих людей порушив на спільному засіданні комітетів Верховної Ради 10 грудня 2014 року міністр внутрішніх справ, який зазначив, що досі залишається невідомим місцезнаходження восьми осіб, які пропали внаслідок подій на Майдані.

111. МДГ зазначає що, хоча цифри щодо осіб, зниклих у зв'язку з подіями на Майдані, дуже різняться, ніхто не заперечує той факт, що доля щонайменше восьми осіб, що мають відношення до подій на Майдані, залишається невідомою.

Ж. Зміна влади

1. Події 21 лютого 2014 року: кінець президентства Януковича

112. 21 лютого 2014 року Президент Янукович після багатогодинних переговорів підписав з лідерами опозиції компромісну угоду. Угода передбачала повернення до Конституції в редакції 2004 року, яка наділяє Верховну Раду більшими повноваженнями; формування нової коаліції та уряду протягом 10 днів; завершення конституційної реформи до вересня 2014 року; проведення до грудня 2014 року позачергових президентських виборів; розслідування актів насильства під спільним контролем влади, опозиції та Ради Європи; вето на введення надзвичайного стану; звільнення від відповідальності учасників акцій протесту, заарештованих після 17 лютого 2014 року; звільнення захоплених учасниками акцій протесту адміністративних та громадських будівель; вилучення незаконної зброї; прийняття нового виборчого законодавства і формування нового складу Центральної виборчої комісії. Від Європейського Союзу документ засвідчили міністр закордонних справ Республіки Польща Радослав Сікорський, міністр закордонних справ Франції Лоран Фабіус, Федеральний міністр закордонних справ Федеративної Республіки Німеччина Франк-Вальтер Штайнмаєр. Також був присутній представник Російської Федерації, але угоду він не підписав.

113. Того ж дня Верховна Рада одностайно проголосувала за повернення до Конституції зразка 2004 року та відсторонення від посади виконувача обов'язків міністра внутрішніх справ Віталія Захарченка. До Кримінального кодексу («КК») були внесені зміни, які дозволили звільнити опозиційного політика Юлію Тимошенко.

114. Деякі учасники акцій протесту на Майдані не прийняли компромісу. Увечері 21 лютого 2014 року один з учасників акцій протесту оголосив зі сцени, що Президент Янукович має піти з посади до десятої години ранку наступного дня, або його знімуть силою.

115. В ніч з 21 на 22 лютого 2014 року пан Янукович втік.

2. 22-24 лютого: новий уряд

116. 22 лютого 2014 року голова Верховної Ради Володимир Рибак написав заяву про звільнення за станом здоров'я. Головою Верховної Ради обрали Олександра Турчинова. Оскільки місцезнаходження пана Януковича було невідоме, Парламент вирішив, що він відмовився виконувати обов'язки Президента. Вибори Президента призначили на 25 травня 2014 року. З'явилося відео, на якому пан Янукович називає події в країні «державним переворотом». ЗМІ повідомляли, що він знаходиться в Харкові.

117. Того ж дня Верховна Рада також звільнила з посади Генерального прокурора пана Пшонку. Виконувачем обов'язків Генерального прокурора призначили Олега Махніцького, а Арсена Авакова призначили виконувачем обов'язків міністра внутрішніх справ.

118. Міністр оборони Павло Лебедев, як повідомлялось, втік до Криму.

119. За інформацією у ЗМІ, pana Пшонку та міністра зборів і податків Олександра Клименка зупинили на кордоні з Російською Федерацією при спробі виїхати за межі країни. Державна прикордонна служба повідомила про те, що пан Янукович також намагався вилетіти з Донецького аеропорту чартерним рейсом, але прикордонники його зупинили. Після цього пан Янукович виїхав у броньованому автомобілі і його місцезнаходження було невідомо. Колишній міністр внутрішніх справ пан Захарченко також намагався вилетіти з Донецького аеропорту, але не отримав дозволу зі схожих причин.

120. 22 лютого 2014 року пані Тимошенко звільнили з в'язниці і вона виступила на Майдані.

121. 23 лютого 2014 року Верховна Рада проголосувала доручити Олександрю Турчинову виконання обов'язків Президента України.

122. Верховна Рада проголосувала за скасування суперечливого Закону «Про засади державної мовної політики», але виконувач обов'язків Президента наклав вето на це рішення. Того ж дня народні депутати проголосували за звільнення низки міністрів і повернули у власність держави приватну резиденцію pana Януковича.

123. 24 лютого 2014 року Верховна Рада призначила на посаду голови Служби безпеки України Валентина Наливайченка⁵⁹.

124. 26 лютого 2014 року міністр внутрішніх справ підписав наказ про ліквідацію спеціального підрозділу міліції «Беркут». Того ж дня під час прес-конференції пан Махніцький заявив, що будуть перевірятися дії усіх колишніх співробітників «Беркуту».

3. Події після Майдану

125. Деякі значні події, які мали місце після акцій протесту на Майдані, мали особливий вплив на роботу слідчих органів і, відповідно, мають значення для нагляду за розслідуваннями, який здійснює МДГ.

1. Анексія Криму

126. Після зміни влади на території Автономної Республіки Крим («АРК») відбулись проросійські мітинги. 27 лютого 2014 року озброєні особи захопили будівлі Верховної Ради АРК та Ради міністрів АРК. На території Криму були помічені чисельні озброєні особи у військовій формі без знаків розрізнення. 17 березня 2014 року Верховна Рада АРК проголосила незалежність. 18 березня 2014 року в Москві був підписаний договір про прийняття Криму до складу Російської Федерації. 15 квітня 2014 року Верховна Рада ухвалила закон, яким Крим визнавався «територією, тимчасово окупованою Російською Федерацією».

127. Ці події призвели до відкриття багатьох кримінальних проваджень, зокрема, за фактами державної зради⁶⁰.

⁵⁹ Пан Наливайченко вже обіймав цю посаду у 2006-2010 роках.

⁶⁰ Наприклад, 3 березня 2014 року ГПУ повідомила про відкриття кримінального провадження щодо колишнього командувача ВМС України Дениса Березовського за статтею «державна зрада». Аналогічне провадження також розпочато щодо виконувача обов'язків голови Державної прикордонної служби АРК.

2. Події 2 травня 2014 року в Одесі

128. 2 травня 2014 року мав відбутись футбольний матч між командами «Чорноморець» (Одеса) і «Металіст» (Харків). Футбольні вболівальники запланували провести перед матчем «Марш єдності України». Почались сутички з проросійськими групами. Кульмінацією протистояння стала пожежа в Будинку профспілок. Цього дня в Одесі загинуло декілька осіб.

129. Розслідування цих подій триває⁶¹.

3. Президентські вибори

130. 25 травня 2014 року відбулись президентські вибори, в результаті яких Петра Порошенко було обрано Президентом України. В інтерв'ю на телебаченні 2 червня 2014 року пан Махніцький, тодішній Генеральний прокурор, відзначив, що в ході виборів було отримано 50 заяв зі скаргами на порушення виборчого законодавства⁶².

131. 14 січня 2015 року в прес-релізі МВС повідомлялось про відкриття 137 кримінальних проваджень за фактами порушень виборчого законодавства.

4. Конфлікт в східних областях

132. На початку квітня 2014 року озброєні проросійські групи почали захоплювати адміністративні будівлі на сході України та оголосили про створення Донецької та Луганської Народних Республік. У відповідь українська влада оголосила антитерористичну операцію. Протистояння переросло в масштабний військовий конфлікт.

133. 2 серпня 2014 року на брифінгу для преси тодішній Генеральний прокурор пан Ярема повідомив про те, що ГПУ та СБУ відкрили понад 1 500 кримінальних проваджень стосовно різних злочинів, пов'язаних з антитерористичною операцією. В листопаді 2014 року Генеральний прокурор повідомив про те, що військовими прокурорами ГПУ розслідується низка подій в східних регіонах, де була велика кількість жертв.⁶³ В інтерв'ю інтернет-газеті «Українська правда» 11 грудня 2014 року пан Ярема повідомив про те, що військові прокурори розслідують 364 справ, а 62 справи направлені до суду⁶⁴. За даними УВКПЛ, щонайменше 5 665 осіб було вбито та 13 961 поранено за період між серединою квітня 2014 року та серединою лютого 2015 року.⁶⁵

5. MH17

134. 17 липня 2014 року літак Malaysia Airlines, що виконував рейс за маршрутом Амстердам – Куала-Лумпур, був збитий поблизу міста Торез Донецької області – на території, що знаходилась під контролем проросійських сепаратистів. Загинули 283 пасажирів і 15 членів екіпажу, що знаходились на борту.

135. В розслідуванні кримінального провадження беруть участь представники п'яти країн: Австралії, Бельгії, Малайзії, Нідерландів та України. Крім забезпечення особовим складом, ГПУ також надає слідчій групі матеріально-технічну підтримку.

⁶¹ Цей Звіт охоплює лише події, що стались в Києві в період між 30 листопада 2013 року та 22 лютого 2014 року.

⁶² Див. [відео](#).

⁶³ Див. <http://www.gp.gov.ua/ua/news/video.html? m=publications& t=rec&id=147069>.

⁶⁴ <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/12/11/7047117/>.

⁶⁵ Див. [звіт](#) УВКПЛ «Про стан справ з правами людини в Україні» від 15 лютого 2015 року (англійською).

6. Парламентські вибори

136. Відповідно до указу Президента України повноваження Верховної Ради були припинені та дострокові парламентські вибори було призначено на 26 жовтня 2014 року.

137. 8 листопада 2014 року МВС повідомило, що було відкрито 400 кримінальних проваджень за фактами порушень виборчого законодавства⁶⁶.

7. Розслідування економічних злочинів

138. Після зміни влади ГПУ розпочала розслідування складних та резонансних справ щодо звинувачень колишніх посадових осіб у скоєнні економічних злочинів. Європейський союз та деякі держави погодились заарештувати відповідні рахунки та майно за кордоном.

139. Наприкінці 2014 року Державний комітет фінансового моніторингу оприлюднив звіт за результатами своєї діяльності за 2014 рік. В ньому повідомлялось, що сума коштів, заблокованих в ході розслідування фактів відмивання грошей і розкрадання державних коштів та майна колишнім Президентом України паном Януковичем, членами його сім'ї та колишніми посадовими особами, становить 1,49 млрд доларів США⁶⁷. У нещодавньому виступі перед Верховною Радою 6 лютого 2015 року Генеральний прокурор назвав низку справ, що стосуються розкрадання державного майна. Він заявив, що завдані державі збитки економічними злочинами складають близько 100 млрд гривень. Він вказав, що було заблоковано близько 104 млн доларів США, 122 млн швейцарських франків та 22 млн євро, що знаходились на закордонних рахунках, а в українських банках накладено арешти на понад 6 млрд гривень та майже 2 млрд доларів США.

II. НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО З ПИТАНЬ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ⁶⁸

140. Досудове розслідування, початкова стадія кримінального провадження, як правило, розпочинається з внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Згідно статті 214 § 1 Кримінального процесуального кодексу («КПК»), прокурор або слідчий зобов'язаний внести відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань протягом двадцяти чотирьох годин після того, як він чи вона отримає повідомлення про злочин або виявить обставини, які можуть свідчити про скоєння злочину.

141. Стаття 38 КПК визначає чотири органи, слідчі відділи яких уповноважені здійснювати досудове розслідування. Це органи внутрішніх справ (МВС), Служба безпеки України, органи, що здійснюють контроль за дотриманням податкового законодавства і Державне бюро розслідувань.⁶⁹ До моменту утворення Державного бюро розслідувань його функцію виконує прокуратура.

⁶⁶ Див. [відео](#).

⁶⁷ http://www.sdfm.gov.ua/news.php?news_id=2755&lang=uk.

⁶⁸ Див. [Інформаційну довідку МДГ № 2](#) та [Інформаційну довідку МДГ № 3](#) щодо детального опису національного законодавства і процедури досудового розслідування, а також щодо коментарів Ради Європи стосовно деяких положень КПК 2012 року.

⁶⁹ Державне бюро розслідувань наразі не функціонує. КПК передбачає його створення не пізніше, ніж до листопада 2017 року.

142. Відповідно до статті 216 КПК, органи внутрішніх справ здійснюють досудове розслідування правопорушень, які тягнуть за собою кримінальну відповідальність, крім тих, що віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування. СБУ розслідує, зокрема, справи про злочини проти національної безпеки, миру, міжнародного порядку і територіальної цілісності. Державне бюро розслідувань розслідуватиме злочини, скоєні службовими особами, які займають особливо відповідальне становище на державній службі,⁷⁰ а також судьями та працівниками правоохоронних органів.

143. Досудове розслідування може бути проведене одним слідчим або групою слідчих, наприклад, у складних випадках. Відповідно до статті 40 КПК, слідчий, який відповідає за конкретне досудове розслідування, діє самостійно при прийнятті процесуального рішення. Він або вона може отримувати доручення лише від уповноважених на це органів. Деякі дії можуть здійснюватись слідчим лише за погодженням прокурора. Слідчий зобов'язаний виконувати письмові доручення прокурора.

144. Окрім здійснення досудового розслідування до моменту створення Державного бюро розслідувань, прокуратура здійснює нагляд та процесуальне керівництво в ході досудового розслідування, яке проводиться іншими слідчими органами, і підтримує державне обвинувачення у суді.

145. Повноваження прокурора щодо нагляду за досудовим розслідуванням викладені у статті 36 КПК. Прокурор уповноважений, зокрема, мати повний доступ до матеріалів справи, надавати вказівки слідчим органам і оперативним підрозділам, скасовувати незаконні і необґрунтовані рішення слідчого, затверджувати чи відмовляти у затвердженні обвинувального акту або змінювати обвинувальний акт і звертатись до суду з обвинувальним актом.

146. Відповідно до статті 36 § 5 КПК, Генеральний прокурор, його заступники, районні прокурори і прирівняні до них прокурори мають право передавати розслідування іншому органу досудового розслідування у разі неефективного досудового розслідування.

147. Стаття 36 КПК і статті 6 та 7 Закону України «Про прокуратуру» 1991 року передбачають гарантії незалежності прокурорів.

148. Відповідно до статті 41 КПК, в ході досудового розслідування слідчим та прокурорам надають допомогу оперативні підрозділи. Оперативні підрозділи здійснюють слідчі дії за письмовим дорученням слідчого або прокурора; такі доручення є для них обов'язковими. Такі підрозділи не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатись за власною ініціативою або звертатись з клопотанням до слідчого судді чи прокурора.

149. Згідно з вищезазначеною статтею, оперативні підрозділи правоохоронних органів, СБУ, податкових та митних органів, Державної пенітенціарної служби та Державної прикордонної служби уповноважені здійснювати слідчі дії. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» 1992 року визначає конкретні підрозділи, які здійснюють слідчі дії (стаття 5).

150. Після отримання достатніх доказів, що дозволяють вважати особу підозрюваною у кримінальній справі, підозрюваному вручається письмове повідомлення про підозру у відповідності з процедурою, визначеною в статтях 276-279 КПК. Повідомлення про підозру здійснюється в два етапи: складення письмового повідомлення про підозру та вручення повідомлення підозрюваному.

---

⁷⁰ Список таких службових осіб наведено у статті 9 Закону України «Про державну службу».

Повідомлення про підозру вручається підозрюваному в день його складення. Якщо підозрюваний переховується, повідомлення вручається підозрюваному після його чи її розшуку.

151. Відповідно до статей 280-282 КПК, у деяких випадках слідчий або прокурор може зупинити досудове розслідування, наприклад, якщо підозрюваний переховується від органів слідства та/або суду з метою уникнення кримінальної відповідальності і його місцезнаходження невідоме, або у випадку, коли є необхідність виконання процесуальних дій в рамках міжнародного співробітництва, наприклад, в рамках процесу екстрадиції.

152. Стаття 217 КПК надає прокурору право об'єднувати кілька справ в одну на етапі досудового розслідування (наприклад, якщо матеріали стосуються кількох осіб, підозрюваних у вчиненні одного злочину) або виділяти справи в окремі провадження (наприклад, якщо одна й та сама особа підозрюється у вчиненні декількох злочинів).

153. Відповідно до статті 28 КПК кожна процесуальна дія і процесуальне рішення повинні бути відповідно виконані та прийняті в розумні строки. Відповідно до статті 219 КПК, досудове розслідування злочину повинно бути закінчено протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру. Залежно від тяжкості та складності злочину, строк може бути продовжений до шести або дванадцяти місяців.

154. Досудове розслідування завершується у випадку закриття кримінальної справи, або коли до суду направляється один з таких документів – обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, або клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності (глава 24 КПК).

155. Підготовче судове провадження, а надалі й судовий розгляд мають місце за умови, якщо відсутні підстави для закриття кримінальної справи або звільнення особи від кримінальної відповідальності.

III. СТРУКТУРА І ШТАТНИЙ РОЗПИС ГОЛОВНИХ ОРГАНІВ СЛІДСТВА⁷¹

A. Структура Генеральної прокуратури⁷²

156. Генеральна прокуратура України очолює органи прокуратури України, до складу яких належать обласні, районні, міжрайонні та районні у містах органи прокуратури, а також військові прокуратури. Структура ГПУ визначається Генеральним прокурором. Протягом описуваного періоду ця структура змінювалася з призначенням кожного наступного Генерального прокурора.

157. В період після зміни влади в лютому 2014 року на посаді очільника прокуратури перебувало три Генеральних прокурори. ГПУ також зазнала декількох структурних та кадрових змін, що призвели, зокрема, до зміни високопосадовців, які вели та здійснювали нагляд за розслідуваннями справ, пов'язаних з подіями на Майдані. Нещодавні події, які мали місце в 2015 році і які детально описані нижче, вказують на те, що деякі високопосадовці, які очолювали розслідування справ, пов'язаних з Майданом з самого початку, та були відсторонені від цього завдання в

⁷¹ Інформація в значній мірі базується на матеріалах, отриманих МДГ від ГПУ.

⁷² Див. Додаток IV щодо детальної інформації про структуру ГПУ. Див. [Інформаційну довідку МДГ № 6](#) та [Інформаційну довідку МДГ № 7](#) щодо опису структури та реформи прокуратури в Україні.

2014 році, зрештою були знову призначені на свої первинні посади на початку 2015 року.

158. Нижче наведено опис структури ГПУ до створення Управління спеціальних розслідувань в рамках Головного слідчого управління ГПУ. Також коротко описано структуру, завдання та штатний розпис новоствореного Управління спеціальних розслідувань.

1. Керівники ГПУ (з 22 лютого 2014 року до теперішнього часу)

159. 22 лютого 2014 року Верховна Рада висловила недовіру тогочасному Генеральному прокурору пану Пшонці через відсутність належної реакції прокуратури на події на Майдані, що призвело до його відставки з посади. З 24 лютого по 18 червня 2014 року посаду виконувача обов'язків Генерального прокурора обіймав Олег Махніцький. Пана Махніцького було звільнено з посади виконувача обов'язків Генерального прокурора Указом Президента від 18 червня 2014 року.⁷³

160. 19 червня 2014 року Генеральним прокурором був призначений Віталій Ярема. 10 лютого 2015 року Верховна Рада прийняла відставку пана Яреми, а Президент, за згодою Верховної Ради, призначив на посаду Генерального прокурора Віктора Шокіна. З 26 червня 2014 року пан Шокін був заступником Генерального прокурора та очолював Головне управління з нагляду у кримінальному провадженні.

161. 39 заступників Генерального прокурора, які були на цих посадах до 22 лютого 2014 року, 6 були звільнені наприкінці лютого або на початку березня 2014 року, ще три були звільнені в період з липня по вересень 2014 року.⁷⁴

2. Головне слідче управління ГПУ⁷⁵

162. Злочини, пов'язані з подіями на Майдані, які підпадають під слідчу юрисдикцію ГПУ, розслідуються Головним слідчим управлінням («ГСУ») ГПУ. На сьогодні ГСУ складається з Управління спеціальних розслідувань (створеного в грудні 2014 року спеціально для розслідування справ, пов'язаних з Майданом) і Управління з розслідування особливо важливих справ (яке було відповідальним за розслідування справ, пов'язаних з Майданом до створення Управління спеціальних розслідувань).

163. Новий Генеральний прокурор, призначений у лютому 2015 року, змінив структуру ГСУ шляхом утворення додаткових підрозділів, відповідальних за процесуальне керівництво і нагляд.⁷⁶

3. Керівники та високопосадовці ГСУ

164. Наприкінці лютого 2014 року пан Баганець (який працював в прокуратурі протягом приблизно 32 років) був призначений заступником Генерального прокурора. Пан Баганець вів досудове розслідування справ, пов'язаних з Майданом. Згодом пан Баганець переконав пана Махніцького, що якщо він очолюватиме досудове розслідування справ, пов'язаних з Майданом, і буде відповідальним за процесуальне керівництвом у цих розслідуваннях, це покращить координацію розслідувань. В результаті пан Баганець керував організаційними та наглядовими питаннями розслідувань справ Майдану.

⁷³ Після звільнення з посади виконувача обов'язків Генерального прокурора пан Махніцький був призначений радником Президента. Цю посаду він займав до свого звільнення 5 лютого 2015 року.

⁷⁴ Інформація отримана МДГ від ГПУ.

⁷⁵ Див. Додаток IV щодо структури ГСУ.

⁷⁶ Офіційний веб-сайт ГПУ: [НОВИНИ](#) від 13 лютого 2015 року.

165. Після свого призначення на посаду Генерального прокурора пан Ярема об'єднав дві посади – заступника прокурора і начальника ГСУ. Таким чином, 26 червня 2014 року пан Баганець став начальником ГСУ і продовжив займати посаду заступника Генерального прокурора. Разом з тим, пан Баганець був звільнений від виконання функцій процесуального нагляду за досудовим розслідуванням справ, пов'язаних з Майданом. 25 серпня 2014 року пан Баганець був призначений начальником Головного управління нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях та інших заходів примусового характеру. Як наслідок, пан Баганець більше не брав участі в розслідуваннях справ, пов'язаних з Майданом. З призначенням нового Генерального прокурора в лютому 2015 року пан Баганець був знову призначений координувати роботу ГСУ ГПУ, в тому числі щодо розслідування справ, пов'язаних з Майданом.⁷⁷

166. Наприкінці лютого 2014 року начальником ГСУ ГПУ було призначено пана Щербину. Після призначення пана Баганця начальником ГСУ 16 липня 2014 року пан Щербина був призначений на посаду заступника начальника ГСУ. Перебуваючи на цій посаді пан Щербина брав участь у зустрічі з МДГ 4 вересня 2014 року, але не був присутнім на зустрічі МДГ з представниками ГПУ, що відбулася 8 вересня 2014 року. 11 вересня 2014 року ГПУ постановила скоротити його посаду. 10 листопада 2014 року він був поінформований про звільнення з ГПУ, починаючи з 12 січня 2015 року. Як наслідок, починаючи з середини вересня пан Щербина не брав участі в розслідуваннях справ, пов'язаних з Майданом. Після призначення нового Генерального прокурора в лютому 2015 року пана Щербину було знову призначено керівником ГСУ.⁷⁸

167. З аналізу інформації щодо кадрових змін, яку ГПУ надала МДГ видається, що що після звільнення і призначення прокурорів вищого рівня в ГСУ ГПУ усі⁷⁹ вищі посадові особи ГСУ, які замали керівні посади станом на кінець лютого 2014, не перебували на цих посадах станом на лютий 2015 року.

4. Завдання ГСУ

168. Завданням ГСУ є розслідування злочинів, віднесених до компетенції ГПУ. Процесуальний нагляд за розслідуваннями, що проводиться іншими органами слідства (наприклад, МВС чи СБУ) здійснюється Головним управлінням нагляду у кримінальному провадженні ГПУ.⁸⁰

169. Ані ГСУ ГПУ, ані ГПУ в цілому не мають у своїй структурі оперативних підрозділів. ГСУ ГПУ доручає оперативним підрозділам МВС чи СБУ та інших органів здійснювати будь-які необхідні слідчі дії. Оперативні підрозділи МВС (з таких відділів, як Головне управління боротьби з організованою злочинністю і Департамент карного розшуку) за дорученням ГПУ виконували оперативні дії під час розслідувань ГПУ проваджень, пов'язаних з Майданом. Оперативні підрозділи СБУ також допомагали ГСУ ГПУ в пошуку зниклих підозрюваних. Члени таких оперативних підрозділів зобов'язанні виконувати вказівки слідчих ГПУ.

⁷⁷ Інтерв'ю пана Баганця на Радіо Свобода 17 лютого 2015 року.

⁷⁸ Офіційний веб-сайт ГПУ.

⁷⁹ Крім, як видається, пана Труби, який станом на жовтень 2014 року обіймав посаду керівника управління з розслідування особливо важливих справ.

⁸⁰ Функцію прокуратури з нагляду у кримінальному провадженні викладено у статті 36 КПК.

5. Кадрові та структурні зміни в ГСУ

170. В кінці лютого, коли почалося розслідування подій, що сталися на Майдані, Управління з розслідування особливо важливих справ ГСУ мало в своєму складі два слідчих відділи, кожен з яких налічував 14 слідчих. 21 березня 2014 року було утворено третій слідчий відділ, який також налічував 14 слідчих.

171. Слідчі з першого, другого і третього слідчих відділів загальною кількістю 42 слідчих були залучені до розслідування справ, пов'язаних з подіями на Майдані, які мали місце 30 листопада 2013 року, 22 січня 2014 року, та 18-21 лютого 2014 року.

172. Згодом було створено ще два слідчих відділи. В результаті Управління з розслідування особливо важливих справ складалося з п'яти слідчих відділів,⁸¹ в яких працювало 67 слідчих. За інформацією, отриманою МДГ від ГПУ, в період між квітнем і вереснем 2014 року 30 прокурорів з територіальних органів прокуратури (з досвідом роботи прокурором або слідчим від чотирьох до дев'ятнадцяти років) були переведені до одного з п'яти слідчих відділів Управління з розслідування особливо важливих справ ГСУ.

173. Тим не менше, наприкінці 2014 року було вирішено, що необхідно обрати більш системний і скоординований підхід до розслідувань справ, пов'язаних з Майданом. У вересні-жовтні 2014 року кількість слідчих, що працювали виключно над справами, пов'язаними з Майданом, було скорочено до трьох. Таким чином, 8 грудня 2014 року у рамках ГСУ ГПУ було створене Управління спеціальних розслідувань. Завданням новоствореного Управління спеціальних розслідувань є здійснення розслідування справ, пов'язаних з Майданом, а також заяв щодо звинувачень в незаконному захопленні влади і розтраті державних коштів представниками колишньої влади.

174. Управління спеціальних розслідувань очолює пан Горбатюк – він працює в органах прокуратури понад двадцять років і раніше очолював другий слідчий відділ Управління з розслідування особливо важливих справ ГСУ ГПУ. Управління спеціальних розслідувань складається з двох слідчих відділів та аналітичного відділу з загальною кількістю 56 співробітників.⁸²

175. Перший слідчий відділ Управління спеціальних розслідувань розслідує злочини, пов'язані з Майданом. Матеріали, подані ГПУ до МДГ, визначають його компетенцію як розслідування, як щодо виконавців, так і щодо організаторів, насильницьких дій проти учасників акцій протесту з листопада 2013 року по лютий 2014 року; вбивства працівників міліції; незаконне переслідування учасників акцій протесту та інші пов'язані справи, які раніше були віднесені до підслідності інших органів слідства. 20 слідчих Управління спеціальних розслідувань (разом з 20 слідчими, 15 оперативними співробітниками МВС та 20 оперативними співробітниками СБУ) працюють винятково над розслідуваннями справ, пов'язаних з Майданом.

176. Другий слідчий відділ Управління спеціальних розслідувань розслідує злочини скоєні, як стверджується, високопосадовцями колишньої влади, зокрема такі як узурпація влади, систематичне розкрадання та прийняття законів, спрямованих на перешкоджання акціям протесту на Майдані.

⁸¹ Кожен з перших трьох відділів має 14 слідчих, четвертий відділ має 7 і п'ятий має у своєму складі 18 слідчих.

⁸² Управління спеціальних розслідувань налічує 56 співробітників: 43 слідчих, 7 прокурорів та 6 інших державних посадовців. Крім того, 15 слідчих з територіальних управлінь прокуратури, 5 слідчих СБУ, 22 слідчих МВС, 18 і 33 оперативники відповідно з МВС і СБУ були відряджені для надання допомоги Управлінню спеціальних розслідувань у його роботі.

177. Що стосується кадрових змін в ГПУ в цілому, в січні 2015 року Генеральний прокурор заявив, що 154 співробітників були звільнені з Генеральної прокуратури після того, як в жовтні 2014 року набрав чинності Закон України «Про очищення влади». Раніше він заявляв, що більше 300 прокурорів будуть звільнені до квітня 2015 року.

Б. Структура МВС⁸³

1. Керівництво МВС

178. З 7 листопада 2011 року по 21 лютого 2014 року Міністерство внутрішніх справ очолював Віталій Захарченко. 21 лютого 2014 року Верховна Рада звільнила його, і Арсен Аваков був призначений виконувачем обов'язків міністра. 27 лютого 2014 року пан Аваков став міністром внутрішніх справ і займає цю посаду донині.

179. Наразі у міністра шість заступників. Один із заступників міністра – Віталій Сакал – був призначений у квітні 2014 року. З початку березня 2014 року він також був начальником Головного слідчого управління МВС. В січні і лютому 2014 року пан Сакал обіймав посаду першого заступника начальника ГСУ МВС і брав участь у розслідуваннях вбивств у січні 2014 року учасників акцій протесту.⁸⁴

180. Пан Василь Паскал, який був начальником Департаменту карного розшуку МВС з 2012 року при колишньому міністрі внутрішніх справ, був призначений заступником міністра в грудні 2014 року.

181. В кінці лютого 2015 року Громадська рада з питань люстрації при Міністерстві юстиції оскаржила в суді неприйняття Кабінетом міністрів рішення про звільнення панів Сакала і Паскала, стверджуючи, що обидва заступники мали бути звільнені відповідно до Закону України «Про очищення влади», який набув чинності в жовтні 2014 року.⁸⁵

182. Пан Яровий очолював внутрішні війська МВС з 2010 по 2012 рік, а також був радником пана Захарченка з 2012 по 2014 рік. У березні 2014 року він був призначений заступником нинішнього міністра.⁸⁶

2. Управління МВС, відповідальні за розслідування подій Майдану

183. Розслідування справ, пов'язаних з Майданом, які віднесені до компетенції МВС, здійснюються Головним слідчим управлінням МВС. ГСУ МВС очолює заступник міністра Сакал.

184. На відміну від ГПУ, МВС має у своїй структурі оперативні підрозділи, яким ГСУ може доручати виконання певних слідчих та негласних розшукових дій. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» 1992 року визначає конкретні підрозділи, які здійснюють слідчі дії (стаття 5). ГСУ і оперативні підрозділи створені як структурно незалежні органи: вони мають різну структуру командування, остаточно підпорядковуючись міністру внутрішніх справ.

⁸³ Див. Додаток VI щодо структури МВС.

⁸⁴ У січні 2014 року пан Сакал виступив із заявами від імені МВС про розслідування вбивства 22 січня 2014 року панів Нігояна і Жизневського, стверджуючи, що вони були вбиті набоями, які не перебувають на озброєнні міліції, а працівники міліції і військовослужбовці внутрішніх військ, розташовані в цьому районі, не мали на озброєнні табельної вогнепальної зброї. [Прес-реліз](#) МВС від 23 січня 2014 року.

⁸⁵ [Новини](#) Громадського люстраційного комітету від 23 лютого 2015 року.

⁸⁶ Офіційний [веб-сайт](#) МВС.

185. МВС також має в своєму складі Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр. Він структурно відокремлений від інших управлінь та оперативних підрозділів МВС. Керівник центру призначається на посаду і звільняється з посади міністром внутрішніх справ, а центр є безпосередньо підзвітним міністру. У ході розслідувань справ, пов'язаних з Майданом, слідчі ГПУ звертались до центру із запитом про проведення експертиз.

186. За інформацією, отриманою МДГ від ГПУ, на початку розслідування справ, пов'язаних з Майданом, 15 слідчих МВС були відряджені до Управління з розслідування особливо важливих справ ГСУ ГПУ для надання допомоги в розслідуванні справ, пов'язаних з Майданом; жоден з відряджених слідчих не був причетний до незаконного переслідування учасників акцій протесту під час демонстрацій на Майдані. Згідно з інформацією, наданою Генеральною прокуратурою МДГ, в грудні 2014 року 22 слідчих і 18 оперативних співробітників МВС були відряджені до новоствореного Управління спеціальних розслідувань ГПУ.

187. Штатний розпис ГСУ МВС налічує 182 посади – кількість посад, яка не змінювалась протягом останніх трьох років, відповідно до відомостей наданих МВС МДГ.

188. Станом на 1 березня 2014 року кількість співробітників МВС становила 151 932 осіб. Згідно інформації, наданої МВС МДГ, станом на 1 листопада 2014 року 15 939 співробітників МВС (близько 13%) було звільнено. Причини звільнення – з огляду на люстрацію або з інших підстав – не були уточнені.

189. 14 листопада 2014 року Міністерство внутрішніх справ видало наказ № 1229 «Про виконання вимог Закону України «Про очищення влади». Відповідно до цього наказу, посадові особи МВС мали бути перевірені до 31 січня 2015 року, а посадові особи, які працюють в територіальних відділах МВС – до травня 2015 року. Наприкінці січня 2015 року міністр внутрішніх справ заявив, що близько 140 тис. співробітників МВС пройдуть процес люстрації. Після першого етапу люстрації 97 посадовців МВС були звільнені з керівних посад. Другий етап процесу люстрації має бути завершений в квітні-травні 2015 року.⁸⁷

3. Порядок проведення службових розслідувань МВС⁸⁸

190. Порядок проведення службового розслідування в органах внутрішніх справ регулюється Інструкцією про порядок проведення службових розслідувань в органах внутрішніх справ України, затвердженою наказом № 230 міністра внутрішніх справ від 12 березня 2013 року.⁸⁹

191. Службове розслідування проводиться з метою визначення, чи вчинив співробітник органів внутрішніх справ дисциплінарний проступок. Службове розслідування призначається у випадку смерті або травмування працівника органів внутрішніх справ. Службове розслідування також призначається у випадку порушення кримінальної справи проти працівника органів внутрішніх справ, у разі застосування працівниками органів внутрішніх справ вогнепальної зброї, спеціальних засобів або заходів фізичного впливу, а також у разі втрати зброї або спеціальних засобів, виданих таким працівникам.

⁸⁷ Радіо Свобода. [Новини](#) від 28 січня 2015 року.

⁸⁸ Див. [Інформаційну довідку МДГ № 4](#) щодо детального опису процедури проведення службового розслідування МВС.

⁸⁹ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0541-13>.

192. Службове розслідування має бути завершено протягом одного місяця з дня його призначення, з можливим подовженням цього терміну ще на один місяць. Якщо встановлено вину працівника внутрішніх органів, такий працівник притягується до дисциплінарної відповідальності. У разі якщо в ході службового розслідування встановлено, що вчинене дисциплінарне правопорушення може також являти собою злочин чи адміністративне правопорушення, посадова особа, відповідальна за проведення розслідування, вносить начальнику, який призначив службове розслідування, пропозицію щодо вжиття заходів в порядку, передбаченому кримінальним або іншим відповідним законодавством.

193. На практиці органи прокуратури також можуть призначати проведення службового розслідування в органах внутрішніх справ. Висновок про службове розслідування, що вказує на ознаки скоєння кримінального правопорушення, надається до прокуратури.

В. Структура СБУ⁹⁰

1. Структура

194. З 2013 року до кінця лютого 2014 року СБУ очолював пан Якименко, до того, як він залишив країну. З лютого 2014 року СБУ очолює Валентин Наливайченко. Пан Наливайченко вже очолював СБУ раніше в період з грудня 2006 року по березень 2010 року.

195. СБУ має у своєму складі оперативні та слідчі відділи. Згідно КПК до підслідності СБУ віднесено розслідування таких злочинів, як, зокрема, злочини проти національної безпеки, миру, людяності і міжнародного порядку; розслідування справ, що стосуються торгівлі людьми, терористичних актів, а також таких злочинів, як державна зрада, шпигунство, розголошення державної таємниці та злочинів, пов'язаних зі створенням і застосуванням зброї масового знищення.

196. Оперативні відділи СБУ здійснюють оперативні та слідчі дії за дорученнями слідчих, у тому числі слідчих ГПУ. У ході розслідувань справ, пов'язаних з Майданом, оперативні підрозділи СБУ надавали допомогу ГПУ у пошуку зниклих підозрюваних.

197. У грудні 2014 року СБУ відрядило 5 слідчих і 33 оперативних працівника до новоствореного Управління спеціальних розслідувань ГПУ.

198. Згідно з інформацією, отриманою МДГ від СБУ, нещодавно було звільнено 2 500 працівників СБУ, в тому числі 108 з провідних керівних посад.

2. Порядок проведення службових розслідувань СБУ⁹¹

199. Проведення службового розслідування в СБУ регулюється Інструкцією про порядок проведення службового розслідування в СБУ, затвердженою наказом СБУ № 547 від 16 липня 2008 року.⁹² Ця інструкція регулює проведення службових розслідувань стосовно військовослужбовців СБУ.⁹³

200. Службове розслідування проводиться з метою з'ясування причин та встановлення обставин недотримання працівником вимог чинного законодавства або

⁹⁰ Див. Додаток V щодо структури СБУ.

⁹¹ Див. [Інформаційну довідку МДГ № 5](#) щодо детального опису процедури проведення службового розслідування у СБУ.

⁹² <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0709-08>.

⁹³ Відповідно до статті 19 Закону України «Про Службу безпеки України», до кадрів СБУ входять військовослужбовці, а також співробітники, які уклали трудовий договір з СБУ.

наказів, яке зашкодило виконанню СБУ своїх завдань, або спричинило інші тяжкі наслідки такі як порушення громадського порядку або прав та законних інтересів осіб. Порушення порядку застосування вогнепальної зброї або спеціальних засобів, а також застосування заходів фізичного впливу є іншими підставами для проведення службового розслідування.

201. Службове розслідування має бути завершено протягом одного місяця з дня його призначення. За певних обставин цей термін може бути подовжено на один місяць.

202. За результатами службового розслідування особа, відповідальна за його проведення, складає висновок. Якщо в ході службового розслідування було виявлено ознаки скоєння кримінального чи адміністративного правопорушення, службова особа, яка проводить службове розслідування, вносить особі, яка його призначила, пропозицію направити висновок з відповідними матеріалами до відповідного правоохоронного органу для прийняття подальшого рішення.

IV. СТРУКТУРА ТА СТАН РОЗСЛІДУВАНЬ

А. Попередні зауваження

203. За перехідними положеннями КПК до моменту створення Державного бюро розслідувань⁹⁴ прокуратура здійснює досудове розслідування у злочинах, де підозрювані є співробітниками правоохоронних органів. Оскільки більшість злочинів під час акцій протесту на Майдані були ймовірно скоєні переважно співробітниками та посадовими особами МВС і СБУ, основним органом досудового розслідування у справах, пов'язаних з подіями на Майдані, є ГПУ.

204. У деяких справах досудове розслідування здійснює МВС, а саме у справах про вбивство та нанесення тілесних ушкоджень співробітникам правоохоронних органів. СБУ надала інформацію, що розслідування, яке вона проводить, стосується посягань на територіальну цілісність України⁹⁵ і не має безпосереднього зв'язку з подіями на Майдані. ГПУ здійснює нагляд за розслідуваннями, які проводять МВС та СБУ.

205. Крім того, МВС та СБУ беруть участь у розслідуваннях, що проводить ГПУ, двома шляхами. Ці органи зобов'язані провести службове розслідування щодо можливих дисциплінарних порушень, коли співробітники правоохоронних органів загинули, отримали тілесні ушкодження або використовували зброю чи спеціальні засоби⁹⁶. На практиці, якщо існують підстави вважати, що було скоєно злочин, то висновок службового розслідування передається органам прокуратури для правової оцінки і можливого відкриття кримінальної справи. МВС та СБУ також надають ГПУ оперативну підтримку, тобто виконують необхідні слідчі дії за її дорученням та забезпечують додаткову безпеку⁹⁷. Таким чином, максимальна співпраця та координація між МВС, СБУ та ГПУ є особливо важливими для розслідування подій, що відбулись на Майдані.

⁹⁴ Стосовно обґрунтувань щодо структури та функціонування, наведених різними органами РС та іншими міжнародними організаціями на користь створення незалежного від МВС та ГПУ органу для розслідування злочинів, ймовірно скоєних правоохоронцями та іншими посадовими особами, див. параграф 411 нижче та [Інформаційну довідку МДГ № 3](#).

⁹⁵ Відповідно до статті 216 КПК.

⁹⁶ Див. параграфи 190-193 та 199-202 вище по тексту.

⁹⁷ Див. параграфи 184 та 195-196 вище по тексту.

206. Нижченаведений опис розслідувань здебільшого ґрунтується на поясненнях, отриманих МДГ від органів, що ведуть ці розслідування. Цей опис достатньо деталізований, оскільки немає жодного іншого документу, доступного широкому загалу, з описанням розслідування подій на Майдані⁹⁸, який би забезпечував необхідний громадський контроль за цим процесом. МДГ також хотіла б підкреслити, що зроблений нею опис фактів, що стосуються досудового розслідування, не може вважатись таким, що має преюдиціальне значення щодо вини підозрюваних чи щодо будь-яких фактів, які встановлюються судом.

207. Як зазначається у «Вступі», органам досудового розслідування було запропоновано надати інформацію про структуру та результати розслідування подій станом на 30 листопада 2014 року. Хоча опис розслідування, що надається нижче, не включає передання окремих проваджень до створеного у грудні 2014 року Управління спеціальних розслідувань ГПУ, МДГ, тим не менше, бере до уваги загальнодоступну інформацію про хід розслідування станом на 23 лютого 2015 року.

Б. Розслідування, що здійснюється органами прокуратури

208. ГПУ здійснює розслідування одного основного (№ 228)⁹⁹ та трьох додаткових проваджень щодо залучення тітушок, неналежного поведіння з паном Гаврилюком та неправомірного переслідування учасників акцій протесту.

209. Прокуратура міста Києва здійснює розслідування в інших справах (справи «Євромайдану»), зокрема, щодо застосування насильства 1 грудня 2013 року та переслідуваннями активістів АвтоМайдану та журналістів.

1. Провадження ГПУ № 228

210. Провадження № 228 охоплює найбільш брутальні епізоди подій на Майдані:

- (а) силовий розгін учасників акцій протесту рано вранці 30 листопада 2013 року;
- (б) прийняття рішень про закупівлю та використання проти учасників акцій протесту спеціальних засобів;
- (в) смерть 77 учасників акцій протесту протягом січня-лютого 2014 року, заподіяння вогнепальних поранень 183 особам протягом 18-20 лютого 2014 року, та
- (г) нанесення менш тяжких ушкоджень учасникам акцій протесту 18-20 лютого 2014 року.

211. 23 лютого 2014 року Головне слідче управління ГПУ прийняло та об'єднало у провадження № 228 сотні відкритих МВС індивідуальних проваджень за численними фактами заподіяння смерті та тілесних ушкоджень учасникам акцій протесту на Майдані.

212. Того ж дня слідчі ГПУ оглянули місця скоєння злочинів, включаючи вулиці Інститутська та Грушевського, Кріпосний провулок, площу Майдан Незалежності та будівлі готелю «Україна», Національного банку України та Жовтневого палацу. Було виявлено і передано на експертизу велику кількість об'єктів. ГПУ продовжила спостереження за барикадами, і коли в середині 2014 року останню барикаду було демонтовано, слідчі ГПУ знайшли додаткові докази.

213. У матеріалах, що ГПУ надала МДГ в грудні 2014 року, ГПУ підтвердила проведення наступних слідчих дій в рамках провадження № 228. ГПУ допитала понад

⁹⁸ Див. параграф 495 нижче по тексту.

⁹⁹ Провадження № 12014100060000228.

2 тис. свідків та провела понад 400 оглядів місць злочину, одягу та особистих речей, переглянула сотні годин записів, викладених в мережу Інтернет. З 87 свідками вбивств та 61 потерпілим було проведено слідчі експерименти на місцях злочинів. ГПУ отримала понад 400 судових дозволів на доступ до інформації про телефонні з'єднання, перевірила телефонний трафік 1 140 правоохоронців, високопосадовців, потерпілих та інших осіб. Крім того, вона провела цілий ряд негласних слідчих (розшукових) дій та понад 100 обшуків. Призначено більше ніж 1 тис. експертиз¹⁰⁰. Крім того, проведено чотири ревізії та інвентаризації зброї і бойових припасів правоохоронних органів.

214. У процесі розслідування перелік епізодів, що охоплюються провадженням № 228, змінювався, оскільки одні епізоди додавались, а інші були виділені в окреме провадження.

(а) Розгін акцій протесту в ніч на 30 листопада 2013 року

215. За результатами розслідування ГПУ встановлено, що секретар Ради національної безпеки і оборони пан Ключев прийняв незаконне рішення про розгін Майдану і з цією метою залучив заступника секретаря Ради національної безпеки і оборони пана Сівковича, голову Київської міської державної адміністрації пана Попова та керівника Головного управління МВС України у місті Києві пана Коряка.

216. По відношенню до цих подій триває три розслідування.

(i) Первинне розслідування дії високопосадовців з організації цієї операції (перевищення службових повноважень)

217. 30 листопада 2013 року було розпочато досудове розслідування¹⁰¹ стосовно перевищення влади співробітниками правоохоронних органів під час виконання службових повноважень. 14 грудня 2013 року панам Попову, Сівковичу, Коряку та Федчуку (заступнику начальника–начальнику міліції громадської безпеки ГУМВС у місті Києві), а в січні 2014 року – пану Мариненку, начальнику Управління громадської безпеки ГУМВС у місті Києві, було повідомлено про підозру. 20 грудня 2013 року та 8 січня 2014 року ГПУ опублікувала прес-релізи і повідомила, що було допитано 200 осіб і призначено 57 судових експертиз.

218. 31 січня 2014 року ГПУ подала до Печерського суду міста Києва клопотання про звільнення усіх п'яти обвинувачених від кримінальної відповідальності на підставі закону про амністію від 19 грудня 2013 року¹⁰². Того ж дня суд задовольнив клопотання, а пізніше визнав, що пан Сівкович не причетний до злочинів, скоєних 30 листопада 2013 року. Апеляційний суд своїми рішеннями від 13 березня, 2 квітня та 6 травня 2014 року скасував рішення суду першої інстанції на підставі неправильного застосування вказаного закону і направив справи на новий розгляд до Печерського районного суду міста Києва.

¹⁰⁰ Сюди входить 386 судових експертиз з метою встановлення причин настання смерті та отримання тілесних ушкоджень, 375 балістичних, 69 цитологічних, 11 імунологічних, 25 комплексних медико-криміналістичних, 111 комплексних хіміко-балістично-трасологічних, 3 комісійні судово-балістичні експертизи снайперських гвинтівків, 3 експертизи ДНК, 8 портретознавчих, 15 вибухо-технічних та пожежно-технічних (щодо причин загоряння Будинку профспілок та офісу «Партії регіонів»), 44 технічні експертизи по залишках вибухових спецзасобів та 4 експертизи холодної зброї.

¹⁰¹ Провадження № 42013110000001053.

¹⁰² Щодо детального опису різних законів про амністію, прийнятих в грудні 2013 року – лютому 2014 року див. [Інформаційну довідку МДГ № 10](#).

219. 29 липня 2014 року Печерський районний суд відмовив ГПУ у задоволенні клопотання стосовно панів Попова та Сівковича і направив справу на додаткове розслідування. Печерський районний суд, очевидно, на цей час ще не дав відповіді на клопотання стосовно панів Мариненка, Коряка та Федчука, оскільки сторона захисту заявляла чисельні клопотання про відвід суддів і зміну складу суду¹⁰³. Пан Сівкович сам подав до Печерського районного суду ще одне клопотання по звільненню його від кримінальної відповідальності на підставі закону про амністію від 19 грудня 2013 року: розгляд цього клопотання триває.

(ii) Друге провадження щодо високопосадовців–організаторів операції (перешкоджання проведенню демонстрації)

220. 24 лютого 2014 року новий Генеральний прокурор України пан Махніцький відкрив ще одне провадження стосовно чотирьох із п'яти вищеназваних осіб (панів Попова, Мариненка, Коряка та Федчука) за іншим обвинуваченням, а саме у неправомірному перешкоджанні проведенню демонстрацій. Цей злочин не підпадає під дію закону про амністію. Пану Ключєву було повідомлено про підозру у вчиненні такого ж злочину.

221. 17 липня 2014 року ці матеріали досудового розслідування були виділені в окремі провадження¹⁰⁴, та розслідування було зупинено у зв'язку із розшуком підозрюваних. 11 вересня 2014 року апеляційний суд задовольнив скаргу потерпілої особи і скасував рішення про зупинення провадження. 3 жовтня 2014 року матеріали досудового розслідування № 1053 та № 630 було об'єднано в одному провадженні. 7 жовтня 2014 року матеріали досудового розслідування щодо панів Коряка, Федчука та Ключєва були виділені в окреме провадження¹⁰⁵, слідство в якому було зупинено у зв'язку із розшуком цих трьох підозрюваних. У грудні 2014 року ГПУ не повідомила про будь-які зрушення у розслідуванні справи щодо пана Мариненка, щодо якого було обрано запобіжний захід – особисте зобов'язання.

222. Що стосується двох проваджень щодо пана Попова, то досудове розслідування завершилося, він ознайомився з матеріалами справи, і у лютому 2015 року справу було направлено до суду.

(iii) Провадження стосовно дій «Беркуту»

223. У листопаді 2014 року ГПУ уперше надала МДГ інформацію про зміст і стан розслідування щодо участі співробітників «Беркуту» у подіях 30 листопада 2013 року. Було ідентифіковано і допитано усіх 390 співробітників «Беркуту», які могли брати участь у цих подіях¹⁰⁶. За результатами дослідження різноманітних матеріалів ГПУ дійшла висновку, що близько 30 працівників «Беркуту» поводитись неналежним чином з учасниками акцій протесту і що 96 учасників акцій протесту отримали тілесні ушкодження. Жоден з співробітників «Беркуту» не визнав, що вдавався до неналежного поведіння по відношенню до учасників акцій протесту, чи що інші співробітників вдавались до таких дій. Жоден потерпілий не впізнав когось зі співробітників правоохоронних органів. ГПУ підтвердила, що досі не було ідентифіковано жодного з приблизно 30 співробітників «Беркуту», які могли бути причетними до неналежного поведіння з учасниками акцій протесту, і що є надія, що в цьому можуть допомогти результати експертиз.

¹⁰³ Лише у грудні 2014 року було оголошено відвід дев'яти суддям.

¹⁰⁴ Нове провадження № 42014000000000630.

¹⁰⁵ Провадження № 42014000000001025.

¹⁰⁶ З них приблизно 100 осіб з регіонів.

224. Представники ГПУ розкритикували висновок службового розслідування МВС¹⁰⁷. У висновку зазначено, що високопосадовці наказали правоохоронцям усунути учасників акцій протесту, у відповідності до Закону «Про міліцію», з метою встановлення новорічної ялинки. Інформацію про конкретних осіб не було надано, і єдине, що можна було зрозуміти з висновку, це що кожен співробітник «Беркуту» самостійно оцінював ризики і самостійно приймав рішення про необхідність застосування сили. Представники ГПУ зробили висновок, що МВС не бажає розслідувати цей епізод, і відзначили, що усі 390 співробітників «Беркуту» продовжують перебувати на службі.

225. За повідомленнями ЗМІ, 27 січня 2015 року ГПУ оголосила чотирьом колишнім командирам «Беркуту» підозру у перевищенні влади шляхом перешкоджання проведенню мітингу. Печерський районний суд міста Києва обрав запобіжний захід у вигляді домашнього арешту усіх чотирьох підозрюваних. 30 січня 2015 року суд відсторонив їх від займаних посад у спецпідрозділі, де вони працювали.

(б) Постанови від 22 січня 2014 року щодо використання спеціальних засобів проти учасників акцій протесту

226. За результатами розслідування щодо використання спеціальних засобів проти учасників акцій протесту ГПУ оголосила ряд підозр. Усі підозрювані, окрім пана Лекаря, втекли.

227. 27 травня 2014 року пану Азарову, колишньому Прем'єр-міністру України, було повідомлено про підозру щодо, як стверджується, незаконного прийняття постанов Кабінету міністрів України від 22 січня 2014 року¹⁰⁸, що призвело до тяжких наслідків.

228. 12 червня 2014 року пану Лекарю (колишньому заступнику міністра внутрішніх справ) та пану Зінову (колишньому начальнику департаменту матеріального забезпечення МВС) було оголошено про підозру в скоєнні злочинів, що полягали у, як стверджується, незаконній доставці спеціальних засобів з Російської Федерації, які були у подальшому застосовані співробітниками правоохоронних органів для придушення протестів, що призвело до тяжких наслідків¹⁰⁹. 2 липня 2014 року пан Лекарь був затриманий. 3 липня 2014 року Печерський районний суд міста Києва звільнив його під домашній арешт. У листопаді 2014 року ГПУ повідомила МДГ, що досудове розслідування завершено і що пан Лекарь ознайомлюється з матеріалами справи.

229. Крім того, пану Захарченку, заступнику міністра внутрішніх справ пану Ратушняку, панам Лекарю та Зінову було оголошено про підозру у розтраті державних коштів для придбання спеціальних засобів виробництва Російської Федерації, які у подальшому були застосовані проти учасників акцій протесту. 14 серпня 2014 року ці матеріали були виділені з провадження № 228 і приєднані до провадження № 835¹¹⁰. 17 листопада 2014 року з провадження № 835 було виділено ще одне провадження № 1256¹¹¹ щодо пана Лекаря. 18 листопада 2014 року було завершено досудове розслідування у провадженні № 1256, пан Лекарь отримав матеріали справи і станом на грудень 2014 року здійснював ознайомлення з ними.

¹⁰⁷ Схоже, що цей висновок був направлений до ГПУ 30 січня 2014 року. МВС не надала його МДГ.

¹⁰⁸ Щодо національного законодавства стосовно використання спеціальних засобів та зброї під час охорони громадського порядку див. [Інформаційну довідку МДГ № 13](#).

¹⁰⁹ Пану Зінову також було оголошено про підозру у наданні спеціальних засобів «тітушкам».

¹¹⁰ Провадження № 420140000000835.

¹¹¹ Провадження № 4201400000001256.

230. МДГ не було повідомлено про те, що комусь зі співробітників правоохоронних органів повідомляли про підозру в зв'язку з застосуванням спеціальних засобів. У вересні 2014 року представники МВС підтвердили МДГ, що за результатами службового розслідування було встановлено, що співробітники правоохоронних органів всупереч закону не вели обліку наказів про застосування спеціальних засобів та самого використання спеціальних засобів.

(в) Загибель та вогнепальні поранення учасників акцій протесту

(i) Зміст розслідування

231. Це розслідування є пріоритетним для ГПУ. Воно стосується загибелі 77 осіб (67 з яких було застрелено з вогнепальної зброї) у період між 22 січня та 20 лютого 2014 року¹¹², а також вогнепального поранення 183 осіб 19-20 лютого 2014 року¹¹³. Переважна більшість цих смертей і поранень сталась протягом 18-20 лютого: лише 20 лютого 2014 року на вулиці Інститутській та поблизу неї було вбито 49 осіб і поранено з вогнепальної зброї 93 особи.

232. ГПУ було висунуто та перевірено у процесі розслідування кілька версій, у тому числі стосовно запланованого залучення та дій начальницького та рядового складу МВС та СБУ щодо припинення акцій протесту на Майдані, що стало одним з важливих аспектів розслідування ГПУ.

(ii) Плани операцій та дані про розміщення від МВС і СБУ

233. Декілька разів ГПУ у своїх поясненнях для МДГ та у публічних заявах критикувала МВС та меншою мірою СБУ за відсутність співпраці стосовно надання/відтворення матеріалів та інформації про плани операцій і плани розміщення особового складу.

234. За відсутності такого співробітництва¹¹⁴ слідчим ГПУ довелось самим відтворювати в ході розслідування основні оперативні факти, які стосуються участі співробітників правоохоронних органів у подіях на Майдані. Це стосувалось кількості правоохоронців, їхнього розміщення, ролі та завдання, та їхнього озброєння, у тому числі факти повернення та зникнення зброї. ГПУ зазначила, що це було доволі складно, зважаючи на численність (загалом понад 11 тис. працівників МВС та СБУ) та різноманітність залучених підрозділів¹¹⁵. ГПУ заявила, що відсутність співпраці затягнула розслідування і створила додаткові перешкоди у встановленні основних фактів.

235. ГПУ, зокрема, підкреслила, що їй не надали жодного плану проведення операцій з охорони громадського порядку періоду протестів на Майдані. МВС постійно заявляло МДГ, що такі плани не розроблялися, і це твердження було

¹¹² Див. Додаток VIII, «Випадки смерті, пов'язані з подіями на Майдані, які розслідуються у провадженні № 228».

¹¹³ Див. Додаток IX, «Випадки нанесення тілесних ушкоджень, пов'язані з подіями на Майдані, які розслідуються у провадженні № 228».

¹¹⁴ Див. параграф 205 вище по тексту, де йдеться про важливість співробітництва з СБУ та МВС.

¹¹⁵ Див. параграф 88 вище по тексту. Серед залучених підрозділів МВС був «Беркут», внутрішні війська та їхні спецпідрозділи «Барс», «Ягуар», «Леопард», «Тигр», а також спеціальний антитерористичний підрозділ «Омега»; інші спецпідрозділи, у тому числі підрозділ Департаменту по боротьбі з організованою злочинністю «Сокіл». Крім того, до операції був залучений підрозділ СБУ «Альфа», а також Управління державної охорони (ця структура підпорядковується Президенту і контролюється Верховною Радою).

повторено у висновку службове розслідування МВС від 24 квітня 2014 року¹¹⁶. Що стосується даних про розміщення особового складу, то ГПУ підтвердила, що вона отримала деякі документи про розміщення сил за період до 21 січня 2014 року та деяку загальну інформацію про розміщення різних підрозділів на певних ділянках у певний час, але у неї немає документів про розміщення підрозділів чи співробітників у конкретному місці чи для виконання конкретних завдань¹¹⁷. Позиція МВС полягала у тому, що, хоча деякі плани розміщення правоохоронців дійсно розроблялися, зокрема, щодо операції вночі 30 листопада 2013 року, але, як свідчать результати службового розслідування, ці документи зникли: наприклад, щоденні офіційні документи щодо розміщення особового складу передавалися пану Федчуку, який переховується від правосуддя, і знайти ці документи не вдалось. Оскільки співробітники органів внутрішніх справ, викликані до столиці з регіонів, направлялись на завдання, виходячи з поточних потреб, і отримували накази щодня, часом – кілька разів на день, то на ГПУ покладено складне і досі не завершене завдання відтворити цю інформацію.

236. Що стосується СБУ, то ГПУ так само підкреслює, що не отримала від цієї структури жодних планів операцій чи даних про розміщення особового складу. СБУ повідомила ГПУ, що жодних документів, що стосуються планування, організації чи дій СБУ під час операції проти учасників акцій протесту на Майдані, не збереглося: їх або забрали колишні керівники СБУ, або було знищено. Голова СБУ наголосив на цьому під час спільної прес-конференції 3 квітня 2014 року та під час спілкування з МДГ у листопаді 2014 року, коли він підтвердив, що в їхньому розпорядженні не залишилося жодних документів, включаючи особові справи співробітників. І хоча ГПУ погоджується, що оскільки операція СБУ з розгону учасників акцій протесту на Майдані була проведена цілком протизаконно, то деякі документи дійсно могли навіть не розроблятися, вона вважає, що керівництво СБУ не надало їй ефективної допомоги в отриманні¹¹⁸ чи відтворенні цих документів та наданні інформації про подробиці спецоперації.

(iii) Розслідування операції СБУ з розгону учасників акцій протесту на Майдані («Бумеранг»)

237. Теперішній голова СБУ підтвердив МДГ, що основною метою операції СБУ проти учасників акцій протесту на Майдані було допомогти попередньому уряду утримати владу «за будь-яку ціну».

238. Розслідування показало, що спецоперація СБУ розпочалась 18 лютого 2014 року зі штурму Будинку профспілок з метою очищення його від учасників акцій протесту. Навколо будівлі було встановлено кордон з внутрішніх військ; на дахах будівель поблизу Будинку профспілок було виставлено групи, кожна з яких складалась з семи снайперів СБУ, озброєних снайперськими гвинтівками; понад

¹¹⁶ Цей висновок був направлений до ГПУ 24 травня 2014 року. Було встановлено, що окремі посадові особи МВС вчинили ряд серйозних порушень внутрішніх інструкцій: семеро співробітників було притягнуто до дисциплінарної відповідальності, але їх вже звільнили; двох попередили про неповну посадову відповідність, і п'ятеро отримали сувору догану.

¹¹⁷ У своїх попередніх зауваженнях щодо візиту в Україну у вересні 2014 року Європейський комітет з питань запобігання катуванням зазначив, що фактичне розміщення правоохоронців в будь-якому разі часто відрізнялось від попередньо розроблених планів.

¹¹⁸ На прес-конференції 3 квітня 2014 року голова СБУ підтвердив, що під час нещодавньої таємної поїздки до Сімферополя його відомство отримало документи, що розкривають плани, накази та учасників операції СБУ проти учасників акцій протесту на Майдані і ці дані були направлені до ГПУ. ГПУ скаржилась, що СБУ не привезла з собою жодних матеріалів, які могли б допомогти в розслідуванні подій, що відбулись на Майдані.

200 співробітників спецпідрозділу «Альфа», озброєних автоматами Калашникова (калібру 5,45 мм) та снайперськими гвинтівками, були розміщені на даху Будинку профспілок і рухались поверхами вниз; штурм припинився із початком пожежі; дві особи, чії тіла було пізніше знайдено в будівлі, померли не від вогнепальних поранень. ГПУ підтвердила МДГ, що тієї ночі під час штурму Будинку профспілок від вогнепальних поранень та інших тілесних ушкоджень загинуло 13 людей¹¹⁹. ГПУ описала МДГ попередню підготовку СБУ до цієї операції, яка розпочалась ще у січні 2014 року, і назвала імена посадовців, які підписали відповідні накази і привели їх у дію 18 лютого 2014 року. Станом на листопад 2014 року ГПУ не могла назвати причин пожежі, оскільки ще очікувала на результати експертизи.

239. Другий етап спецоперації СБУ з розгону учасників акцій протесту стосувався розміщення груп снайперів з семи осіб кожна на даху будівлі Кабінету Міністрів 20 лютого 2014 року.

240. ГПУ повідомила МДГ, що їй вдалось ідентифікувати та допитати більшість посадових осіб та снайперів спецпідрозділу «Альфа», що брали участь у цій операції, оскільки вони залишаються на території України. Усі вони стверджують, що не стріляли зі зброї, за винятком попереджувальних пострілів у Будинку профспілок, і не бачили, щоб це робив хтось інший, а також що вони повернули усю свою зброю та набої. На місцях злочинів ГПУ не знайшла жодних слідів пострілів, патронів чи куль для зброї, яка перебувала у розпорядженні співробітників підрозділу «Альфа». Радіоперемовлення між співробітниками «Альфи» не надали жодних доказів, що вони стріляли. Державна охорона, що відповідає за захист адміністративних будівель, у тому числі Кабінету Міністрів України, не підтвердила ГПУ, що снайпери спецпідрозділу «Альфа» стріляли з своєї зброї.

241. ГПУ розкритикувала висновки двох службових розслідувань СБУ. Запит МДГ про надання цих висновків не був задоволений на підставі того, що ці висновки становлять таємницю. Разом з тим, МДГ було повідомлено, що перше розслідування обмежується подіями у Будинку профспілок, але не охоплює ширші аспекти операції на Майдані. За результатами другого розслідування, що стосувалося високопосадовців СБУ, встановлено лише те, що пан Якименко втік, але не зроблено жодних висновків щодо його ролі у плануванні та реалізації операції проти учасників акцій протесту та ролі СБУ в подіях на Майдані. МДГ невідомо, чи ГПУ далі порушувала перед СБУ питання про недоліки у висновках проведених розслідувань.

242. Усі представники ГПУ, з якими контактувала МДГ, і теперішній голова СБУ визнали, що не можна виключати відповідальності співробітників «Альфи» за вбивства і тілесні ушкодження учасників акцій протесту, які вони могли спричинити за допомогою вогнепальної зброї під час спецоперації, навіть якщо це могло би бути прямим наслідком виконання незаконних наказів керівництва СБУ. Разом з тим, ГПУ повідомила МДГ, що речових доказів цього поки що не було знайдено.

(iv) Розслідування операції МВС з розгону учасників акцій протесту на Майдані («Хвиля»)

Спецпідрозділ «Беркут»

243. ГПУ повідомила МДГ, що у матеріалах справи немає жодних доказів причетності «Беркуту» до розстрілів 22 січня 2014 року на вулиці Грушевського, 18 лютого у Маріїнському парку та у ніч з 18 на 19 лютого 2014 року.

¹¹⁹ Див. Додаток VIII, «Випадки смерті, пов'язані з подіями на Майдані, які розслідуються у провадженні № 228».

244. Однак, ГПУ підтвердила МДГ, що, судячи з матеріалів справи, відповідальність за більшість убивств, скоєних 20 лютого 2014 року, може бути покладена на співробітників «Беркуту». Цей висновок зроблений на підставі наступних фактів.

245. Під час розслідування було встановлено, що 20 лютого 2014 року загін співробітників «Беркуту» було направлено на вулицю Інститутську. Загін нараховував близько 90 спецпризначенців. Аналіз сотень годин відеозаписів та матеріалів з Інтернету дозволив встановити особи 21-24 співробітників «Беркуту», які стріляли в учасників акцій протесту, піднімаючись вулицею Інститутською, та з-за бетонних блоків біля станції метро «Хрещатик» на вулиці Інститутській. На співробітниках «Беркуту» були маски, шоломи, чорна уніформа та жовті нарукавні пов'язки, які дозволяли їм розрізняти один одного. Вони не мали жодних інших розпізнавальних знаків, які б дозволили ідентифікувати окремих співробітників. Представники ГПУ зазначили, що ніхто з співробітників не міг використовувати свою зброю без наказу їхнього керівника, пана Садовника.

246. За результатами різноманітних експертиз було встановлено, що більшість пострілів, які призвели до 49 фатальних наслідків на вулиці Інститутській 20 лютого 2014 року, було зроблено з автоматів Калашникова (АКС-47) калібру 7,62x39мм.

247. Результати розслідування вказують на наявність зв'язку між співробітниками «Беркуту» та зброєю цього калібру. ГПУ зіштовхнулася з певними складнощами у встановленні конкретних одиниць зброї, яка була видана співробітникам «Беркуту». Та під час розслідування було встановлено, що єдині протоколи видачі і повернення вогнепальної зброї, яких не вистачає, – це протоколи, що стосуються операції із залученням співробітників «Беркуту» 20-23 лютого 2014 року. Підозрюється, що протоколи було знищено за наказом керівництва підрозділу. Крім того, було встановлено, що група «Беркуту» під командуванням пана Садовника отримала приблизно 20 автоматів АКС-47 калібру 7,62x39 мм, ці автомати не було повернуто до встановленого місця зберігання і вони зникли¹²⁰. Ці припущення збігаються з висновками МВС від 24 квітня 2014 року.

248. В ході розслідування за допомогою аналізу траєкторії куль було встановлено, що понад 30 осіб було застрелено з-за бетонної барикади біля виходу зі станції метро «Хрещатик» на вулиці Інститутській, що співвідноситься з численними записами, розміщеними в мережі Інтернет, з яких видно, як співробітники «Беркуту» у чорній уніформі з жовтими нарукавними пов'язками стріляють з цього місця.

Інші підрозділи МВС та Управління державної охорони

249. МДГ отримала пояснення стосовно залучення та озброєння інших підрозділів МВС, включаючи внутрішні війська, спецпідрозділ внутрішніх військ «Омега», спецпідрозділ міліції «Сокіл» та їхні снайперські підрозділи, що залучались до охорони громадського порядку 18–20 лютого 2014 року.

250. Згідно даних ГПУ, більшість з них мали у своєму розпорядженні автомати АКС калібру 5,45 мм. Бійці цих підрозділів, об'єднані у невеликі групи по 7-10 осіб та задіяні у якості контр-снайперів, мали при собі стандартну зброю своїх підрозділів, у тому числі гвинтівки Драгунова та бельгійські гвинтівки TRG.

251. Представники ГПУ підтвердили МДГ, що, окрім зброї, яка була видана співробітникам «Беркуту» і у подальшому зникла, уся інша зброя МВС була

¹²⁰ ГПУ розглядає кілька теорій стосовно того, де може знаходитися ця зброя. Найвірогіднішою є версія про те, що її перевезли до Криму. Пошуки зброї тривають.

повернута. У слідства досі немає об'єктивних доказів того, що смерть чи тілесні ушкодження було заподіяно за допомогою автоматів калібру 5,45 мм. Проте було встановлено, що спецпідрозділ внутрішніх військ «Омега» також отримав зброю калібру 7,62 мм: цю зброю було повернуто, вона була вилучена, і зараз очікуються результати експертизи. Однак наявні у розпорядженні ГПУ докази та фотоматеріали свідчать про те, що співробітники підрозділу «Омега» стояли позаду співробітників «Беркуту» на вулиці Інститутській 20 лютого 2014 року, тому що вони прибули туди вже після «Беркуту».

252. Наостанок, 18-20 лютого 2014 року на даху Адміністрації Президента знаходились снайпери Управління державної охорони¹²¹. ГПУ зазначила, що цей орган надав їй усі документи щодо обліку зброї, матеріали службової перевірки та показання свідків. Співробітники Управління державної охорони стверджують, що вони не бачили, щоб хтось із їхнього чи іншого підрозділу стріляв зі зброї.

(v) Питання, що залишаються відкритими

Докази поранень чи вбивств зі снайперської зброї

253. Як вже зазначалось, розслідування встановило, що 18-20 лютого 2014 року навколо Майдану, на прилеглих вулицях, на дахах та в будинках, що знаходились поруч, було розміщено кілька правоохоронних підрозділів з невеликими групами зі снайперською зброєю. Розстріли учасників акцій протесту, зокрема, 20 лютого 2014 року, пов'язують зі снайперами. Так, 19 та 20 лютого 2015 року президент Порошенко та голова СБУ публічно заявили про докази застосування снайперської зброї по відношенню до учасників акцій протесту та правоохоронців на Майдані, і особливо 20 лютого 2014 року.

254. Проте представники ГПУ у своїх письмових та усних поясненнях, наданих МДГ, стверджують, що, хоча деякі обставини і можуть вказувати на цю версію, чіткі та достовірні матеріальні докази вбивств чи поранень в результаті використання снайперської зброї відсутні.

255. На думку ГПУ на користь версії зі снайперською зброєю свідчить той факт, що у багатьох потерпілих були наскрізні поранення голови та верхньої частини тулуба. Є свідчення про спалахи з вікон готелю «Україна»: ГПУ дослідила фотоматеріали і допитала співробітників готелю та свідків. ГПУ також вважає, що докази вказують на те, що принаймні трьох з 49 вбитих на вулиці Інститутській 20 лютого 2014 року було застрелено з готелю «Україна» або будинку консерваторії; крім того, за непідтвердженими даними ще 10 осіб загинуло від пострілів осіб, що знаходились на дахах будинків.

256. Проте жодна з куль, що були знайдені на місцях злочинів чи вилучені з тіл загиблих, не вказує на те, що ці люди були застрелені або поранені зі снайперської зброї. Матеріали відеоспостереження з Національного банку України, що виходить на вулицю Інститутську, містять кадри пострілів зі снайперських гвинтівків, але важко встановити, член якого підрозділу стріляв і якими були наслідки.

257. Крім того, ГПУ звернула увагу на доказові складнощі, пов'язані з калібром та силою ураження зброї. Автомати АКС калібру 7,62 мм, які 20 лютого 2014 року використовувались переважно співробітниками «Беркуту» і постріли з яких вважаються причиною багатьох смертей, мають той самий калібр, що й поширені снайперські гвинтівки Драгунова. Снайперські гвинтівки більш потужні, їхні кулі

¹²¹ Управління державної охорони не підпорядковується МВС, див. Додаток VII «Відповідні формування правоохоронних органів України».

мають більшу довжину, через що легко проходять крізь тіло людини і, як правило, не залишаються в тілі. Отже, наскрізне поранення у багатьох випадках вважалось ознакою використання снайперської зброї. Та АКС калібру 7,62 мм – це також дуже потужна зброя, здатна вбити людину на відстані одного кілометра, а отже, якщо стріляти з неї з відстані 200-300 метрів, як це було на Інститутській, то кулі також будуть проходити крізь тіло людини. Не маючи куль, неможливо точно стверджувати, з якої саме зброї – АКС чи снайперської гвинтівки того ж калібру – було зроблено постріл, що спричинив наскрізне поранення. Крім того, з АКС можна робити як одиничні постріли, так і автоматні черги, а погана якість записів, що є в розпорядженні ГПУ, не дозволяє використовувати звук для розрізнення пострілів з різних видів зброї.

Теорія «третьої сили»

258. На думку ГПУ, розглядалась також можливість того, що за певну кількість смертей та поранень 20 лютого 2014 року несе відповідальність «третя сила», тобто інша особа чи орган, аніж учасники акцій протесту чи українська влада. У нещодавніх публічних заявах Президента Порошенка та голови СБУ¹²² говориться про існування доказів причетності Російської Федерації до роботи снайперів на Майдані.

259. На такі припущення наштовхує низка факторів. Людей застрелили на ділянках, на яких ГПУ не знайшла жодних доказів розміщення правоохоронців, включаючи готель «Україна», з боку якого, як вбачається, було зроблено постріли, від яких загинуло три особи. Деяких осіб було також застрелено після того, як протистояння закінчилось 20 лютого 2014 року. Лідери акцій протесту на Майдані суворо забороняли їх учасникам використовувати зброю, та досі не відомо, хто стріляв у правоохоронців. Таким чином, ГПУ перевіряє ряд версій, пов'язаних із так званою «третьою силою», включаючи можливу участь проросійських угруповань чи сил Російської Федерації. Стосовно останнього, голова СБУ підтвердив МДГ, що він був шокований рівнем присутності агентів ФСБ у структурах СБУ під час подій на Майдані, хоча ГПУ стверджує, що СБУ не надала їй жодної інформації стосовно проникнення агентів ФСБ до структур СБУ, через що ГПУ не може довести присутність ФСБ на Майдані чи причетність ФСБ до розстрілів. ГПУ підтвердила МДГ, що станом на листопад 2014 року у неї немає достовірних доказів причетності третьої сили і обґрунтованих версій щодо того, що це за третя сила, і якою могла бути її мета.

260. МВС висунуло, однак не розвинуло, версію про те, що «третя сила» може бути відповідальною за нанесення ушкоджень правоохоронцям з метою розпалювання протистоянь між міліцією та учасниками акцій протесту. СБУ у своєму поданні до МДГ не коментувала питання пострілів, здійснених третьою силою.

Зауваження МДГ стосовно питань, що залишаються відкритими

261. МДГ нагадує, що її роль не полягає у проведенні власного розслідування подій на Майдані чи у підміні висновків національних органів власними висновками. Національні органи прийшли до висновку, що, хоча певні елементи справи і свідчать на користь таких теорій, не існує поки що достатніх доказів того, що смерті та поранення були спричинені внаслідок снайперських пострілів чи є результатом діяльності «третьої сили». В той час, як МДГ не знайшла нічого, що могло б свідчити, що національні органи при досягненні таких висновків не розглянули якусь явну версію, МДГ не може зробити висновок щодо того, наскільки зроблені національними органами висновки є обґрунтованими.

¹²² Публічні заяви від 19 та 20 лютого 2015 року.

(vi) Виклик на допит співробітників «Беркуту» на початку квітня 2014 року

262. Версія, що складається на основі проведеного розслідування, полягає у наступному: більшість пострілів, що призвели до загибелі людей на вулиці Інститутській 20 лютого 2014 року, були зроблені з автоматів АКС калібру 7,62 мм; у цей день на вулиці Інститутській знаходилися співробітники «Беркуту», які мали при собі цю зброю; ця зброя та пов'язані з нею документи зникли. На початку квітня 2014 року ГПУ встановила, яка структурна одиниця спецпідрозділу «Беркуту» була направлена на вулицю Інститутську та 16 співробітників цієї одиниці, які могли бути причетними до розстрілу учасників акцій протесту, і почала готувати допити, а за необхідності – затримання цих осіб.

263. МДГ вважає за необхідне викласти деякі подробиці щодо спроб ГПУ провести слідчі дії з цими співробітниками «Беркуту». МДГ отримала ці дані від пана Баганця, на той час заступника Генерального прокурора, що відповідав за розслідування подій на Майдані.

Затримання трьох співробітників «Беркуту» у квітні 2014 року

264. 1 квітня 2014 року пан Баганець провів нараду з міністром внутрішніх справ, заступником міністра внутрішніх справ та головою СБУ (паном Наливайченком). Вони погодили план подальших дій. За цим планом 16 співробітників «Беркуту» мали бути одночасно викликані для допиту під виглядом вирішення кадрових питань. Їх явку мало забезпечити керівництво МВС. У будівлі було звільнено цілий поверх і підготовлено 16 кабінетів. У кабінетах розмістили поліграфи та необхідних фахівців. План полягав у тому, що кожен співробітник «Беркуту» проходить перевірку на поліграфі і, якщо виникають підозри у його причетності до розстрілів на Майдані, його затримують. Підрозділу «Альфа» було доручено охороняти входи до будівлі, щоби не дати співробітникам «Беркуту» піти.

265. Ніхто зі співробітників «Беркуту» на виклик не з'явився.

266. 2 квітня 2014 року командир «Беркуту» прийшов з проханням до ГПУ не переслідувати його підлеглих. Було досягнуто згоди допитати 3-4 співробітників «Беркуту», і в ніч з 2 на 3 квітня 2014 року четверо співробітників «Беркуту» з'явилися до прокуратури міста Києва. Щойно почався допит, прийшов їхній командир (видається, що це була та сама особа, що й 2 квітня) і заборонив їм відповідати на запитання, пообіцявши визволити їх.

267. Однак прокуратура все ж затримала командира роти спецпідрозділу «Беркуту» пана Садовника і двох рядових співробітників «Беркуту» панів Зінченка та Аброськіна. Хоча їхній допит не дав жодних корисних доказів, деякі ідентифікаційні ознаки (маски співробітників сповзли, а пан Садовник особливим чином тримав зброю, тому що він має протез руки) дозволили ГПУ прийти до висновку, що ці співробітники «Беркуту» стріляли на вулиці Інститутській 20 лютого 2014 року, а отже є підстави для їхнього затримання.

268. Пан Баганець розповів, що тієї ж ночі озброєні співробітники «Беркуту» оточили будівлю прокуратури, де знаходилися троє затриманих, і почали вимагати їхнього звільнення, погрожуючи захопити будівлю. На місце прибули представники ГПУ, зокрема, тодішній керівник Головного слідчого управління пан Щербина, між сторонами почались переговори, після чого будівлю було розблоковано і троє співробітників «Беркуту» залишили її у супроводі працівників прокуратури.

269. Четвертий співробітник «Беркуту» погодився правдиво відповісти на запитання ГПУ, щоби уникнути взяття під варту. Пан Баганець розповів про інцидент з цим співробітником як приклад того, що МВС перешкоджало ГПУ. Коли співробітник «Беркуту» майже розпочав давати свідчення, йому зателефонували на мобільний

телефон з київської бази «Беркуту» і сказали, що дадуть йому адвоката і що він не повинен співпрацювати з слідством. Той відповів, що готовий дати правдиві показання. ГПУ записала цю розмову і пізніше отримала дозвіл суду на доступ до телефонних розмов цього співробітника «Беркуту». Розмови, яку чули і записали представники ГПУ, серед телефонних розмов не було.

270. У листопаді 2014 року пан Наливайченко повідомив МДГ¹²³, що приблизно в березні чи травні 2014 року СБУ затримала 16 співробітників «Беркуту», але ГПУ звільнила їх усіх, за винятком трьох осіб. Але пан Баганець заперечив це і підтвердив наведений вище виклад подій. Не можна виключати, що пан Наливайченко говорив про співробітників «Альфи», яким наказали охороняти поверх будівлі, де збирались (як виявилось, безуспішно) допитати співробітників «Беркуту».

Тримання під вартою трьох співробітників «Беркуту»

271. Трьом співробітникам «Беркуту» було повідомлено про підозру, зокрема, у перевищенні службових повноважень і вбивстві загалом 39 учасників акцій протесту на вулиці Інститутській 20 лютого 2014 року. Також їм були пред'явлені обвинувачення у незаконному заволодінні вогнепальною зброєю 21 лютого 2014 року за попередньою змовою, в тому числі 22 гвинтівками АКС калібру 7,62 мм. Цю зброю досі не знайдено¹²⁴.

272. 5 квітня 2014 року Печерський районний суд виніс рішення про затримання панів Зінченка та Аброськіна і про взяття під домашній арешт пана Садовника. Після розгляду апеляції 22 квітня 2014 року було прийнято рішення про тримання під вартою пана Садовника. Пани Махніцький та Баганець підкреслювали під час розмов з МДГ, що, очікуючи розгляду апеляційної скарги, ГПУ вжила усіх необхідних заходів для запобігання втечі пана Садовника, в тому числі забезпечення нагляду співробітниками правоохоронних органів на час його перебування під домашнім арештом.

273. 24 липня 2014 року досудове розслідування завершилось. 1 серпня 2014 року матеріали кримінального провадження щодо цих трьох співробітників «Беркуту» і загибелі 39 учасників акцій протесту були відокремлені від матеріалів основного провадження № 228¹²⁵, а 10 вересня 2014 року матеріали провадження були надані постраждалим і підозрюваним для ознайомлення. 2 серпня 2014 року матеріали розслідування за фактом перевищення влади та службових повноважень іншими нествановленими співробітниками правоохоронних органів у зв'язку з вбивством 39 учасників акцій протесту були відокремлені від матеріалів основного кримінального провадження № 228.

274. Оскільки термін тримання під вартою трьох співробітників «Беркуту» мав завершитись у вересні 2014 року, ГПУ звернулась до суду з клопотанням про продовження цього терміну. 18 вересня 2014 року Печерський районний суд погодився продовжити термін тримання під вартою панів Зінченка та Аброськіна. Проте, 19 вересня 2014 року суддя Печерського районного суду, пані Волкова, відмовила ГПУ у задоволенні клопотання щодо продовження строку тримання під вартою пана Садовника, ухваливши, що хоча ГПУ має докази на підтримку підозри у тому, що він вчинив злочин, не було обґрунтовано ризик його втечі. Хоча відповідно до

¹²³ Таку саму інформацію він надав і під час спільного засідання парламентських комітетів 10 грудня 2014 року.

¹²⁴ 5 березня 2014 року було розпочате окреме розслідування (провадження № 4201410000000201) щодо нествановлених співробітників «Беркуту», які заволоділи вогнепальною зброєю та боєприпасами в порушення частини 2 статті 262 КК.

¹²⁵ Новому провадженню було присвоєно № 4201400000000760.

попередньої постанови суду термін тримання під вартою пана Садовника мав завершитись не раніше 27 вересня 2014 року, суддя Волкова постановила його негайно звільнити під домашній арешт. ГПУ, представники якої розповіли МДГ про те, наскільки вони були приголомшені таким рішенням, того ж дня подала апеляцію.

275. Відповідно до умов судового рішення, від пана Садовника вимагалось знаходитись вдома з 23:00 до 07:00. На нього одягли електронний браслет. Радіус сигналу браслета становив 50 метрів, а передавач, що знаходився в будинку пана Садовника, передавав сигнал наглядовим особам МВС. Коли він виходив з дому протягом дня, він мав носити з собою переносний пристрій стеження. Сигнал мав попередити наглядові органи, якщо браслет пана Садовника не контактуватиме з домашнім передавачем уночі або з переносним пристроєм стеження впродовж дня.

276. У висновку службового розслідування МВС від 4 жовтня 2014 року було встановлено, що 3 жовтня 2014 року о 07:52 контролер МВС зафіксував розрив зв'язку між браслетом та переносним пристроєм стеження. Тоді контролер МВС здійснив телефонні дзвінки: на пристрій стеження підозрюваного (відповіді не було), дружині підозрюваного (яка сказала, що той знаходиться у лікарні), адвокату підозрюваного (який не мав жодної інформації), а також до місцевої міліції, якій було доручено перевірити вдома у підозрюваного, чи він не залишив там свій пристрій відстежування. О 23:00 того вечора контролер міліції прийшов до будинку підозрюваного¹²⁶. Підозрюваний та його браслет були відсутні, але там був мобільний пристрій стеження і передавач. Дружина підозрюваного сказала, що пан Садовник залишив будинок після 07:00 і не повернувся. Відтоді пана Садовника не бачили.

277. 4 жовтня 2014 року суддя Волкова дала дозвіл на затримання пана Садовника. Того ж дня його було оголошено в розшук, інформацію про нього було передано прикордонникам, а завдання розшукувати його було покладене на СБУ. 6 жовтня 2014 року Київський апеляційний суд задовольнив апеляцію ГПУ, скасував рішення суду першої інстанції та продовжив термін тримання під вартою пана Садовника¹²⁷.

278. Тоді ж ГПУ порушила кримінальну справу¹²⁸ проти судді Волкової у зв'язку з її рішенням від 19 вересня 2014 року. 6 жовтня 2014 року судді Волковій було повідомлено про підозру у прийнятті завідомо неправосудного рішення. Досудове розслідування триває.

279. Тим часом пани Зінченко та Аброськін завершили ознайомлення з матеріалами розслідування. Перше попереднє слухання справи відбулось 23 січня 2015 року. Після подання заяви про відвід судді розглядати справу був призначений суддя Вовк. Перше судове засідання було призначене на 16 лютого 2015 року. 12 лютого 2015 року новий Генеральний прокурор пан Шокін звернувся до Верховної Ради з проханням дозволити арешт трьох суддів Печерського районного суду, в тому числі судді Вовка. У день судового засідання, 16 лютого 2015 року, двоє суддів, у тому числі й суддя Вовк, заявили самовідвід. Наприкінці лютого 2015 року апеляційний суд вирішив, що розгляд справи буде проходити у Святошинському районному суді міста Києва.

¹²⁶ В результаті цього розслідування МВС було вирішено, що не мало місце порушення закону чи підзаконних актів. Друге розслідування (8 жовтня 2014 року) показало, що відповідні формальності (заповнені формуляри та документи) були дотримані, а тому не мало місця порушення закону або підзаконних актів.

¹²⁷ Оскільки пан Садовник зник, 24 жовтня 2014 року його справу було відокремлено від основного провадження № 228 (новому провадженню було присвоєно № 4201400000001149).

¹²⁸ Провадження № 4201400000000954.

Точки зору, висловлені представниками ГПУ щодо втечі пана Садовника

280. Хоча представники ГПУ вагались з приводу того, хто винен у втечі пана Садовника, інформація, яку вони повідомили МДГ, вказувала на МВС.

281. Представники ГПУ скаржились на те, що, зокрема, співробітники «Беркуту» зі схвалення свого керівництва використовували суди як майданчик для залякування, і виглядає, що відповідні суди не звертали увагу на цю проблему¹²⁹. Представники ГПУ вважали рішення судді Волкової повністю необґрунтованим, бо попереднього дня вона не звільнила двох молодших співробітників «Беркуту»; вона не наклала жодних реалістичних обмежень на домашній арешт пана Садовника, а також не було жодної необхідності звільняти пана Садовника того ж дня, оскільки термін його тримання під вартою закінчувався лише за тиждень. Представники ГПУ також вважали, що співробітники правоохоронних органів не здійснювали належного нагляду за домашнім арештом пана Садовника, а пани Махніцький та Баганець нагадали про успішний нагляд за паном Садовником, коли його було тимчасово звільнено під домашній арешт у квітні 2014 року.

282. Деякі з представників ГПУ висловили думку про те, що втечу пана Садовника влаштували ті ж особи, які свого часу віддали йому наказ стріляти. Вони також відзначили, що в пана Садовника не було фінансових, організаційних чи інших ресурсів, необхідних для отримання такого судового рішення чи організації своєї втечі.

(vii) Інші підозрювані співробітники «Беркуту»

283. На початку квітня 2014 року, наступного дня після затримання трьох співробітників «Беркуту», заступник міністра внутрішніх справ звернувся до ГПУ з проханням не викликати інших підозрюваних співробітників «Беркуту» протягом одного тижня, оскільки було погоджено, що МВС переконуватиме їх самостійно прийти до ГПУ. Через тиждень жоден з них не з'явився.

284. ГПУ видала повістки, але жоден зі співробітників «Беркуту» не відреагував на них. Пізніше декілька співробітників «Беркуту» повідомили ГПУ, що один з високопосадовців МВС сказав їм, що вони не зробили нічого, за що їх можна було б критикувати, і що він зробить усе можливе, щоб допомогти їм вийти із ситуації, припускаючи, що заходи, вжиті проти них, були політично мотивованими.

285. Представники ГПУ навели МДГ суперечливі пояснення причин того, чому жодному іншому співробітнику «Беркуту» не було повідомлено про підозру у зв'язку з вбивствами на вулиці Інститутській 20 лютого 2014 року.

286. З одного боку, у письмовому поданні до МДГ у липні 2014 року ГПУ повідомила, що було ідентифіковано 20 співробітників «Беркуту» (в тому числі трьох заарештованих), які вважалися підозрюваними. На зустрічах з МДГ, що пройшли у вересні 2014 року, представники ГПУ (в тому числі пан Щербина) зазначали, що повідомлення про підозру відносно цих інших співробітників «Беркуту» вже підготовлено і що найближчим часом буде зроблено клопотання про їх тримання під вартою. Однак, пізніше ГПУ надала іншу інформацію¹³⁰, стверджуючи, що не має достатніх доказів, щоб повідомити іншим співробітникам «Беркуту» про підозру. У листопаді 2014 року представники ГПУ підтвердили МДГ, що за інформацією, отриманою від СБУ, 8-12 інших підозрюваних співробітників «Беркуту» все ще знаходяться в Україні.

¹²⁹ Див. параграф 456 нижче щодо ставлення суду до співробітників «Беркуту» в ході слухань.

¹³⁰ Усна інформація та письмові матеріали, які ГПУ надала МДГ у жовтні, листопаді та грудні 2014 року.

287. З іншого боку, пани Баганець та Щербина, які керували розслідуванням подій, що відбулись на Майдані, до кінця серпня і початку вересня 2014 року¹³¹, вважали, що влітку 2014 року було достатньо доказів, щоб повідомити цим співробітникам «Беркуту» про підозру. Вони стверджували, що вони проінформували тодішнього Генерального прокурора пана Ярему про своє бажання порушити справу проти інших співробітників «Беркуту» і що після того, як пану Яремі було повідомлено про цей намір, співробітники «Беркуту» втекли. Обидва прокурори пов'язували своє усунення від розслідувань подій на Майдані з тим, що вони повідомили про свій намір повідомити цим особам про підозру. Пан Махніцький повідомив МДГ подібну інформацію: він стверджував, що перед тим, як його було звільнено в червні 2014 року, було достатньо доказів для повідомлення усім 16 співробітникам «Беркуту» про підозру і він вважав, що цей аспект розслідування знаходився під контролем високопосадовців МВС.

288. Після відставки пана Яреми з посади Генерального прокурора і призначення на неї пана Шокіна, 23 лютого 2014 року було оголошено, що 20 співробітникам «Беркуту» було повідомлено про підозру за обвинуваченнями щодо стрілянини на вулиці Інститутській 20 лютого 2014 року: 2 співробітників «Беркуту» було заарештовано, а 18 зникли.

(г) Перевищення посадовими особами службових повноважень, що призвело до завдання тілесних ушкоджень (окрім вогнепальних) 18-20 лютого 2014 року

289. Спочатку ГПУ доручила прокуратурі міста Києва розслідувати заподіяння тілесних ушкоджень (окрім вогнепальною зброєю) у ці дати, а також справу № 0180¹³² за фактом перевищення посадовими особами МВС службових повноважень під час акцій протесту у ці дні, що призвело до заподіяння тілесних ушкоджень більш ніж 450 громадянам¹³³.

290. Однак 22 жовтня 2014 року це досудове розслідування було повернене до ГСУ ГПУ і об'єднане з основним кримінальним провадженням № 228. Пізніше пан Горбатюк¹³⁴ пояснив МДГ, що це сталось тому, що прокуратура міста Києва не провела жодного розслідування в рамках цього кримінального провадження.

2. Розслідування ГПУ щодо залучення «тітушок»¹³⁵

(а) Обсяг розслідування

291. Це розслідування стосується стверджуваного залучення «тітушок» до протидії акціям протесту в період з листопада 2013 року по лютий 2014 року вищими посадовими особами МВС, а також стверджуваного вчинення «тітушками» злочинів проти учасників акцій протесту. Тому воно включає такі події, як зібрання 18 лютого 2014 року 300 осіб атлетичної статури на перехресті вулиць Володимирська та Велика Житомирська для здійснення запланованих насильницьких дій проти учасників акцій протесту, у тому числі пов'язане з цими діями вбивство пана Веремія і завдання тілесних ушкоджень особам, які його супроводжували, стрілянину в ніч з 18 на

¹³¹ Пан Баганець керував розслідуванням до кінця серпня 2014 року, а на початку вересня 2014 року пану Щербині, підлеглому Баганця у розслідуванні подій на Майдані, було повідомлено про звільнення.

¹³² Провадження № 42014100000000180.

¹³³ Див. Додаток IX «Випадки нанесення тілесних ушкоджень, пов'язані з подіями на Майдані, які розслідуються у провадженні № 228».

¹³⁴ Голова новоствореного Управління спеціальних розслідувань ГПУ (див. параграфи 173-174 вище).

¹³⁵ Див. виноску 9 вище і провадження № 42014000000000401.

19 лютого 2014 року на Михайлівській площі й інші випадки замаху на вбивство і неналежного поводження з особами, особливо в період 18-20 лютого 2014 року.

(б) Досудове розслідування

292. За даними розслідування, проведеного ГПУ, існує підозра, що з 30 листопада 2013 року по 20 лютого 2014 року до діяльності Антимайдану були залучені сотні «тітушок». Їх залучав колишній міністр внутрішніх справ, а МВС займалось їхньою організацією та фінансуванням, надавало їм інструкції та вказівки й озброювало їх, що вони зрештою вільно носили зброю. Вони нападали на учасників акцій протесту, викрадали і вбивали їх. Існували підозри, що ключовими організаторами операцій «тітушок» були пани Зубрицький та Чеботарьов. Колишній керівник ГСУ ГПУ пан Щербина проілюстрував, яким, на його думку, був рівень координації з МВС. Він стверджував, що в ніч з 18 на 19 лютого 2014 року планувалось очистити Майдан від учасників акцій протесту. Групи співробітників правоохоронних органів мали відтіснити учасників акцій протесту до Михайлівської площі, де ті б зустрілися з «тітушками». Хоча основна маса «тітушок» була неозброєна або мала лише дерев'яні палиці, деякі з них мали вогнепальну, в тому числі й автоматичну зброю. Планувалось, що «тітушки» битимуть учасників акцій протесту, які відступатимуть, і стрілятимуть в них. Пан Щербина пояснив, що з невідомих причин цей план не було реалізовано. Натомість тієї ночі мали місце поодинокі епізоди, деякі з яких призвели до смерті, включаючи вбивство пана Веремія. Розслідування триває.

(в) Проведення окремих розслідувань

293. Крім розслідування ГПУ, також проводились деякі окремі розслідування справ щодо «тітушок».

294. Перше з них¹³⁶ стосується стверджуваної причетності МВС до «тітушок», їх фінансування та вчинення останніми деяких злочинів проти учасників акцій протесту у січні та лютому 2014 року. В листопаді 2014 року представники ГПУ пояснили МДГ, що хоча «тітушки» не могли б діяти без підтримки МВС, поки що недостатньо доказів причетності до цього конкретних посадових осіб МВС, щоб повідомити комусь із них про підозру.

295. Проте пан Баганець не погоджувався з цим. Він повідомив МДГ, що пан Алієв, якого підозрювали у тому, що він був одним з організаторів «тітушок», а також що він стріляв у пана Веремія, під час подій на Майдані на своєму цивільному автомобілі в'їжджав на територію МВС, де отримував палиці та щити для їх розподілу між «тітушками». Лише міністр внутрішніх справ міг забезпечити це.

296. МДГ розуміє, що в ході цього першого розслідування жоден співробітник МВС не був повідомлений про підозру.¹³⁷

297. Друге розслідування¹³⁸ зосереджене на вбивстві пана Веремія та замаху на вбивство багатьох інших осіб. Сімом «тітушкам» було повідомлено про підозру (в тому числі панам Алієву та Зубрицькому). ГПУ підозрює пана Алієва у тому, що він стріляв у пана Веремія, а трьох інших осіб – у безпосередній причетності до цього випадку¹³⁹. Досудове слідство у цих справах було призупинено, бо підозрювані перебувають у розшуку.

¹³⁶ Провадження № 1201410010002561.

¹³⁷ Вбачається, що пану Зінову було повідомлено про підозру у забезпеченні «тітушок» спеціальними засобами в іншому провадженні.

¹³⁸ Провадження № 4201400000000998.

¹³⁹ Ці чотири особи, а також чотири інші особи, підозрюються в організації дій «тітушок».

298. Результатом третього розслідування стало повідомлення пану Крисіну про підозру у злісному хуліганстві за напад на пана Веремія з бейсбольною битою. У серпні 2014 року розслідування завершилося, а справу було передано до суду, де вона й розглядається. Хоча пан Крисін спочатку перебував під вартою, а потім під домашнім арештом, у середині жовтня 2014 року Шевченківський районний суд звільнив його під особисте зобов'язання¹⁴⁰ і задовольнив клопотання ГПУ про проведення закритого судового засідання.

299. 29 січня 2015 року ГПУ оголосила, що відносно деяких транспортних компаній було розпочато розслідування за фактом перевезення ними «тітушок». Заяви, зроблені на спільній (ГПУ і МВС) прес-конференції 2 лютого 2015 року, схоже, вказують на те, що було заарештовано ще чотирьох підозрюваних «тітушок», а інших оголошено в розшук. МДГ не отримала жодних додаткових відомостей з цього приводу.

3. Розслідування ГПУ за фактом неналежного поводження з Михайлом Гаврилюком¹⁴¹

300. Це розслідування стосується неналежного поводження з активним учасником акцій протесту паном Гаврилюком та його затримання співробітниками правоохоронних органів 22 січня 2014 року. Цей випадок став символічним для Майдану.

301. Після подання скарги представником громадськості наприкінці січня 2014 року Голосіївський районний відділ МВС порушив кримінальну справу за вищевказаними фактами. Прокурор міста Києва також почав розслідування стосовно перевищення службових повноважень *ex officio* на основі загальнодоступної інформації.

302. 4 березня 2014 року обидві справи об'єднали та передали до ГСУ ГПУ (провадження № 559). Окремі провадження були створені на основі вищезазначеного провадження. У листах до МВС¹⁴² ГПУ піддавала критиці службове розслідування МВС (що завершилося 14 лютого 2014 року), яке було «суто формальним», та скаржилась на ненадання їй представниками МВС іншої інформації про цей випадок, незважаючи на неодноразові прохання. ГПУ стверджувала, що прогрес у розслідуванні справи був досягнутий завдяки її власному розслідуванню.

(а) Перевищення службових повноважень військовослужбовцями внутрішніх військ¹⁴³

303. 24 і 28 квітня 2014 року двом військовослужбовцям внутрішніх військ було повідомлено про підозру: пану Кравцю – у перевищенні службових повноважень, а пану Ломоносу – у перевищенні службових повноважень, яке супроводжувалося насильством і діями, що принижують гідність.

304. 29 квітня 2014 року пан Кравець і постраждалий уклали угоду про примирення, у якій вони також домовилися про те, яке буде призначено покарання.

305. 14 травня 2014 року обвинувальні акти були направлені до Печерського районного суду, а 26 травня 2014 року відбулось судове засідання. Суд встановив, що пани Ломонос і Кравець, військовослужбовці військової частини 3028 внутрішніх військ, 22 січня 2014 року о 12:30 затримали пана Гаврилюка на вулиці Хрещатик, а

¹⁴⁰ ГО «Родина Героїв Небесної сотні» повідомила МДГ про своє обурення звільненням пана Крисіна, оскільки є можливість того, що він залякуватиме свідків.

¹⁴¹ Провадження № 12014100010000559: 4 березня 2014 року було об'єднане з кримінальним провадженням № 4201410000000092 (прокуратури міста Києва); № 4201400000000338 (ГПУ); і № 4201400000000339 (ГПУ).

¹⁴² Листи ГПУ (за підписом пана Баганця) до МВС, датовані 7 та 18 квітня 2014 року.

¹⁴³ Провадження № 12014100010000559.

згодом командир частини пан Плахотнюк наказав їм відвести пана Гаврилюка до автомобілю перевезення затриманих. Не повідомивши пану Гаврилюку про причини його затримання чи про його права, військовослужбовці почали виконувати наказ. В якийсь момент пан Ломонос вдарив пана Гаврилюка по обличчю та шиї дерев'яною ручкою конфіскованого в нього льодоруба.

306. Коли пан Гаврилюк і двоє вказаних військовослужбовців підійшли до бойового строю підрозділу «Беркут», співробітники підрозділу почали словесно ображати пана Гаврилюка. Знаючи про негативну й агресивну реакцію співробітників «Беркуту», двоє військовослужбовців все ж вирішили провести пана Гаврилюка через місцезнаходження бойового строю підрозділу «Беркут», співробітників якого оточили пана Гаврилюка, близько п'яти хвилин били його і роздягли догола, залишивши на ньому лише шкарпетки. Температура повітря в цей час була близько 10°C нижче нуля. Жоден з військовослужбовців не зробив нічого, щоб запобігти побиттю і роздяганню постраждалого або допомогти йому знову одягнутись. Навпаки, один з військовослужбовців відкинув одяг пана Гаврилюка подалі і змусив його йти далі голим. Коли вони дійшли до конвойного автомобіля, військовослужбовці помітили, що деякі зі співробітників «Беркуту» знімають пана Гаврилюка на відео. Замість того, щоб дозволити йому залізти до конвойного автомобіля, військовослужбовці зупинили його і наказали повернутися у бік камер, включаючи камери співробітників «Беркуту». Пан Ломонос схопив пана Гаврилюка за поранену шию, змусив його подивитися в камеру і вдарив його по голові та нозі.

307. Суд прийняв угоду про примирення з паном Кравцем і, враховуючи досягнуту домовленість щодо покарання, призначив йому умовне покарання у вигляді двох років обмеження волі з позбавленням права займатися правоохоронною діяльністю строком на один рік. Пана Кравця також зобов'язали надати потерпілому письмове вибачення.

308. Що стосується пана Ломоноса, суд врахував пом'якшувальні обставини (визнання обвинуваченим провини, публічне вибачення, примирення з потерпілим і сімейний стан обвинуваченого) і, не встановивши обтяжливих провини обставин, призначив йому умовне покарання у вигляді трьох років позбавлення волі з позбавленням права займатися правоохоронною діяльністю строком на один рік.

309. Враховуючи судову заборону займатися правоохоронною діяльністю строком на один рік, пани Ломонос і Кравець, в принципі, зможуть повернутися на службу у травні 2015 року.

(б) Невжиття керівництвом внутрішніх військ заходів для запобігання неналежному поведженню (службова недбалість)¹⁴⁴

310. 26 червня 2014 року підполковнику Криволапу було пред'явлено обвинувачення у неприпиненні протиправних діянь, описаним вище. Стверджувалось, що він був присутнім на місці події та був свідком неналежного поведження своїх підлеглих, але не вжив жодних заходів, щоб запобігти йому, та не повідомив слідчий орган про цей злочин.

311. 11 липня 2014 року справа була направлена до Печерського районного суду разом із клопотанням ГПУ про звільнення підполковника Криволапа від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки: обвинувачений визнав свою провину у повному обсязі, розкаявся, вибачився перед потерпілим та примирився з ним. Він допомагав і продовжує допомагати у проведенні розслідування. 18 липня 2014 року Печерський районний суд звільнив Криволапа від відповідальності: він постановив, що

¹⁴⁴ Провадження № 4201400000000615.

обставини змінилися настільки, що малоімовірно, щоб пан Криволап може вчинити ще один злочин.

312. 19 вересня 2014 року капітан Осіпчук (офіцер внутрішніх військ) заявив, що визнає себе винним у вчиненні злочину проти пана Гаврилюка. 26 вересня 2014 року ГСУ ГПУ повідомило йому про підозру у халатності і, зокрема, невжитті заходів для запобігання незаконним діям, спрямованим проти пана Гаврилюка.

313. 16 жовтня 2014 року кримінальну справу і обвинувальний акт було направлено до Печерського районного суду. Під час судового засідання обвинувачений визнав себе винним. 4 листопада 2014 року суд виніс рішення, прийнявши його заяву про визнання провини. Суд призначив умовне покарання у вигляді одного року обмеження волі з позбавленням права займатися правоохоронною діяльністю строком на один рік. Суд взяв до уваги пом'якшувальні обставини (визнання ним своєї провини і висловлене каяття), його особисті обставини (відсутність судимості та сімейний стан) і той факт, що постраждалим не наполягав на суворому покаранні.

(в) Інші провадження, що тривають

314. 25 листопада 2014 року ГПУ повідомила полковнику внутрішніх військ про підозру у перевищенні службових повноважень і халатності, бо він принизив потерпілого, знімаючи його голим на відео. Схоже, що 17 січня 2015 року ГПУ направила до суду обвинувальний акт.

315. МВС не вказало на те, що когось із його співробітників було притягнуто до дисциплінарної відповідальності у зв'язку з цим інцидентом. Попереднє розслідування насильства по відношенню до пана Гаврилюка триває¹⁴⁵.

4. Розслідування, проведені ГПУ, стосовно протиправного переслідування учасників акцій протесту¹⁴⁶

(а) Обсяг розслідування

316. У січні та лютому 2014 року більш ніж 130 осіб було притягнуто до відповідальності внаслідок їхньої участі в акціях протесту. Хоча ГПУ вказала на те, що більшість з цих справ було закрито відповідно до закону про амністію від 21 лютого 2014 року, цю кримінальну справу було порушено для того, щоб встановити будь-які факти перевищення посадовцями службових повноважень у зв'язку з цими подіями.

(б) Досудове розслідування

317. Розслідування ГПУ вказує на те, що з січня по лютий 2014 року співробітники «Беркуту», військовослужбовці внутрішніх військ та інші співробітники правоохоронних органів затримували людей, знаючи, що для їхнього арешту немає жодних підстав, та порушуючи вимоги закону, тільки за те, що вони брали участь в акціях протесту. Цих осіб доправляли до районних відділень міліції. Слідчі та прокурори відкривали кримінальні справи без жодної правової підстави, а слідчі судді безпідставно приймали рішення про взяття під варту.

¹⁴⁵ ГПУ підтвердила МДГ, що ідентифікація інших причетних осіб відбуватиметься шляхом перегляду відеозаписів та проведення судово-портретної експертизи, як тільки будуть зібрані відповідні матеріали, в тому числі фотографії співробітників спецпідрозділу міліції «Беркут» з різних регіонів України, які могли бути присутніми на місці події.

¹⁴⁶ Провадження № 42014100070000020.

318. На прес-конференції ГПУ 19 листопада 2014 року було зазначено, що найближчим часом ГПУ порушить кримінальні справи проти 28 слідчих, 9 прокурорів і 13 суддів.

5. *Розслідування, що проводяться прокуратурою міста Києва («справи Євромайдану»)*

(а) Обсяг розслідування

319. «Справи Євромайдану» – це низка розслідувань, що проводяться прокуратурою міста Києва та охоплюють численні інциденти, деякі з яких є особливо важливими: дії співробітників правоохоронних органів проти учасників акцій протесту і журналістів 1 грудня 2013 року на вулиці Банковій¹⁴⁷; злочини, пов'язані з діяльністю та активістами АвтоМайдану, вчинені співробітниками правоохоронних органів; злочини, пов'язані з передачею співробітникам «Беркуту» зброї, яка пізніше зникла¹⁴⁸; збройний напад, нібито здійснений співробітниками «Беркуту», на співробітників Управління державної охорони на вулиці Грушевського в місті Києві 20 лютого 2014 року, у якому було вилучено вогнепальну зброю¹⁴⁹; необґрунтоване тримання під вартою учасників акцій протесту внаслідок перевищення службових повноважень і влади співробітниками міліції, прокуратури та суддями¹⁵⁰; і неправомірні дії суддів, що призвели до винесення несправедливих рішень, у тому числі провадження щодо винесення трьома суддями районних судів міста Києва несправедливих рішень щодо обмеження права громадян на мирні зібрання від 21 листопада, 30 листопада і 1 грудня 2013 року.

320. Втім, окрім нещодавніх подій, пов'язаних з учасниками АвтоМайдану (описаних нижче), МДГ не було поінформовано про те, чи повідомила прокуратура міста Києва комусь про підозру у будь-якій з цих справ.

(б) Провадження, яке стосується АвтоМайдану

321. ГПУ поінформувала МДГ про те, що було зареєстровано та розслідуються близько 500 скарг, зокрема, на незаконне притягнення до відповідальності, незаконне затримання та неналежне поведження. Підозрювані є співробітниками правоохоронних органів та суддями.

322. 22 жовтня 2014 року члени АвтоМайдану протестували перед будівлею ГПУ через відсутність прогресу в даному розслідуванні. Єдину суттєву інформацію стосовно цього розслідування МДГ отримала від ГПУ у грудні 2014 року.

323. У той час, як одному з посадовців МВС було повідомлено про підозру у вересні 2014 року, близько 30 співробітникам ДАІ та співробітнику «Беркуту» було повідомлено про підозру у вчиненні злочинів проти АвтоМайдану у жовтні та листопаді 2014 року. Одне з повідомлень про підозру співробітнику ДАІ було датоване 7 березня 2014 року.

324. 29 січня 2015 року ГПУ оголосила, що до суду було направлено декілька обвинувальних актів. На прес-конференції 2 лютого 2015 року пан Ярема підтвердив, що двом суддям Печерського районного суду було повідомлено про підозру через те, що вони анулювали водійські права деяких з активістів АвтоМайдану.

¹⁴⁷Провадження № 42013110000001056.

¹⁴⁸Провадження № 42014100000000201.

¹⁴⁹Провадження № 42014100000000225.

¹⁵⁰Провадження № 42014100000000419.

(в) Протиправні дії щодо журналістів

325. У матеріалах, наданих ГПУ у грудні 2014 року, наводилась деяка інформація стосовно об'єднаних розслідувань,¹⁵¹ які проводила прокуратура міста Києва. Вони стосуються насильницьких дій з боку співробітників правоохоронних органів, у тому числі підрозділу «Беркут», по відношенню до журналістів, фотографів і працівників ЗМІ 1 та 3 грудня 2013 року і 10 та 19-27 січня 2014 року, та стосуються близько 100 потерпілих. Матеріали, які були надані МДГ організацією «Amnesty International» та низкою НУО, свідчили про високий рівень навмисного неналежного поводження з журналістами під час акцій протесту на Майдані. Представники громадської організації «Родина Героїв Небесної сотні» скаржились МДГ на відсутність прогресу в цих розслідуваннях.

326. МДГ не має інформації про те, чи було комусь повідомлено про підозру в цьому провадженні.

В. Розслідування, проведені МВС

327. МВС було зобов'язане провести нижченаведені розслідування під наглядом і процесуальним керівництвом ГПУ. Усі розслідування проводяться ГСУ МВС, і лише невелика їх кількість – місцевими органами внутрішніх справ у місті Києві.

1. Загибель співробітників правоохоронних органів та отримання ними тілесних ушкоджень 18-20 лютого 2014 року¹⁵²

(а) Статистичні дані

328. Що стосується загиблих співробітників правоохоронних органів, МВС повідомило МДГ, що 13 з них померли від вогнепальних поранень з 18 по 20 лютого 2014 року¹⁵³. В основному це були військовослужбовці внутрішніх військ і співробітники «Беркуту», а також один співробітник патрульної служби. У багатьох випадках куля пройшла наскрізь тіла, а тому не можна було провести балістичну експертизу. Однак, оскільки на формі загиблих не було знайдено слідів пороху, МВС вважає, що застосовувалась відносно потужна зброя.

329. За інформацією, яку МВС в усній формі надало МДГ у листопаді 2014 року, чотирьох співробітників міліції було вбито з пістолетів Макарова¹⁵⁴, трьох – кулями калібру 7,62 мм (випущених з автомату Калашникова або снайперської гвинтівки цього калібру), а інших – з гладкоствольної мисливської зброї. Усіх співробітників міліції було вбито з землі, а не з висоти.

330. Що стосується тілесних ушкоджень, завданих співробітникам правоохоронних органів, Департамент медичного забезпечення та реабілітації МВС зафіксував, що з 30 листопада 2013 року по 23 лютого 2014 року було поранено 919 співробітників правоохоронних органів¹⁵⁵. З них 207 співробітників були поранені у період з 18 по

¹⁵¹ Провадження № 4201410000000031; 42014100000000383; 12014100020000391; і 42013110000001056.

¹⁵² Провадження № 4201400000000061.

¹⁵³ Див. Додаток Х, «Інформація щодо загиблих та поранених співробітників правоохоронних органів під час подій на Майдані».

¹⁵⁴ Хоча пістолет Макарова є стандартною зброєю співробітників правоохоронних органів, він є досить доступним в Україні.

¹⁵⁵ Див. Додаток Х, «Інформація щодо загиблих та поранених співробітників правоохоронних органів під час подій на Майдані».

20 лютого 2014 року; в рамках кримінальних проваджень їх було офіційно визнано постраждалими. 79 тілесних ушкоджень були завдані за допомогою вогнепальної зброї.

(б) Матеріали справи

331. 3 березня 2014 року ГСУ ГПУ внесло до Єдиного реєстру інформацію про вбивство з вогнепальної зброї 13 співробітників правоохоронних органів і завдання тілесних ушкоджень 207 співробітникам правоохоронних органів у період з 18 по 20 лютого 2014 року

332. 13 червня 2014 року ГПУ передала матеріали справи МВС¹⁵⁶.

(в) Ситуація з розслідуванням за фактом загибелі співробітників правоохоронних органів та отримання ними тілесних ушкоджень 18-20 лютого 2014 року

333. У листопаді 2014 року представники МВС повідомили МДГ, що хоча й існувала група осіб, які могли бути причетними до цих подій, жодного конкретного підозрюваного визначити не вдалось. Представники МВС стверджували, що не всі співробітники правоохоронних органів, які отримали поранення, хотіли, щоб їх було визнано постраждалими. Враховуючи саму лише кількість можливих підозрюваних, потенційну різноманітність місць розміщення стрільків і той факт, що багато з них маскували свої обличчя та/або носили шоломи, визначити тих, хто вбив і поранив співробітників міліції, було важко.

334. У матеріалах, переданих МДГ 1 січня 2015 року, ГПУ стверджувала, що розслідування загибелі співробітників правоохоронних органів передано до новоствореного ГСУ ГПУ.

335. За інформацією, яку отримала МДГ, жодній особі не було повідомлено про підозру за звинуваченням у вбивстві або пораненні співробітника правоохоронних органів.

2. Розслідування у справі Дмитра Булатова

336. Пан Булатов був одним з організаторів АвтоМайдану. Ввечері 22 січня 2014 року він був викрадений, незаконно утримувався та піддавався жорсткому поводженню до свого звільнення 30 січня 2014 року¹⁵⁷.

337. Проводяться два розслідування: одне було відкрите 31 січня 2014 року та стосується викрадення і незаконного утримання пана Булатова, а друге¹⁵⁸ було відкрите ГПУ 5 березня 2014 року і стосується неналежного поводження з ним. Враховуючи обставини злочину та події, які передували його скоєнню, МВС розглядає декілька версій стосовно викрадення пана Булатова, зокрема, викрадення з метою вимагання викупу від лідерів Євромайдану та викрадення у зв'язку з його певними борговими проблемами. Проте наразі єдиним доказом у кримінальному провадженні є заява самого пана Булатова.

---

¹⁵⁶ Станом на грудень 2014 року, у це кримінальне провадження було об'єднано 55 кримінальних справ. Вони включають в себе: 12 справ щодо навмисного вбивства; 1 справу щодо навмисного заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, що призвело до смерті; 16 справ (32 постраждалі особи) щодо замаху на вбивство; і 26 справ про насильство щодо співробітників правоохоронних органів. Для надання доступу до таємних матеріалів було отримано 10 постанов суду.

¹⁵⁷ Див. параграф 62 вище.

¹⁵⁸ Провадження № 12014100020000701 і № 42014000000000059.

3. Розслідування у справах панів Ігора Луценка і Юрія Вербицького¹⁵⁹

338. 13 підозрюваним, більшість з яких «тітушки», а також панам Зубрицькому та Чеботарьову було вручено повідомлення про підозру за різними обвинуваченнями, пов'язаними з цими випадками¹⁶⁰.

339. Двох підозрюваних було заарештовано; їм було повідомлено про підозру і затримано. 20 серпня 2014 року обвинувальні акти були направлені до суду. Проте, 16 жовтня 2014 року суд першої інстанції повернув обвинувальні акти, вказавши на їхні певні недоліки. Слухання апеляції прокурора було заплановане на 12 грудня 2014 року. МДГ не була проінформована про його результати.

340. Проведення щодо інших 11 підозрюваних були призупинені. Десять підозрюваних перебувають в розшуку, а щодо одинадцятого задіяно процедуру в рамках угод про міжнародне співробітництво.

4. Розслідування у справі Тетяни Чорновол¹⁶¹

341. У день нападу ГСУ МВС розпочало досудове розслідування¹⁶² за фактом хуліганських дій. Прес-релізи МВС містили інформацію про те, що 26 грудня 2013 року до нього були додані обвинувачення у заподіянні тілесних ушкоджень, станом на 30 грудня 2013 року було ідентифіковано п'ятьох підозрюваних і проведено низку слідчих дій. В середині січня 2014 року МВС повідомило, що воно вжило всіх слідчих дій та очікує на участь потерпілої у розслідуванні.

342. Як повідомило МВС, розслідування показало, що п'ять чоловіків зустрілись в центрі Києва, бо один з них мав автомобіль для продажу. Вони взяли машину на тест-драйв. Автомобіль пані Чорновол «підрізав» їх. Вони кинулися навздогін та змусили її зупинити автомобіль. Вона спробувала втекти пішки, але двоє чоловіків декілька разів вдарили її по голові та обличчю. Після завершення досудового розслідування стосовно всіх п'ятьох підозрюваних, справу було передано до суду за звинуваченням у хуліганських діях та завданні тілесних ушкоджень.

343. У публічних заявах від 24 лютого 2014 року (у Верховній Раді) та 26 лютого 2014 року (на прес-конференції) Генеральний прокурор заявив, що він забрав з суду справу для проведення досудового розслідування за фактом замаху на вбивство. 6 червня 2014 року досудове розслідування щодо двох підозрюваних¹⁶³ завершилося і обвинувальний акт було направлено до суду. 16 червня 2014 року суд провів попереднє слухання, а в грудні 2014 року ГПУ підтвердила, що слухання продовжуються. МДГ не була проінформована про результат.

344. Проведення¹⁶⁴ стосовно трьох інших підозрюваних призупинено, бо вони зникли. 13 січня 2014 року одного з цих підозрюваних було оголошено в міжнародний розшук. 5 лютого 2014 року він був затриманий у Москві співробітниками МВС Російської Федерації. У квітні 2014 року Російській Федерації було направлено прохання про допомогу. В листопаді 2014 року МВС підтвердило МДГ, що в екстрадиції було відмовлено на тій підставі, що кримінальне переслідування має політичний характер. Матеріали, які ГПУ надала МДГ у грудні 2014 року, схоже,

¹⁵⁹ Проведення № 1201411010000000089 і див. параграф 58 вище.

¹⁶⁰ Пани Зубрицький і Чеботарьов підозрюються у тому, що вони були ключовими організаторами «тітушок». Пану Зубрицькому вже пред'явлене обвинувачення у провадженні ГПУ щодо «тітушок» (див. параграф 292 вище).

¹⁶¹ Див. параграф 48 вище.

¹⁶² Проведення № 12014000000000046.

¹⁶³ Проведення № 12013100100002594.

¹⁶⁴ Проведення № 12014000000000046.

вказують на те, що обвинувачення у цьому провадженні було перекваліфіковано на «груповий замах на вбивство з метою отримання матеріальної вигоди».

5. Розслідування, проведені місцевими органами внутрішніх справ в місті Києві

345. МВС також надало інформацію про п'ять розслідувань, які проводять його місцеві органи.

346. В кінці березня 2014 року Печерське районне управління МВС закрило дві справи про застосування насильства.

347. Решта розслідувань триває, але МДГ не має інформації про те, чи було комусь повідомлено про підозру. Перше розслідування¹⁶⁵ стосується вибуху боєприпасів у Будинку профспілок 6 лютого 2014 року, в результаті якого дві особи отримали серйозні тілесні ушкодження. Друге розслідування стосується побиття співробітниками «Беркуту» двох осіб, яке було внесене до Єдиного реєстру 10 січня 2014 року, а 13 січня 2014 року, ймовірно, було передане до районної прокуратури. Третє розслідування¹⁶⁶ було ініційоване Печерським районним управлінням МВС 7 березня 2014 року та стосується умисного заподіяння легких тілесних ушкоджень інспектору патрульної служби взводу № 3 МВС під час виконання ним обов'язків з охорони громадського порядку в місті Києві 18 лютого 2014 року.

Г. Розслідування, проведені СБУ

348. У відповідь на запитання МДГ щодо критики, висловленої ГПУ стосовно відсутності співпраці з боку СБУ, голова СБУ повідомив, що його основним завданням було знайти трьох колишніх генералів СБУ, але наполягав, що СБУ повною мірою співпрацювала з ГПУ та що ГПУ ніколи не скаржилась.

1. Розслідування СБУ

349. Публічні звіти щодо розслідування подій на Майдані, які ГПУ двічі на місяць подавала до Верховної Ради, свідчать, що до СБУ були передано розслідування чотирьох кримінальних справ. ГПУ та СБУ пізніше пояснили МДГ, що розслідування цих чотирьох кримінальних проваджень стосувались¹⁶⁷ проявів сепаратизму, дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади, та державної зради, а також що вони не мали безпосереднього відношення до подій на Майдані і не були пов'язані з розслідуванням ГПУ. СБУ брала участь у двох спільних прес-конференціях слідчих органів 3 квітня і 8 грудня 2014 року, а також 10 грудня 2014 року у спільному засіданні парламентських комітетів, що стосувалось розслідування подій на Майдані.

2. Провадження № 22014000000000328

350. Після того, як 4 серпня 2014 року почалося досудове розслідування, 7 листопада 2014 року ГСУ СБУ повідомило про підозру у державній зраді колишньому голові СБУ пану Якименку, колишньому начальнику Департаменту контрозвідувального захисту інтересів держави в сфері інформаційної безпеки, а з

¹⁶⁵Провадження № 1201410000001054.

¹⁶⁶Провадження № 1201410006000103410.

¹⁶⁷Відповідно до статті 216 КПК.

5 лютого 2014 року – начальнику Департаменту контррозвідки СБУ генералу Біку, а також двом іншим високопосадовцям СБУ. Їх було оголошено у розшук у зв'язку з відсутністю інформації про їх місцезнаходження.

351. Пан Наливайченко повідомив МДГ деякі подробиці стосовно масштабів проникнення оперативників ФСБ до колишньої СБУ під час акцій протесту на Майдані, а ГПУ підтвердила МДГ, що проводиться розслідування заяв про те, що високопосадовці СБУ, в тому числі пан Якименко і генерал Бік, у грудні 2013 року встановили контакт з ФСБ для проведення підривної діяльності проти України.

352. 7 листопада 2014 року генерал Бік був затриманий силами СБУ в місті Харкові. Йому було повідомлено про підозру. 8 листопада 2014 року суд прийняв рішення про його тримання під вартою і встановив заставу у розмірі 5 млн доларів США. 25 листопада 2014 року кримінальна справа була передана до ГПУ для подальшого провадження. Того ж дня ГПУ передала справу Головній військовій прокуратурі, яка входить до структури ГПУ.

V. УЗАГАЛЬНЕНА ІНФОРМАЦІЯ ЩОДО СТАНУ РОЗСЛІДУВАНЬ

Розслідування подій в ніч на 30 листопада 2013 року (ГПУ):

353. Перше провадження щодо високопосадовців, що організували силовий розгін демонстрації¹⁶⁸, зайшло в глухий кут через законодавство про амністію і трьох підозрюваних, що втекли від правосуддя. Пізніше проти цих високопосадовців було порушено друге провадження, однак троє підозрюваних перебувають у розшуку, і якщо справа щодо пана Попова знаходиться в суді, то справа щодо пана Мариненка – ні. Нарешті, на початку 2015 року чотирьом колишнім командирам «Беркуту» оголосили про підозру у перевищенні влади під час перешкоджання акціям протесту.

Розслідування використання спеціальних засобів (ГПУ):

354. Усі високопосадовці, яким оголосили підозру (окрім пана Лекаря), переховуються від правосуддя, і провадження щодо них зупинено. МДГ не отримала інформації про дату судового засідання у справі пана Лекаря. Ніхто зі співробітників правоохоронних органів, як видається, не отримав повідомлення про підозру щодо застосування спеціальних засобів.

Розслідування за фактами смерті та завдання тілесних ушкоджень внаслідок застосування вогнепальної зброї (ГПУ):

355. До кінця лютого 2014 року деяким з високопосадовців колишнього режиму було повідомлено про підозру в організації тяжких злочинів проти учасників акцій протесту на Майдані¹⁶⁹. Усі вони втекли, а досудове розслідування стосовно них було зупинено.

У квітні 2014 року двом командирам «Беркуту» було повідомлено про підозру в організації та здійсненні вбивств¹⁷⁰. Обидва командири втекли: пан Кусюк зник під час

¹⁶⁸ Пани Ключев, Сівкович, Попов, Коряк, Мариненко та Федчук.

¹⁶⁹ Панам Януковичу, Захарченку, Ратушняку, Якименку, Пшонці та Шуляку.

¹⁷⁰ Пани Кусюк та Садовник.

зміни влади, а пан Садовник нещодавно втік з-під домашнього арешту за умов, описаних вище¹⁷¹. У квітні 2014 року двох співробітників «Беркуту» (панів Аброськіна та Зінченка) також було повідомлено про підозру у вбивстві і заарештовано: вони перебувають під вартою і чекають на суд. В кінці лютого 2015 року 20 інших співробітників «Беркуту» було повідомлено про підозру, а двох з них було заарештовано.

Розслідування завдання тілесних ушкоджень (окрім вогнепальних) 18-20 лютого 2014 року (ГПУ):

356. МДГ не отримала жодної інформації ані про це розслідування, ані про те, що комусь було повідомлено про підозру за його результатами.

Розслідування щодо «тітушок» (ГПУ):

357. ГПУ повідомила восьми підозрюваним «тітушкам» про підозру за обвинуваченням у нападі на пана Веремія та його вбивстві: семеро з них перебувають у розшуку, а тому провадження щодо них призупинено. І хоча досудове розслідування щодо одного з підозрюваних (пана Крисіна) завершилось, МДГ не було проінформовано про призначену дату судового засідання.

У публічних заявах слідчих органів, а також матеріалах, які вони передали МДГ, з самого початку містяться підозри стосовно відповідальності ключових осіб у справі «тітушок» і посадових осіб МВС, хоча ГПУ не повідомила про підозру жодному з них.

Нещодавно розпочались розслідування відносно певних транспортних компаній за фактом перевезення ними «тітушок». Останні публічні заяви також вказують на те, що було заарештовано ще четверо підозрюваних «тітушок», а інших подано в розшук: наразі невідомо, яких саме проваджень стосуються ці останні події.

Розслідування стосовно Михайла Гаврилюка (ГПУ):

358. Двох військовослужбовців внутрішніх військ було засуджено за перевищення службових повноважень, а двох старших офіцерів засудили за звинуваченням у неприпиненні неналежного поведження своїх підлеглих з паном Гаврилюком. Жодна з цих осіб не відбула термін ув'язнення. Схоже, що нещодавно до суду був направлений обвинувальний акт відносно капітана внутрішніх військ.

Розслідування стосовно протиправного переслідування учасників акцій протесту (ГПУ):

359. У жовтні 2014 року було повідомлено про підозру трьом слідчим слідчого відділу Солом'янського районного управління міліції, двом прокурорам прокуратури Солом'янського району міста Києва та слідчому судді Солом'янського районного суду міста Києва. У листопаді 2014 року було оголошено, що ГПУ невдовзі порушить кримінальні справи проти декількох інших слідчих, прокурорів та суддів.

---

¹⁷¹ Див. параграфи 274-282 вище.

Розслідування, проведені прокуратурою міста Києва:

360. Повідомлення про підозру були вручені лише по відношенню до злочинів проти АвтоМайдану: одному посадовцю МВС (вручено у вересні 2014 року), близько 30 співробітникам ДАІ і одному співробітнику «Беркуту» (у жовтні та листопаді 2014 року) та двом суддям Печерського районного суду (на початку 2015 року). Ключове провадження щодо завдання співробітниками правоохоронних органів тілесних ушкоджень сотням учасників акцій протесту 18-20 лютого 2014 року було передане з прокуратури міста Києва до ГПУ у зв'язку з відсутністю слідчих дій з боку першої.

Розслідування злочинів, скоєних проти співробітників правоохоронних органів (МВС):

361. Хоча є одне розслідування за фактами застосування вогнепальної зброї, що призвело до загибелі 13 і поранення 207 співробітників правоохоронних органів у період з 18 по 20 лютого 2014 року, жодній особі не було повідомлено про підозру відносно цих фактів. МДГ не отримала жодної інформації стосовно того, чи було розпочате розслідування за фактом поранення близько 700 інших співробітників правоохоронних органів.

Розслідування у справі Дмитра Булатова (МВС):

362. Досудове розслідування триває. Жодній особі не було повідомлено про підозру.

Розслідування у справах Ігора Луценка та Юрія Вербицького (МВС):

363. Більше десяти підозрюваним «тітушкам» було повідомлено про підозру, а також панам Зубрицькому та Чеботарьову. Двох було заарештовано. Суд першої інстанції повернув обвинувальні акти щодо них, а розгляд апеляції, мабуть, ще триває.

Розслідування за фактом нападу на Тетяну Чорновол (МВС):

364. П'ятьом підозрюваним було повідомлено про підозру. Кримінальна справа проти двох підозрюваних знаходиться на розгляді суду. Обвинувачення проти інших трьох підозрюваних було перекваліфіковано на «замах на вбивство», та провадження призупинено, оскільки підозрювані зникли.

Розслідування, проведені місцевими органами внутрішніх справ:

365. МДГ не має інформації про те, чи було комусь повідомлено про підозру у зв'язку з якимось із цих кримінальних проваджень.

Розслідування, проведені СБУ:

366. СБУ затримала генерала Біка і кримінальна справа щодо нього була передана ГПУ для подальшого розслідування.

АНАЛІЗ

I. ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

A. Процесуальні вимоги статей 2 та 3 Конвенції

367. У відповідності зі своїм мандатом МДГ мала оцінити, наскільки розслідування справ, що стосувались подій на Майдані, в цілому відповідало процесуальним вимогам статей 2 та 3 Конвенції. Оскільки завдання МДГ не полягало в тому, щоб визначити, наскільки розслідування окремої справи відповідало вимогам статей 2 та 3 Конвенції, МДГ не робила різниці між тими, хто зазнав поведження, що заборонено статтею 3 Конвенції, і тими, хто зазнав поведження, що не охоплюється цією статтею. Більше того, оскільки принципи, що виводяться з статей 2 та 3 Конвенції багато в чому співпадають, МДГ оцінювала наскільки відповідні розслідування відповідають вимогам обох статей. Ці вимоги є дуже добре визначеними¹⁷².

368. У своєму тлумаченні статей 2 та 3 Конвенції, Європейський суд керується принципом, згідно з яким суть та мета Конвенції як інструменту захисту окремої особи вимагає, щоб положення Конвенції тлумачились та застосовувались таким чином, щоб її гарантії були практичними та ефективними. Стаття 3, як і стаття 2 Конвенції, мають розглядатись як одні з найбільш фундаментальних положень Конвенції та як такі, що містить ключові цінності демократичних суспільств, що формують Раду Європи.

369. Загальна заборона свавільного позбавлення життя, катування, нелюдського та такого, що принижує людську гідність, поведження і покарання, що здійснюється представниками держави, була б неефективною на практиці, якби не існувало жодної процедури для перегляду законності застосування летальної сили представниками держави чи для розслідування свавільного вбивства чи заяв про неналежне поведження від осіб, що знаходяться під контролем держави.

---

¹⁷² Вони узагальнені, наприклад, в *Начова та інші проти Болгарії (Nachova and Others v. Bulgaria)* [Велика палата], заяви №№ [43577/98](#) та [43579/98](#), §§ 110-113, ECHR 2005-VII; *Рамсахай та інші проти Нідерландів (Ramsahai and Others v. the Netherlands)* [Велика палата], заява № [52391/99](#), §§ 324-325, ECHR 2007-II; *Аль-Скейні та інші проти Великої Британії (Al-Skeini and Others v. the United Kingdom)* [Велика палата], заява № [55721/07](#), §§ 162-167, ECHR 2011; *Асоціація «21 грудня 1989 року» та інші проти Румунії (Association “21 December 1989” and Others v. Romania)*, заяви №№ [33810/07](#) та [18817/08](#), §§ 133-135, рішення від 24 травня 2011 року; *Джіуліані та Гаджіо проти Італії (Giuliani and Gaggio v. Italy)* [Велика палата], заява № [23458/02](#), §§ 298-306, ECHR 2011; *Ель Масрі проти Колишньої югославської республіки Македонія (El Masri v. the Former Yugoslav Republic of Macedonia)* [Велика палата], заява № [39630/09](#), §§ 182-185, ECHR 2012; *Джалод проти Нідерландів (Jaloud v. The Netherlands)* [Велика палата], заява № [47708/08](#), § 186, ECHR 2014; та *Бегхерулі та інші проти Грузії (Begheluri and Others v. Georgia)*, заява № [28490/02](#), § 99, рішення від 15 січня 2015). Див. також *Мокану та інші проти Румунії (Mocanu and Others v. Romania)*, справа, що стосується насильницького розгону службами безпеки та залученими цивільними особами демонстрації на Університетській площі в Бухаресті в червні 1990 року ([Велика палата], заяви №№ [10865/09](#), [45886/07](#) and [32431/08](#), §§ 316-326, ECHR 2014 (витяги)). Стосовно справ щодо України див., серед іншого, *Давидов та інші проти України (Davydov and Others v. Ukraine)*, заяви №№ [17674/02](#) та [39081/02](#), рішення від 1 липня 2010 року; *Нечипорук та Йонкало проти України (Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine)*, заява № [42310/04](#), рішення від 21 квітня 2011 року; *Алексахін проти України (Aleksakhin v. Ukraine)*, заява № [31939/06](#), рішення від 19 липня 2012 року; та *Савіцький проти України (Savitskiy v. Ukraine)*, заява № [38773/05](#), рішення від 26 липня 2012 року.

370. Таким чином, враховуючи загальний обов'язок держав у відповідності зі статтею 1 Конвенції «гарантувати кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в [...] Конвенції», положення статей 2 та 3 по суті зобов'язують проведення в тій чи іншій формі офіційного розслідування, як у випадку, коли особа загинула в результаті застосування сили, зокрема, представниками держави, так і коли особа робить правдоподібну заяву, що вона зазнала від таких представників поводження, що порушує вимоги статті 3 Конвенції. Навіть якщо чітка скарга з цього приводу відсутня, розслідування має бути проведено за умови наявності достатньо чітких ознак неналежного поводження.

371. Суд вже визнавав, що зобов'язання розслідувати існує навіть в складних небезпечних умовах, включаючи умови військового конфлікту. Навіть коли події, що призвели до необхідності розслідування, відбуваються в атмосфері повсюдного насильства і слідчі стикаються з перешкодами та труднощами, що змушують їх вдаватись до менш ефективних методів розслідування чи спричиняють затримки в розслідуванні, статті 2 та 3 Конвенції вимагають вжиття всіх необхідних заходів для забезпечення проведення ефективного та незалежного розслідування.

372. Головною метою такого розслідування є ефективне застосування національних законів, що забезпечують право на життя та забороняють катування, нелюдське та таке, що принижує людську гідність, поводження та покарання, у випадках, що стосуються державних органів чи представників держави, та забезпечення того, щоб останні понесли відповідальність за випадки смерті та неналежного поводження, в яких вони винні. Загалом, адекватна відповідь влади при розслідуванні звинувачень в серйозних порушеннях прав людини є визначальною для підтримки віри суспільства в дотримання владою верховенства права та попередження будь-яких проявів безкарності за співучасть чи потурання незаконним діям. Це має особливе значення, коли розслідування стосується масового насильства, що відбулось за участі чи від імені держави проти тих, хто брав участь в антиурядових протестах, спрямованих на перехід до більш демократичного суспільства: враховуючи важливість піднятих політичних та суспільних питань, існує гостра необхідність для нового уряду забезпечити ефективну відповідь системи кримінального судочинства на насильство, скоєне попереднім режимом.

373. Надзвичайна важливість такого розслідування для суспільства повинна спонукати національні органи проводити ефективне розслідування, що буде стосуватись не тільки тих, хто віддавав накази, а і прямих виконавців, з метою попередження будь-яких проявів безкарності за співучасть чи потурання незаконним діям.

374. Хоча розслідування більшості справ, пов'язаних з подіями на Майдані, стосується державних посадових осіб та представників влади, не виключається, що деякі правопорушення скоєні приватними особами. Не дивлячись на це, об'єм вимог, яким має відповідати офіційне розслідування, є таким самим.

375. З моменту початку розслідування воно повинно відповідати низці вимог. Розслідування має бути **незалежним** та має бути **ефективним**. Це включає вимогу **своєчасності та відсутності зволікань**. **Потерпілі чи родичі повинні бути достатньою мірою залучені до процесу та громадськість повинна бути достатньо поінформована** про розслідування та його результати. МДГ проаналізувала кожен з цих елементів, але спочатку надає короткий огляд ситуації в правоохоронних органах.

Б. Безкарність співробітників правоохоронних органів

1. Питання безкарності співробітників правоохоронних органів в Україні в рішеннях Європейського суду

376. У низці справ Європейський суд вказав на відсутність повноцінних спроб з боку української влади боротися з неналежним поведженням з боку співробітників правоохоронних органів, що сприяло утвердженню атмосфери практично повної безкарності правоохоронців в Україні за вчинені ними катування або неналежне поведження.¹⁷³

2. Заяви міжнародних урядових та неурядових організацій щодо безкарності та корупції в Україні

377. Проблема безкарності та відсутності відповідальності співробітників правоохоронних органів в Україні також неодноразово піднімалася органами Ради Європи та міжнародними неурядовими організаціями, що працюють в Україні. Вони, зокрема, звертали увагу на поширену схильність органів влади в Україні допускати безкарність співробітників правоохоронних органів за скоєні ними злочини. Рада Європи неодноразово заявляла, що «необхідно боротися з безкарністю заради справедливості для жертв, для попередження нових порушень та з метою утвердження верховенства права та довіри громадськості до системи правосуддя».¹⁷⁴

378. Європейський комітет з питань запобігання катуванням відзначив відсутність ефективного розслідування випадків стверджуваного неналежного поведження з боку співробітників МВС, підкреслюючи існування «широко поширеного відчуття безкарності». Комітет розкритикував процедуру, за якою органи прокуратури приймають рішення про те, чи слід порушувати кримінальну справу проти імовірно причетного до неналежного поведження співробітника правоохоронних органів на основі доказів, зібраних співробітниками того ж органу. Комітет закликав українську владу створити незалежний орган, відділений від правоохоронних структур та органів прокуратури, спеціально для розслідування скарг щодо дій співробітників правоохоронних органів.¹⁷⁵

379. Комісар Ради Європи з прав людини також підкреслював усталену проблему безкарності за неналежне поведження та катування з боку працівників міліції в Україні. Комісар дійшов висновку, що розслідування таких порушень органами внутрішніх справ були неефективними, тому що «часто члени однієї і тієї ж структури розслідують справи своїх колег, і існує певний кодекс мовчання щодо «захисту своїх»».¹⁷⁶ Він підкреслив важливу роль прокуратури в боротьбі з безкарністю та

¹⁷³ *Савін проти України*, заява [34725/08](#), § 71, рішення від 16 лютого 2012 року, *Каверзін проти України*, заява № [3893/03](#), § 178, рішення від 15 травня 2012 року та *Алексахін проти України*, цитоване вище, § 58. Див. також *Давидов та інші проти України*, цитоване вище, та *Данілов проти України*, заява № [2585/06](#), рішення від 13 березня 2014 року щодо відсутності швидкого, незалежного та ефективного розслідування фактів неналежного поведження з боку спеціальних підрозділів правоохоронних органів.

¹⁷⁴ Див. [Керівні принципи Ради Європи від 30 березня 2011 року щодо викоринення безкарності за серйозні порушення прав людини](#), на які посилався Європейський суд у *Ель-Масрі проти Колишньої югославської республіки Македонія (El-Masri v. "the former Yugoslav Republic of Macedonia")*, цитоване вище, § 192.

¹⁷⁵ [Звіт ЄКПТ від 23 листопада 2011 року](#), § 20; [Звіт ЄКПТ від 5 грудня 2013 року](#), § 39; [Звіт ЄКПТ від 29 квітня 2014 року](#), §§ 23-25; [Звіт ЄКПТ від 13 січня 2015 року](#), § 48.

¹⁷⁶ [Звіт Комісара з прав людини РЄ від 4 березня 2014 року](#), § 32.

неналежним поведженням, а також необхідність існування чіткої стратегії і законодавства, які б забезпечували попередження і покарання такого поведження.¹⁷⁷ Комісар також закликав українську владу створити незалежний механізм розслідування скарг на дії співробітників міліції з метою боротьби з безкарністю за серйозні порушення прав людини.¹⁷⁸

380. Генеральний директорат Ради Європи з прав людини і верховенства права вважає, що створення повністю незалежного органу оскарження (розслідування) дій міліції (правоохоронних органів) буде найбільш адекватною відповіддю на усталену проблему толерантного ставлення влади до неналежного поведження та інших зловживань з боку правоохоронних органів в Україні.¹⁷⁹

381. Організація «Amnesty International» протягом багатьох років звертала увагу на відсутність відповідальності співробітників правоохоронних органів в Україні за катування і неналежне поведження. Ця організація відзначила, що в країні давно існує клімат безкарності працівників правоохоронних органів, і також закликала українську владу створити ефективну процедуру розслідування скарг на дії співробітників міліції.¹⁸⁰

382. Органи моніторингу Ради Європи відзначили ще одне питання, пов'язане з проблемою безкарності працівників правоохоронних органів. У декількох звітах Європейський комітет з питань запобігання катуванням підкреслив необхідність забезпечення можливості ідентифікувати співробітників правоохоронних органів, які застосовували силу, шляхом запровадження чітко видимих знаків розрізнення та ідентифікаційних номерів на уніформі або шоломі.¹⁸¹

383. Комісар Ради Європи з прав людини також відзначив законодавчі прогалини в питаннях ідентифікації співробітників міліції, які беруть участь в охороні порядку під час демонстрацій.¹⁸²

384. Також відомо, що боротьба з безкарністю співробітників правоохоронних органів підривається масштабною корупцією в українських державних установах та судових органах. У передмові до Доповіді про стан демократії, прав людини і верховенство права в Європі, опублікованій в 2014 році, Генеральний секретар Ради Європи підкреслив відсутність незалежної судової системи в Україні.¹⁸³ Комісар Ради Європи з прав людини та Група країн Ради Європи по боротьбі з корупцією (GRECO) заявляли, що судова влада в Україні відзначається широкомасштабною корупцією, і закликали Україну реформувати судову систему і вжити заходів, щоб відновити довіру суспільства до судової системи.¹⁸⁴

¹⁷⁷ Там само, §§ 28 та 30.

¹⁷⁸ Там само, §§ 21 та 32.

¹⁷⁹ [Висновок щодо проекту Кримінально-процесуального кодексу України](#), 2 листопада 2011 року, §§ 41-42.

¹⁸⁰ «Amnesty International», [«За відсутністю складу злочину - ціна безкарності працівників правоохоронних органів в Україні»](#).

¹⁸¹ [Звіт СКПТ від 29 квітня 2014 року](#), §§ 50-54; див. також [Звіт СКПТ від 13 січня 2015 року](#).

¹⁸² [Звіт Комісара з прав людини РЄ від 4 березня 2014 року](#), §§ 19, 30-31.

¹⁸³ Доповідь Генерального секретаря РЄ, [Стан демократії, прав людини і верховенства права в Європі \(2014\)](#).

¹⁸⁴ [Звіт щодо України GRECO](#), березень 2007 року, §§ 88-90, 239; Комісар з прав людини Ради Європи, [Звіт від 26 вересня 2007 року](#), §§ 4-13; [Звіт від 23 лютого 2012 року](#), §§ 24, 46-51; [Доповідь від 4 березня 2014 року](#), §§ 50, 60. Див. також [Інформаційну довідку МДГ № 8](#).

3. Публічні заяви державних посадових осіб

385. Після подій Майдану вищі посадові особи держави неодноразово виступали з публічними заявами, які свідчили про небажання притягти до відповідальності всіх осіб, які вчинили злочини під час акцій протесту на Майдані.

386. За інформацією наданою МДГ організацією «Amnesty International», з огляду на необхідність залучення підрозділів МВС до подій в зоні конфлікту на сході не було сильної політичної волі розслідувати злочини, скоєні співробітниками міліції під час акцій протесту на Майдані. Організація «Amnesty International» посилалася, зокрема, на заяви виконувача обов'язків президента пана Турчинова, який не виключав, що співробітники «Беркуту», які брали участь в антитерористичній операції на Сході і які підозрюються у порушеннях прав людини під час подій на Майдані, можуть бути звільнені від кримінальної відповідальності. Також згадувались твердження виконувача обов'язків глави Адміністрації Президента Сергія Пашинського, який заявив 5 травня 2014 року, що кримінальні справи будуть порушені тільки проти тих співробітників «Беркуту», які відповідальні за вбивства та катування учасників акцій протесту.¹⁸⁵

387. Крім того, 12 травня 2014 року міністр внутрішніх справ Аваков звернувся з листом до ГПУ, в якому зазначив, що сам факт наявності кримінальних проваджень та навіть опосередкована можливість звинувачення діючих правоохоронців у вчиненні протиправних дій значно шкодять їх психологічному стану, наслідком чого є нерішучість, відсутність ініціативи та активності з їх боку під час несення служби. Враховуючи вищевикладене, пан Аваков звернувся до ГПУ з проханням розглянути можливість до проведення президентських виборів зосередити увагу при розслідуванні на процесуальних діях, не пов'язаних із залученням працівників органів внутрішніх справ, відносно яких немає об'єктивних відомостей щодо їх особистої причетності до вчинення кримінальних правопорушень. Міністр також запропонував ініціювати питання щодо прийняття законодавчого акту щодо звільнення від кримінальної відповідальності працівників міліції, які виконували свої обов'язки під час масових акцій протесту в період з листопада 2013 року по лютий 2014 року і відносно яких немає беззаперечних доказів щодо скоєння ними тяжких та особливо тяжких злочинів.

388. 1 серпня 2014 року Президент Порошенко заявив в інтерв'ю, що, можливо, доведеться амністувати частину співробітників «Беркуту» і «Альфи», які виконували завдання з охорони громадського порядку на Майдані і які мужньо воюють на Сході. Президент Порошенко додав, що така амністія буде правильною, оскільки співробітники «Беркуту» «кров'ю спокутували ту вину».¹⁸⁶ 25 вересня 2014 року Президент Порошенко заявив, що деякі люди мають бути виправдані у скоєнні злочинів, що сталися на вулицях Грушевського та Інститутській: співробітники «Беркуту» та внутрішніх військ, які пішли воювати на Схід за Україну, спокутували свої вчинки і повинні бути захищені.¹⁸⁷

4. Підрозділ міліції спеціального призначення «Беркут» та нові підрозділи, створені наказом від 8 травня 2014 року

389. Правоохоронні підрозділи і, зокрема, підрозділ «Беркуту» відіграли значну роль у подіях на Майдані, що мали місце в період з листопада 2013 року по лютий

¹⁸⁵ «Amnesty International», червень 2014, [«Україна: Нова країна чи все по-старому?»](#), стор. 3-4.

¹⁸⁶ [Новини](#) від 1 серпня 2014; [Уривок з відеозапису](#) прес-конференції 1 серпня 2014 року.

¹⁸⁷ [Відео запис](#) прес-конференції 25 вересня 2014 року: (відповідні твердження на 1:39:07).

2014 року.¹⁸⁸ Широко поширена думка, що вони відігравали важливу роль в придушенні демонстрацій.

390. Після подій Майдану, наприкінці лютого 2014 року міністр внутрішніх справ ліквідував підрозділ міліції спеціального призначення «Беркут» і згодом створив інші підрозділи міліції громадської безпеки спеціального призначення.¹⁸⁹ Наказ від 8 травня 2014 року про створення нових підрозділів міліції громадської безпеки спеціального призначення є практично аналогічним наказу від 24 жовтня 2013 року, який регулював діяльність підрозділу міліції спеціального призначення «Беркут»¹⁹⁰. За даними МВС, з метою атестації співробітників підрозділу міліції спеціального призначення «Беркут» було створено комісію. МДГ ставила усні та письмові питання до МВС для того, щоб встановити точну кількість співробітників «Беркуту», які успішно пройшли перевірку, були переведені на інші посади або були звільнені. Однак МДГ не одержала узгоджених або чітких відповідей на свої запитання.

391. Відповідно до заяв адвокатів, що представляють інтереси потерпілих на Майдані, новоствореними підрозділами міліції громадської безпеки особливого призначення наразі керують старші посадові особи з колишнього «Беркуту».¹⁹¹ У своїх публічних висловлюваннях керівник нещодавно створеного Управління спеціальних розслідувань пан Горбатюк зазначив, що, окрім певного скорочення штату, ці зміни звелись до зміни назви спецпідрозділу «Беркут», і що реальних спроб вирішити питання щодо тих, хто був причетний до подій на Майдані, так і не було зроблено.¹⁹²

В. Розслідування, проведені до 22 лютого 2014 року

392. МДГ погоджується з тим, що існувало багато практичних перешкод у проведенні ефективного розслідування протягом тримісячного періоду, коли тривали акції протесту на Майдані. Більшість місць скоєння злочинів розташовані у тих частинах Києва, які перебували під контролем учасників акцій протесту, були недоступними через існування барикад, на яких знаходилися учасники подій, та були місцем масових силових протистоянь. Тіла загиблих і поранених дуже часто переносилися, що ставило під загрозу розслідування обставин відповідного інциденту, включаючи, наприклад, траєкторію куль. Медична документація знаходилася у різних місцях і нерідко була неповною: поранені особи отримували медичну допомогу у різних медичних пунктах на місці подій через необхідність або з остраху, оскільки з'являлись повідомлення про факти переслідування та навіть викрадення поранених у акціях протесту осіб, які надходили до лікарень. Дехто виїжджав лікуватися за кордон через побоювання за свою безпеку. Окремі потерпілі, які зверталися по допомогу до лікарень, надавали неправдиву інформацію, щоб приховати обставини своїх поранень. МДГ отримала інформацію про те, що лікарні не вживали належних заходів для збереження доказів, зокрема куль, які було вилучено з тіл постраждалих. Через недовіру до влади потерпілі не подавали скарг, які свідчили б про їхню присутність у місцях проведення акцій протестів.

393. Водночас, навіть визнаючи існування цих практичних складнощів, МДГ було надано недостатньо доказів, які б підтверджували, що до 22 лютого 2014 року влада

¹⁸⁸ Див. Додаток VII, де викладена інформація щодо формувань правоохоронних органів в Україні. Детальний опис ролі цих формувань в контексті охорони порядку див. у [Інформаційній довідці МДГ № 12](#).

¹⁸⁹ З текстом наказу можна ознайомитися на: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0490-14>.

¹⁹⁰ <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0019-14>.

¹⁹¹ [Інтерв'ю](#) з Тарасом Гаталяком 6 січня 2015 року; [інтерв'ю](#) Павла Диканя і Віталія Титича.

¹⁹² [Інтерв'ю](#) з Сергієм Горбатюком.

дійсно намагалася розслідувати акти насильства, скоєні під час акцій протесту на Майдані, крім звичайного внесення заяв про кримінальні правопорушення до Єдиного реєстру.

394. Винятками були хіба що випадки розслідування подій, які висвітлювалися у українських та міжнародних засобах масової інформації. Проте навіть ці розслідування не призводили до будь-яких практичних результатів.

395. Так, розслідування незаконного розгону учасників акції протесту рано вранці 30 листопада було розпочато відносно швидко. Водночас у січні 2014 року Печерський районний суд міста Києва звільнив усіх п'ятьох підозрюваних високопосадовців від кримінальної відповідальності, а труднощі, викликані застосуванням до підозрюваних амністії, з того часу заблокували рух кримінального провадження, за виключенням провадження стосовно однієї підозрюваної особи. Жодному співробітнику правоохоронних органів не було повідомлено про підозру, у той час як встановлення осіб правоохоронців, які перебували на Майдані тієї ночі, не викликало б жодних труднощів у їхніх керівників.

396. Досудове розслідування у кримінальних провадженнях за фактами нападів на Тетяну Чорновол, Михайла Гаврилюка і Дмитра Булатова також було розпочато у найкоротші строки. Однак матеріали всіх трьох проваджень були переглянуті одразу після призначення нового Генерального прокурора 24 лютого 2014 року. Стосовно жорстокого нападу на пані Чорновол новий Генеральний прокурор наприкінці лютого 2014 року заявив, що він відкликав із суду обвинувальний акт за фактом хуліганства і завдання тілесних ушкоджень, перекваліфікувавши натомість дії нападників на замах на вбивство. Слідство у справі неналежного поводження з паном Гаврилюком проводилося Міністерством внутрішніх справ понад місяць, хоча згідно з відеоматеріалами, доступними для перегляду у мережі Інтернет, очевидно, що над ним знущалися співробітники правоохоронних органів. Різні кримінальні провадження за фактом неналежного поводження з паном Гаврилюком врешті були об'єднані та передані Генеральній прокуратурі України для подальшого розслідування наприкінці лютого 2014 року. Стосовно пана Булатова перше розслідування було розпочато у січні 2014 року лише за фактом його викрадення: 5 березня 2014 року новий Генеральний прокурор додав звинувачення у неналежному поводженні з паном Булатовим.

397. З іншого боку, не зважаючи на закон про амністію, було оперативно розпочато та швидко розглянуто провадження стосовно сотень учасників акцій протесту, які були незаконно затримані та взяті під варту за звинуваченнями у вчиненні різних правопорушень, пов'язаних з акціями протесту¹⁹³. Після 22 лютого 2014 року Генеральна прокуратура закрила ці провадження і відкрила кримінальні провадження за фактами зловживання службовим становищем відповідними посадовими особами.

398. У той час, як прес-релізи МВС за 23 січня та 4 лютого 2014 року повідомляють про певні слідчі заходи, зокрема проведення балістичних експертиз в рамках розслідування фактів смерті внаслідок застосування вогнепальної зброї 22 січня 2014 року, новий Генеральний прокурор і його заступник, відповідальний за розслідування подій на Майдані, повідомили, що матеріали розслідувань МВС стосовно фактів спричинення смерті та тілесних ушкоджень учасникам акцій протесту, які були передані Генеральній прокуратурі та приєднані до основного провадження стосовно подій на Майдані (провадження № 228), виявилися по суті беззмистовними.

---

¹⁹³ Більшість з них були звільнені від кримінальної відповідальності на підставі закону про амністію від 21 лютого 2014 року, і Генеральна прокуратура розпочала кримінальні провадження за фактами незаконних переслідувань цих осіб, див. параграфи 316-318 вище.

Висновок

399. МДГ дійшла висновку, що до 22 лютого 2014 року в дійсності влада не намагалася провести розслідування випадків насильства під час акцій протесту на Майдані.

Відсутність належного розслідування протягом трьох місяців, коли тривали акції протестів, неминуче означає, що таке розслідування не було розпочато оперативно, що саме по собі створило значні проблеми для подальших розслідувань, які є основним предметом розгляду МДГ.

Г. Розслідування після 22 лютого 2014 року: перепони

400. МДГ усвідомлює, що суттєві перепони перешкоджали проведенню розслідувань після 22 лютого 2014 року.

401. Перша з цих проблем, про яку вже згадувалось, полягає у відсутності ефективних слідчих заходів у період до 22 лютого 2014 року. Коли були призначені нові керівники відповідних слідчих органів, вже минуло три місяці з моменту перших випадків насильства, які мали місце рано вранці 30 листопада 2014 року. Нові слідчі органи мали перевірити, систематизувати і об'єднати усі індивідуальні кримінальні провадження з метою прийняття узгодженої стратегії проведення розслідування злочинів. У деяких справах, де розслідування досягло певних результатів, потрібно було змінити підхід¹⁹⁴. У більшості справ матеріали розслідування були фактично беззмістовними¹⁹⁵. Оскільки до 22 лютого найбільш ефективно розслідувалися справи проти учасників акцій протесту, новому керівництву прокуратури необхідно було виявити неправомірні кримінальні переслідування, закрити ці справи, а також розпочати кримінальні провадження стосовно відповідальних посадових осіб. З практичної точки зору, все це потрібно було зробити в кінці лютого 2014 року.

402. Крім цього, обсяг і тяжкість злочинів, пов'язаних з подіями на Майдані, були безпрецедентними у новітній історії України. Існує багато документів, що описують перебіг подій під час акцій протесту, стислий виклад яких наведено вище. Десятки тисяч учасників акцій протесту постійно мешкали у наметах на Майдані, час від часу у центрі Києва перебували декілька сотень тисяч учасників акцій протесту. Близько 11 тис. правоохоронців були розміщені у цей період в місцях проведення акцій протесту для виконання обов'язків з охорони громадського порядку¹⁹⁶. За даними розслідувань, до вчинення нападів і вбивств учасників акцій протесту були залучені сотні приватних осіб (тітушок), які виконували вказівки влади. Хоча наводяться різні статистичні дані, від 78 до 92 учасників акцій протесту було вбито, й за найскромнішими підрахунками понад 1 тис. осіб було поранено; 13 правоохоронців було вбито, близько 900 отримали поранення. Багатьох осіб було викрадено, проти людей незаконно порушувалися кримінальні та/або адміністративні провадження, застосовувалися інші методи залякування.

Акції протесту тривали три місяці. Хоча акти насильства відбувалися протягом практично усього цього періоду, найзапекліші зіткнення сталися рано вранці 30 листопада 2013 року, 1 грудня 2013 року, в ніч з 10 на 11 грудня 2013 року, 19-22 січня 2014 року, коли від вогнепальних поранень загинули перші учасники акцій

¹⁹⁴ Як зазначено вище у параграфі 396.

¹⁹⁵ Див. параграф 398 вище.

¹⁹⁶ Див. параграф 88 вище.

протесту, а також 18-20 лютого 2014 року, коли мали місце масові вбивства і поранення, включаючи розстріл 49-ти учасників акцій протесту на вулиці Інститутській 20 лютого 2014 року.

Місце скоєння злочину було дуже великим. Мапи, що містяться у Додатку XI, вказують на розміри районів у центрі Києва, які контролювалися учасниками акцій протесту з листопада по лютий 2014 року. Хоча ця територія певною мірою зменшилася станом на 18-20 лютого, коли учасники акцій протесту вже не утримували Хрещатий парк або вулицю Інститутську, вони все ще контролювали центр Києва від будівлі Київської міської ради і Київською міською державною адміністрацією на вулиці Хрещатик до Майдану Незалежності, а також частини вулиць Костьольна і Грінченка. З метою збору доказів ГПУ була змушена забезпечувати нагляд за барикадами, допоки остання барикада не була демонтована у серпні 2014 року. Між 22 і 27 січня 2014 року близько десяти адміністративних будівель були захоплені учасниками акцій протесту, включаючи Київську міську раду та державну адміністрацію та «Український дім». Будинок профспілок і будівля штабу Партії регіонів були спалені.

403. Особлива складність для слідства полягала у тому, що жоден з правоохоронців, обличчя яких були повністю закриті масками, не мав на собі видимих розпізнавальних знаків, що дозволили б встановити їхню особу. Це суперечило рекомендаціям багатьох органів Ради Європи та інших міжнародних органів¹⁹⁷ і виявилось серйозною проблемою для ГПУ у розслідуванні злочинів, скоєних цими правоохоронцями. МДГ вважає позитивним кроком те, що МВС у своєму звіті про результати службового розслідування від 24 квітня 2014 року рекомендувало запровадити особисті розпізнавальні знаки відповідних зразків для правоохоронців¹⁹⁸. Той факт, що обличчя багатьох учасників акцій протесту були закриті масками, шарфами і мотоциклетними шоломами, також ускладнював розслідування скоєних ними злочинів.

404. Більш того, крім колишніх найвищих посадових осіб держави, колишні керівники МВС, СБУ та ГПУ та значна кількість їх підлеглих також переховуються від слідства і суду. Спроби домогтися їх екстрадиції до України виявилися безуспішними. МВС заявило, що понад 400 запитів про екстрадицію, направлених Російській Федерації з лютого 2014 року, залишаються без відповіді¹⁹⁹.

Зміна влади також означала, що розслідування мали тепер здійснюватися трьома органами (МВС, СБУ та ГПУ), очолюваними новими керівниками. Певні співробітники цих органів могли бути обвинувачені у скоєнні злочинів, пов'язаних з подіями на Майдані. Звільнення відбулися у цих органах навіть до прийняття закону про люстрацію. Закон про люстрацію набув чинності 6 жовтня 2014 року, коли Кабінет Міністрів України опублікував список високопосадовців, включаючи заступників міністрів, яких було звільнено або які пішли у відставку, а також перелік осіб, яких пропонувалося звільнити.

Зміна також мала наслідком те, що ГСУ ГПУ взяло на себе, на додачу до питань, пов'язаних з розслідуванням подій на Майдані, розслідування низки інших складних та резонансних економічних злочинів, а також злочинів, пов'язаних із зловживанням владою високопосадовцями попереднього режиму.

405. Важливо також те, що протягом останніх декількох років відбулося значне скорочення кількості слідчих кадрів ГПУ відповідно до рекомендацій Ради Європи та інших міжнародних органів стосовно зменшення ролі прокуратури у досудовому розслідуванні. В ході цього процесу у 2012 році була прийнята нова редакція КПК, яка

¹⁹⁷ Див. параграфи 382-383 вище.

¹⁹⁸ Для ознайомлення зі стислим викладом коментарів Європейського комітету з питань запобігання катуванням і Комісара Ради Європи з прав людини стосовно відсутності особистих розпізнавальних знаків на формі правоохоронців див. [Інформаційну довідку МДГ № 14](#).

¹⁹⁹ [Звіт](#) УВКПЛ «Про стан справ з правами людини в Україні» від 15 грудня 2014 року (англійською).

передбачає, що розслідування злочинів, скоєних посадовими і службовими особами правоохоронних органів, має здійснюватися Державним бюро розслідувань. Однак цей орган ще не створено. Оскільки більшість злочинів, пов'язаних із подіями на Майдані, були скоєні посадовими і службовими особами правоохоронних органів та/або їхніми представниками, прокуратура стала головним органом з розслідування злочинів, пов'язаних з подіями на Майдані, у той час як її слідчі можливості були значною мірою зменшені.

406. Крім цього, більшість підозрюваних осіб були посадовими і службовими особами правоохоронних органів, а це означало, що матеріали з архівів МВС та СБУ мали стати ключовими для з'ясування основних відомостей про те, як саме реагували на акції протесту правоохоронні органи. Однак все свідчить про те, що політика попереднього режиму не лише зводилася до незаконного розгону демонстрацій, але й робилося це без оформлення належних документів. Відтак такі документи, як оперативні плани, стосовно розміщення особового складу та видачі чи застосування зброї або взагалі не складалися МВС чи СБУ попри відповідні вимоги законодавства, або ж ці документи, якщо вони і існували, були викрадені чи знищені.

407. Необхідно також погодитись з тим, що деякі події, які мали місце після Майдану²⁰⁰, мали особливий – порівняно з їхнім звичайним навантаженням – вплив на роботу слідчих органів. Мова йде, серед іншого, про такі події, як анексія Криму, події в Одесі 2 травня 2014 року, конфлікт у східних регіонах, що триває з початку квітня 2014 року, збиття літака у Донецькій області 27 липня 2014 року.

408. Хоча потрібно враховувати ті серйозні проблеми, які постали перед особами, відповідальними за розслідування після 22 лютого 2014 року скоєних на Майдані злочинів, та їхній вплив на хід розслідування, МДГ вважає за необхідне підкреслити, що ці проблеми не можуть виправдати всі ті недоліки, які не були їхнім неминучим наслідком²⁰¹. Без сумніву обов'язок нинішньої влади був і надалі полягає у тому, щоб вживати всіх необхідних заходів для забезпечення відповідності розслідувань вимогам статей 2 і 3 Конвенції.

Висновок

409. Перепони, з якими зіштовхнулися особи, відповідальні за розслідування подій на Майдані після 22 лютого 2014 року, є серйозними, і їхній вплив на хід розслідування не можна недооцінювати. Однак ці проблеми не можуть виправдати всі ті недоліки, які не були їхнім неминучим наслідком. Теперішня влада безперечно мала та має вжити всі необхідні заходи для забезпечення відповідності розслідувань вимогам статей 2 і 3 Конвенції.

II. РОЗСЛІДУВАННЯ ПІСЛЯ 22 ЛЮТОГО 2014 РОКУ: ДОТРИМАННЯ ВИМОГ СТАТЕЙ 2 І 3 КОНВЕНЦІЇ

A. Незалежність

410. У відповідності до Конвенції, для того, щоб розслідування злочинів було ефективним згідно з вимогами статей 2 і 3, має бути забезпечена незалежність осіб, які

²⁰⁰ Див. параграфи 125-139 вище.

²⁰¹ Наприклад, *Аль-Скейні та інші проти Сполученого Королівства (Al-Skeini and Others v. the United Kingdom)*, цитоване вище, § 164; *Мокану та інші проти Румунії (Mocanu and Others v. Romania)*, цитоване вище, § 319; а також *Джалуд проти Нідерландів (Jaloud v. Netherlands)*, цитоване вище, § 186.

відповідають за розслідування і здійснюють його, від осіб, які причетні до подій, що розслідуються, як за законом, так і на практиці²⁰². Це означає не лише відсутність ієрархічного та інституційного зв'язку, але також незалежність на практиці. В такому випадку на карту поставлена щонайменше довіра суспільства до виняткового права держави на застосування сили²⁰³. Нагляд за проведенням слідчих дій, який здійснюється іншим органом, не може бути достатньою гарантією у тих випадках, коли саме розслідування фактично здійснюється правоохоронцями, пов'язаними з особами, що перебувають під слідством²⁰⁴.

411. Стосовно питань структурної незалежності, МДГ вважає за потрібне зазначити, що з боку різних органів Ради Європи лунали численні заклики до української влади щодо зміни нинішньої системи досудового розслідування злочинів, зокрема, створити незалежний орган для розслідування скарг на дії правоохоронців²⁰⁵. Широкомасштабність і тяжкий характер актів насильства, вчиненого правоохоронцями стосовно учасників акцій протесту на Майдані, засвідчують існування гострої потреби в ефективному і незалежному механізмі розслідування цієї категорії злочинів. Хоча нинішній КПК передбачає створення Державного бюро розслідувань, наділеного функцією розслідування злочинів, вчинених посадовими особами держави, судьями і правоохоронцями, це Бюро поки не функціонує і згідно з вимогами КПК має бути створене лише до 2017 року.

412. Стосовно оперативної незалежності у розслідуванні подій на Майдані МДГ відзначає, що кримінальні провадження стосовно злочинів, вчинених правоохоронцями по відношенню до учасників акцій протесту на Майдані, на цей час підслідні Генеральній прокуратурі України. В рамках цих кримінальних проваджень слідчі ГПУ не лише самі проводили слідчі дії, але також доручали оперативним відділам МВС проведення конкретних слідчих дій. Кримінальні провадження щодо злочинів, що ймовірно вчинені приватними особами, віднесені до підслідності МВС. За інформацією наданою ГПУ, вирішуючи питання щодо підслідності кримінальних проваджень і надаючи доручення МВС про проведення службового розслідування або відповідних слідчих дій, ГПУ завжди бере до уваги можливий конфлікт інтересів.

413. Незважаючи на ці запевнення, МДГ вважає, що мала місце низка недоліків у частині забезпечення оперативної незалежності щодо розслідувань у кримінальних провадженнях, пов'язаних з подіями на Майдані.

414. Перший приклад був наведений власне ГПУ у її листі до МВС від 4 березня 2014 року. В цьому листі йшлося про основне провадження № 228 стосовно численних епізодів вбивств і поранень учасників акцій протесту на Майдані від рук правоохоронців, а також організації насильницького придушення мирних акцій

²⁰² Див., наприклад, *Гюлеч проти Туреччини* (*Güleç v. Turkey*) від 27 липня 1998 року, §§ 81-82, Доповіді 1998-IV; *Ергі проти Туреччини* (*Ergi v. Turkey*) від 28 липня 1998 року, §§ 83-84, Доповіді 1998-IV; *Огур проти Туреччини* (*Öğür v. Turkey*) [Велика палата], заява № [21594/93](#), ECHR 1999-III, §§ 91-92; *Хью Джордан проти Сполученого Королівства* (*Hugh Jordan v. the United Kingdom*), заява № [24746/94](#), ЄСПЛ 2001-III, § 106; *Начова та інші проти Болгарії* (*Nachova and Others v. Bulgaria*), цитоване вище, § 112; *Бойченко проти Молдови* (*Boicenco v. Moldova*), заява № [41088/05](#), § 121, рішення від 11 липня 2006 року; *Колєві проти Болгарії* (*Kolevi v. Bulgaria*), заява № [1108/02](#), рішення від 5 листопада 2009 року, § 193 та *Савицький проти України* (*Savitskyu v. Ukraine*), цитоване вище, § 100.

²⁰³ *Хью Джордан проти Сполученого Королівства* (*Hugh Jordan v. the United Kingdom*), цитоване вище, § 106 та *Джуліані та Гаджо проти Італії* (*Giuliani and Gaggio v. Italy*), цитоване вище, § 300.

²⁰⁴ *Хью Джордан проти Сполученого Королівства*, (*Hugh Jordan v. the United Kingdom*), цитоване вище, § 120 та *Рамсахай та інші проти Нідерландів* (*Ramsahai and Others v. the Netherlands*), цитоване вище, § 337.

²⁰⁵ Див. параграфи 141-142 вище та [Інформаційну довідку МДГ № 3](#) щодо коментарів РЄ стосовно певних положень КПК 2012 року.

протесту на Майдані. ГПУ скаржилась у згаданому листі на те, що проведення слідчих дій з виявлення документів, які слугували підставою для видачі зброї правоохоронцям та її застосування проти учасників акцій протесту, було доручене тим самим співробітникам МВС, які були причетні до підготовки документів про застосування зброї щодо учасників акцій протесту під час подій на Майдані²⁰⁶.

415. Розслідування кримінального провадження стосовно неналежного поводження з паном Гаврилюком є іншим прикладом. Це провадження було спочатку віднесене до підслідності Голосіївського РУ ГУ МВС України у місті Києві та залишалось у підслідності цього управління більше місяця до того, як воно було передано прокуратурі для проведення досудового розслідування. Інцидент з паном Гаврилюком широко висвітлювався у засобах масової інформації, включаючи мережу Інтернет, і багато осіб були свідками цієї події. Отже, з самого початку було очевидно, що потерпілий зазнав неналежного поводження з боку правоохоронців, які розміщувались на вулиці Грушевського. Хоча кримінальне провадження було дійсно передане через місяць до прокуратури, МДГ зазначає, що початкові стадії розслідування є ключовими для таких питань, як збирання доказів і встановлення осіб, що були учасниками відповідних подій, та й загалом для результатів розслідування справи. Згідно з практикою Європейського суду подальше залучення до розслідування незалежного органу є недостатнім для усунення негативних наслідків того, що органу, залученому до розслідування з самого початку, бракувало незалежності²⁰⁷.

416. На думку МДГ, віднесення до підслідності МВС досудового розслідування певних злочинів, вчинених «тітушками» проти активістів Майдану, є ще одним прикладом відсутності оперативної незалежності у розслідуванні. МДГ зазначає, що з самого початку існували серйозні припущення стосовно участі колишнього керівництва МВС у наймі, забезпеченні, організації та озброєнні «тітушок» з метою використання їх для залякування і насильницьких дій по відношенню до учасників Майдану. Зовсім нещодавно, 2 лютого 2015 р., міністр внутрішніх справ публічно заявив про отримання беззаперечних доказів того, що «тітушки» озброювались колишніми посадовими особами МВС. Водночас низка справ, у яких головними підозрюваними особами були «тітушки», зокрема справи про викрадення пана Луценка і вбивство пана Вербицького, були віднесені до підслідності слідчих МВС, роль ГПУ при цьому обмежувалась здійсненням процесуального керівництва досудовим розслідуванням у цих провадженнях.

417. ГПУ поінформувала МДГ про те, що нею не виявлено жодного факту упередженого ставлення слідчих МВС до розслідування цих проваджень, а також що в будь-якому разі прокурори відігравали досить значну роль у процесі розслідування, щоб подолати будь-яку проблему упередженого ставлення слідчих. Представники МВС запевняли, що розслідування залишались незалежними, підтвердженням чого є результати розслідування і факт встановлення особи підозрюваних.

418. Тим не менш, МДГ ще раз зазначає, що нагляд під час проведення досудового розслідування з боку іншого органу, навіть незалежного, не є достатньою гарантією незалежності розслідування²⁰⁸. МДГ вважає, що віднесення до підслідності МВС досудового розслідування злочинів, ймовірно вчинених «тітушками», навіть за умови

²⁰⁶ Лист ГПУ до МВС від 4 березня 2014 року.

²⁰⁷ *Рамсахай та інші проти Нідерландів (Ramsahai and Others v. the Netherlands)*, цитоване вище, § 340.

²⁰⁸ *Хью Джордан проти Сполученого Королівства (Hugh Jordan v. the United Kingdom)*, цитоване вище, § 120; *МакКерр проти Сполученого Королівства (McKerr v. the United Kingdom)*, заява № [28883/95](#), § 128, ЄСПЛ 2001-III та *Рамсахай та інші проти Нідерландів (Ramsahai and Others v. the Netherlands)*, цитоване вище, § 337.

здійснення прокуратурою процесуального нагляду, серйозно зашкодила незалежності розслідування у цих провадженнях.

419. У більш загальному сенсі МДГ наголошує, що у контексті, коли йдеться про довіру громадськості до системи кримінального судочинства, важливо забезпечити зовнішні атрибути незалежності органів досудового розслідування²⁰⁹. У зв'язку з цим МДГ стурбована деякими призначеннями у теперішньому керівництві МВС, яке є одним з головних органів досудового розслідування²¹⁰. Виглядає так, що деякі представники теперішнього керівництва МВС займали керівні посади також під час акцій протесту на Майдані, коли під керівництвом пана Захарченка МВС намагалось розігнати мітинги за допомогою насильства, залякування, неправомірного переслідування і затримання учасників акцій протесту. Не роблячи жодних висновків стосовно особистої відповідальності цих посадових осіб за акти насильства, МДГ вважає, що ці призначення сприяли втраті міністерством зовнішніх характеристик незалежного органу та слугували підризу віри громадськості у готовність МВС розслідувати злочини, вчинені під час Майдану.

Висновок

420. МДГ звертає увагу на численні заклики до запровадження в Україні незалежного та ефективного механізму розслідування злочинів, вчинених правоохоронцями. Потреба у такому механізмі має ще більше значення через злочини, вчинені під час акцій протесту на Майдані.

МДГ дійшла висновку, що у деяких важливих аспектах розслідуванню у кримінальних провадженнях стосовно подій на Майдані бракувало практичної незалежності, оскільки слідчий орган належав до того самого органу, що й особи під слідством. МДГ також вважає, що призначення після подій на Майдані деяких осіб на керівні посади в МВС сприяли втраті зовнішніх характеристик незалежності цього органу і слугували підризу віри громадськості у готовність МВС розслідувати злочини, вчинені під час Майдану.

Б. Ефективність розслідувань

421. Статті 2 і 3 Конвенції вимагають, що розслідування має бути ефективним у тому розумінні, що воно має бути спроможним привести до встановлення осіб, які скоїли злочин, і, якщо необхідно, до притягнення їх до відповідальності²¹¹. Це означає, крім іншого, що органи влади повинні вжити всіх необхідних кроків для забезпечення доказів певного випадку. Розслідування має бути всебічним для того, щоб слідчі органи могли взяти до уваги не лише дії представників держави, які безпосередньо і незаконно застосували силу із смертельними наслідками, але також усі супутні обставини справи. Хоча йдеться про обов'язок вжити певних заходів, а не обов'язок досягти певного результату, будь-який недолік розслідування, що підриває його здатність встановити обставини справи або винну особу, створюватиме небезпеку недотримання вимоги щодо ефективності.

²⁰⁹ *Бажич проти Хорватії (Bajic v. Croatia)*, заява № [41108/10](#), § 102, рішення від 13 листопада 2012 року.

²¹⁰ Див. параграфи 179-181 вище.

²¹¹ Див. «Процесуальні вимоги статей 2 та 3 Конвенції» та практику Європейського суду викладені вище.

422. Зокрема, висновки слідства мають базуватися на всебічному, об'єктивному та неупередженому аналізі усіх елементів, які мають стосуватися справи. Недотримання очевидної версії слідства підриває вирішальною мірою здатність слідства встановити обставини справи та особу винних. Тим не менш, характер і ступінь ретельності, які відповідають мінімальним вимогам ефективного розслідування, залежать від обставин конкретної справи. Вони мають бути оцінені на основі усіх фактів, що стосуються справи, та з урахуванням практичних реалій слідчої діяльності.

1. Кадрове забезпечення і ресурси ГПУ

423. Дані про рівень кадрового забезпечення ГПУ і зміни, що відбулися з лютого 2014 року, стисло викладені вище та ґрунтуються на інформації, яку надала ГПУ²¹².

424. МДГ вважає, що у цьому відношенні існували три ключові проблемні аспекти.

425. По-перше, як зазначалося вище, за відсутності Державного бюро розслідування, розслідування переважної більшості кримінальних проваджень щодо подій на Майдані було покладено на ГПУ, чії слідчі можливості були зменшені на підставі законодавчих змін, прийнятих останніми роками. Взявши на себе розслідування подій на Майдані, ГПУ розпочала тримісячний процес нарощування слідчого потенціалу свого ГСУ, що, очевидно, затримало хід розслідування. Представники ГПУ поінформували МДГ про те, яким чином було збільшено ресурси ГСУ, зокрема шляхом включення до складу ГСУ додаткових структурних підрозділів і слідчих²¹³. Водночас потреби, викликані розслідуванням складних фінансових злочинів, скоєних представниками попереднього режиму, були такими, що, за словами пана Горбатюка²¹⁴, станом на вересень-жовтень 2014 року лише три слідчих на постійній основі займалися розслідуванням подій на Майдані, і цей обсяг навантаження був для них надмірним. МДГ вважає очевидним, що такий рівень кадрового забезпечення ГПУ для розслідування подібної складності був вкрай недостатнім.

426. По-друге, пан Баганець, заступник Генерального прокурора України, якому було доручено керувати розслідуванням злочинів, скоєних під час подій на Майдані, та підвищенням слідчого потенціалу ГПУ з лютого до травня 2014 року, підтвердив, що зменшення слідчого потенціалу ГПУ протягом останніх років означало також те, що лише незначна кількість слідчих була спроможною вести розслідування таких складних справ. Громадська організація «Родини Героїв Небесної сотні», яка представляє інтереси родичів осіб, вбитих під час акцій протесту на Майдані, яка регулярно контактувала зі слідчими органами, надзвичайно критично оцінювала компетентність слідчих ГПУ та МВС, вважаючи, що останні були просто не в змозі вести такі складні розслідування. Ця організація навела МДГ кілька характерних прикладів. Представники цієї організації висловили стурбованість тим, що, навіть отримавши доступ до матеріалів провадження, подальші зволікання спричинятимуться потребою у направленні численних запитів для проведення додаткових слідчих дій. Організація «Amnesty International» також вважає, що відсутність прогресу у розслідуванні цих кримінальних проваджень може частково пояснюватися відсутністю у слідчих необхідних професійних навичок та обізнаності щодо міжнародних стандартів ведення слідства.

427. По-третє, кадрові зміни у керівному складі ГПУ, які відбуваються з лютого 2014 року, були серйозною і хронічною проблемою протягом перших 12 місяців

²¹² Див. параграфи 156-177 вище.

²¹³ Див. параграф 172 вище.

²¹⁴ На той час начальник другого слідчого відділу Головного слідчого управління ГПУ.

розслідування. Деякі зміни у керівному складі були невідворотними одразу після Майдану, беручи до уваги висловлення Верховною Радою України недовіри колишньому Генеральному прокурору та подальше відкриття кримінального провадження стосовно нього за фактом незаконного придушення акцій протесту на Майдані. Водночас стурбованість МДГ стосується керівного складу ГПУ, призначеного після 22 лютого 2014 року.

428. Пан Махніцький був призначений виконувачем обов'язків Генерального прокурора 24 лютого 2014 року. Одразу ж після проведення ним 13 червня 2014 року брифінгу для ЗМІ, на якому він детально розповів про результати діяльності ГПУ за три місяці, він був звільнений указом Президента України²¹⁵. Звільнення Генерального прокурора через три місяці від початку розслідування кримінальних проваджень такої значущості та складності вимагало особливо серйозних підстав. Жодних пояснень стосовно його звільнення не було надано МДГ. 19 червня 2014 року Генеральним прокурором України був призначений Віталій Ярема, а 10 лютого 2015 року Верховна Рада надала згоду на його звільнення, призначивши новим Генеральним прокурором України Віктор Шокіна. Пан Шокін став третім Генеральним прокурором за останні 12 місяців. У своїй вступній промові пан Шокін сказав, що ніколи не брав участі у розслідуванні подій на Майдані та не знайомий з матеріалами цих кримінальних проваджень, але пообіцяв ознайомитися з ними у пріоритетному порядку. МДГ вважає, що зміна трьох Генеральних прокурорів протягом першого року слідства негативно вплинуло на розслідування, як з точки зору загального керівництва цим процесом, так і з точки зору довіри суспільства до здатності влади належним чином відреагувати на акти насильства на Майдані.

429. Олексій Баганець²¹⁶, як заступник Генерального прокурора і начальник ГСУ, безпосередньо керував розслідуванням кримінальних проваджень, пов'язаних з подіями на Майдані. Він був відсторонений від цього розслідування Генеральним прокурором Яремою 25 серпня 2014 року і переведений до іншого структурного підрозділу ГПУ²¹⁷. Ігор Щербина був підлеглим пана Баганця в якості начальника, а згодом заступника начальника ГСУ. 11 вересня 2014 року, одразу ж після його зустрічі з МДГ, його було повідомлено про звільнення у зв'язку зі скороченням штату з 12 січня 2015 року. Отже, після шести місяців керування розслідуванням подій на Майдані, коли ГСУ ГПУ перебувало під значним тиском, і вкрай необхідно було дотримуватися безперервності керівництва, два керівники цього розслідування у ГПУ були відсторонені від нього з різницею у часі у декілька тижнів. Стосовно їхньої роботи не було висловлено жодного невдоволення або зауваження, і обидва вважають, що їхнє відсторонення від розслідування подій на Майдані мало негативний вплив на хід цього розслідування²¹⁸. Подання ГПУ МДГ не містили жодних пояснень з приводу цих змін у керівному складі Генеральної прокуратури.

Пан Горбатюк, який зараз є відповідальним за це розслідування, повідомив МДГ про те, що звільнення пана Щербини було штучним: хоча його посада була скорочена у вересні, у грудні цю посаду відновили. Пан Горбатюк підтвердив, що ця практика має давню історію у ГПУ та використовується, на його думку, задля зняття з посад

²¹⁵ Пан Махніцький згодом був призначений Радником Президента та звільнений з цієї посади 5 лютого 2015 року.

²¹⁶ Див. параграфи 164-165 вище щодо інформації про його досвід і посади у ГПУ.

²¹⁷ Начальник Головного управління нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях та інших заходів примусового характеру.

²¹⁸ На думку пана Махніцького, особа, яка замінила пана Баганця, була молодшою, недосвідченою (заступник начальника департаменту в обласній прокуратурі, який не мав досвіду слідчої діяльності) та некомпетентною.

небажаних осіб. Пани Баганець та Щербина пов'язали свої звільнення з тими заходами, яких вони вживали з метою повідомлення певних співробітників «Беркуту» про підозру у розстрілі на вулиці Інститутській 20 лютого. Це припущення було досліджене МДГ в оцінці розслідування подій на Майдані (наводиться нижче). Для цілей цього розділу МДГ обмежується визнанням того, що хоча обидва прокурори повернулися у лютому 2015 року до розслідування подій на Майдані, відсутність цих двох керівників розслідування протягом декількох місяців у 2014-2015 роках мала значний негативний вплив на успіх, якість та ефективність розслідування²¹⁹.

430. Вбачається, що всі, крім одного, прокурори, які обіймали керівні посади в ГСУ ГПУ після 22 лютого 2014 року, були звільнені або усунуті від розслідування подій на Майдані до жовтня 2014 року²²⁰. Отже і на цьому рівні спостерігається відсутність наступності.

Висновок

431. МДГ дійшла висновку, що кількість слідчих ГПУ, задіяних протягом 2014 року у розслідуванні подій на Майдані, була вкрай недостатньою.

Крім цього, на рівні керівного складу ГПУ спостерігалася відсутність наступності у трьох аспектах. Призначення трьох різних Генеральних прокурорів протягом перших 12 місяців розслідування негативно вплинуло на розслідування, як з точки зору загального керівництва цим процесом, так і з точки зору довіри суспільства до здатності влади належним чином відреагувати на акти насильства на Майдані. Відсторонення від розслідування подій на Майдані двох його керівників мало значний негативний вплив на хід, якість та ефективність цього розслідування. Вбачається, що всі, крім одного, прокурори, які обіймали керівні посади в ГСУ ГПУ після 22 лютого 2014 року, були звільнені або усунуті від розслідування до жовтня 2014 року.

2. Розподіл роботи слідчих

432. МДГ вважає, що розподіл роботи між ГПУ та прокуратурою міста Києва був занадто складним, адже обидва органи розслідують ті самі події під різними кутами. Наприклад, провадження стосовно ймовірного викрадення співробітниками «Беркуту» вогнепальної зброї для її застосування 20 лютого²²¹ були передані міській прокуратурі, тоді як питання застосування співробітниками «Беркуту» вогнепальної зброї у цей день було ключовим для ГПУ в рамках кримінального провадження № 228. Розслідування за фактами незаконного затримання учасників акцій протесту і ухвалення щодо них обвинувальних вироків²²², які також були передані міській прокуратурі, не виглядають такими, що відрізняються від основного кримінального провадження щодо фактів

²¹⁹ *Аль-Наширі проти Польщі (Al Nashiri v. Poland)*, заява № [28761/11](#), § 493, рішення від 24 липня 2014 року.

²²⁰ Див. параграф 167 вище.

²²¹ Провадження № 4201410000000201 та № 4201410000000225.

²²² Провадження № 4201410000000230.

неправомірного затримання і переслідування учасників акцій протесту, яке розслідує ГПУ²²³.

433. Більше того, не схоже, що ГПУ здійснювала ефективний нагляд за розслідуванням кримінальних проваджень, переданих прокуратурі міста Києва. Лише наприкінці жовтня 2014 року важливе провадження стосовно нанесення тілесних ушкоджень сотням людей 18-20 лютого було знову передане ГПУ з міської прокуратури. Пан Горбатюк підтвердив МДГ, що це відбулося через відсутність слідчої діяльності прокуратури міста Києва. Крім цього, до жовтня 2014 року розслідування міською прокуратурою злочинів, скоєних стосовно активістів АвтоМайдану, просувалося вочевидь повільно. Провадження стосовно АвтоМайдану не були особливо складними і, наприклад, не викликали проблем із встановленням винних осіб, що значно ускладнювало інші розслідування. Однак схоже, що лише після акції протесту активістів АвтоМайдану перед будівлею ГПУ 22 жовтня 2014 року ці кримінальні провадження, які розслідує прокуратура міста Києва, почали певною мірою просуватися й перша детальна інформація щодо цих проваджень була отримана МДГ лише у грудні 2014 року.

434. Розподіл певних проваджень між ГПУ та МВС так само не виглядає послідовним або ефективним. Найпершим прикладом цього є розслідування діяльності «тітушок». Всебічне розслідування діяльності «тітушок» (ймовірна участь посадових осіб МВС в організації «тітушок» і дії останніх, включно з вбивством пана Веремія) проводить ГПУ, тоді як один інцидент, у якому «тітушки» є підозрюваними особами (злочин стосовно панів Луценка та Вербицького), розслідується МВС. Окрім питання незалежності у контексті розслідування МВС справи Луценка/Вербицького, про що йшлося вище²²⁴, у цих двох розслідуваннях є явні співпадіння, як щодо доказів, так і підозрюваних осіб. Дійсно, один з «тітушок» був привселюдно і неодноразово названий МВС як головний в організації незаконної діяльності «тітушок», але йому було повідомлено про підозру лише в рамках кримінального провадження, здійснюваного МВС, але не в рамках всебічного провадження, розслідування якого проводить ГПУ.

435. Хід розслідування фактів смерті та тілесних ушкоджень правоохоронцям також викликає стурбованість МДГ. У лютому 2014 року ГПУ прийняла це розслідування до свого провадження. У червні 2014 року воно було передане до МВС. Окрім питання доцільності того, щоб співробітники МВС здійснювали розслідування фактів смерті та тілесних ушкоджень своїм колегам за відсутності будь-якої явної спроби забезпечити структурне розділення між слідчими та потерпілими, МДГ не була поінформована про будь-які позитивні результати розслідувань Міністерства внутрішніх справ. У грудні 2014 року кримінальне провадження було знову передане Генеральній прокуратурі²²⁵, але як вбачається, лише в частині фактів смерті, а не тілесних ушкоджень, правоохоронцям.

Висновок:

436. МДГ вважає, що розподіл слідчих повноважень між ГПУ, з однієї сторони, та прокуратурою міста Києва і МВС, з іншої сторони, не є ані послідовним, ані ефективним. Крім цього, МДГ не вважає

²²³ Провадження № 4214100070000020. У своїх [попередніх зауваженнях](#) за результатами візиту в Україну, опублікованих у січні 2015 року, Європейський комітет з питань запобігання катуванням також наголосив на існуванні аналогічних проблем щодо розподілу роботи з розслідування злочинів.

²²⁴ Див. параграф 416 вище.

²²⁵ Зокрема, новоствореному ГСУ ГПУ.

ефективним нагляд ГПУ за слідчою діяльністю прокуратури міста Києва.

3. Співпраця МВС та СБУ з ГПУ

437. Як було зазначено вище²²⁶, найповніша співпраця та координація між ГПУ, МВС та СБУ мали принципове значення для забезпечення ефективності розслідування подій на Майдані. Тим не менш, інформація, що є у розпорядженні МДГ, вказує на явну відсутність співпраці МЗС та СБУ зі слідчими ГПУ.

(а) Відсутність співпраці з боку МВС

438. На початкових стадіях ГПУ неодноразово робила серйозні заяви (як публічно, так і у своїх поданнях до МДГ) про відсутність співпраці з боку МВС, що, за твердженням ГПУ, інколи межувала з перешкоджанням розслідуванню. У листах до МВС від 1 та 4 березня 2014 року ГПУ скаржилась на незадовільні відповіді МВС на запити ГПУ, пов'язані з розслідуванням. У своєму листі від 12 червня 2014 року ГПУ розкритикувала «небезпечну тенденцію» з боку МВС залишати без відповіді запити ГПУ у зв'язку з розслідуваннями щодо правоохоронців – тенденцію, що лише погіршилася після того, як трьох співробітників «Беркуту» було заарештовано на початку квітня 2014 року. На прес-конференції 13 червня 2014 року тодішній Генеральний прокурор пан Махніцький заявив про «неофіційну приховану протидію» слідству з боку посадовців МВС. Таку саму позицію він підтвердив МДГ у листопаді 2014 року.

Коли МДГ піднімала це питання під час зустрічей у вересні та листопаді 2014 року, МВС відкинуло ці звинувачення. МВС наполягало на тому, що належним чином давало відповіді на всі запити ГПУ, зокрема, надавало в міру необхідності всю наявну у міністерства інформацію. Колишній режим подбав про те, щоб його дії не були задокументовані, і тому МВС не мало всієї інформації про те, де були задіяні сили міліції. Будь-яка зброя, що застосовувалась особовим складом «Беркуту», застосовувалась незаконно, і тому МВС було не в змозі її відстежити. Представники МВС заявили МДГ, що не мали жодної інформації ані про видачу зброї особовому складу «Беркуту», ані про начебто відправлення особового складу «Беркуту» зі зброєю у зону проведення антитерористичної операції на сході країни. МВС також поскаржилось на труднощі, пов'язані зі зміною більшості високопосадовців МВС після подій на Майдані, та певні складні робочі моменти, що, як стверджувалось, перешкоджали процесу розслідування.

439. Попри надані МВС пояснення, у МДГ залишились серйозні причини для занепокоєння щодо співпраці МВС зі слідчими ГПУ.

440. По-перше, 24 лютого 2014 року пан Махніцький оголосив у Верховній Раді, що вже направив до МВС запит щодо надання детальної інформації та документації про розгортання сил міліції у рамках заходів із забезпечення громадського порядку, включаючи документацію стосовно видачі зброї. Попри начебто визнання того факту, що документація стосовно розгортання сил правопорядку або планування операцій у період до 22 лютого 2014 року майже не велась або не збереглась, ГПУ поскаржилась МДГ на подальшу відсутність співпраці з боку МВС щодо відтворення інформації про планування, розгортання сил та проведення операцій, що мала критичне значення для слідства з огляду на ту обставину, що правоохоронці не мали жодних особистих розпізнавальних знаків.

²²⁶ Див. параграф 205 вище.

441. По-друге, вважалось, що більшість тяжких злочинів були вчинені безпосередньо співробітниками МВС або за їхнього потурання. Таким чином, проведення МВС службових розслідувань є першим кроком до з'ясування таких основних оперативних питань, як планування операцій, розгортання сил правопорядку, видача вогнепальної зброї, а також будь-які вчинені протиправні дії.

Втім, у листах, надісланих одночасно до МВС та безпосередньо до МДГ, ГПУ скаржилася на відсутність службових розслідувань, затримки з наданням звітів та їхню незадовільну якість. На думку ГПУ, це означало, що з'ясування базової інформації вимагатиме тривалої та ретельної слідчої роботи; ГПУ також додала, що ззовні неможливо отримати певну інформацію, призначену для внутрішнього користування.

Зокрема, нарікання викликали три висновки службового розслідування. У звіті з приводу подій ранку 30 листопада 2013 року, що був наданий ГПУ 30 січня 2014 року, не було названо жодного з близько тридцяти співробітників «Беркуту», які, як вважалось, були причетні до зазначених подій. Крім того, у своєму листі до МВС від 12 червня 2014 року ГПУ розкритикувала результати основного службового розслідування МВС подій на Майдані, датованого 24 квітня 2014 року, як водночас незадовільні та запізнілі: зокрема, не було розслідувано діяльність пана Захарченка та низки інших високопосадовців МВС, не з'ясовано обставини зникнення зброї, яку застосовував «Беркут», та відповідної документації; нарешті, ГПУ отримала звіт лише 24 травня 2014 року. МДГ ознайомила з цим звітом і вважає критику ГПУ обґрунтованою. МДГ також відзначає, що у своєму листі до ГПУ від 13 липня 2014 року МВС не дало належної відповіді на цю критику. МДГ були також надані висновки службового розслідування МВС щодо втечі з-під домашнього арешту пана Садовника. МДГ поділяє думку ГПУ, що звіти не дають відповіді на ключові питання. Цей інцидент став однією з найбільших невдач для розслідування. Тим не менш, у першому висновку службового розслідування не зазначається як проблемний той факт, що співробітник МВС, який здійснював спостереження, чекав протягом усього дня (з 7:00 до 23:00), перш ніж перевірити на місці, чому спрацював сигнал тривоги, завдяки чому Садовник отримав фору над переслідувачами у п'ятнадцять годин. У другому висновку просто зафіксовано формальні заходи адміністративного характеру, здійснені співробітниками МВС, яким було доручено нагляд за дотриманням умов домашнього арешту Садовника.

442. По-третє, ГПУ у листах до МВС та до МДГ скаржилась на те, що оперативні підрозділи МВС не виконували слідчі дії вчасно або належним чином, чи не виконували жодних дій взагалі. У листах ГПУ до МВС у період з березня по червень 2014 року містилась низка детальних та ґрунтовних скарг з цього приводу. У листі від 12 червня 2014 року ГПУ звертала увагу на той факт, що МВС до того часу не надало відповіді щодо місцезнаходження співробітників «Беркуту», починаючи з 20 лютого 2014 року, або щодо обставин зникнення вогнепальної зброї, якою був озброєний «Беркут». Наприклад, у листі зазначалось, що так і не було проведено детального аналізу мобільних телефонів співробітників «Беркуту» для відтворення картини їх розташування та руху. У своєму листі ГПУ стверджувала, що МВС навіть заявило про неможливість знайти бодай одного свідка, який би бачив, як співробітники «Беркуту» стріляли з бетонних барикад, навіть попри наявність у мережі Інтернет численних відеозаписів, на яких явно і протягом певного часу це видно. Під час прес-конференції, що відбулась 13 липня 2014 року, Генеральний прокурор повторив ці критичні зауваження. Втім, у письмовій відповіді від 13 липня 2014 року МВС так і не надало роз'яснень з приводу саме цих зауважень з боку ГПУ.

443. По-четверте, як було зазначено вище, ГПУ проводила допити або прагнула допитати деяких співробітників МВС, зокрема колишніх співробітників «Беркуту». У листі до ГПУ від 12 травня 2014 року міністр внутрішніх справ намагався відмовити

ГПУ від цього, посиляючись на необхідність підтримання доброго морального та психологічного клімату серед підрозділів МВС, задіяних у стримуванні збройної агресії проти України: міністр запропонував розглянути питання ініціювання прийняття законодавства щодо звільнення таких співробітників органів внутрішніх справ від відповідальності за їхні дії під час подій на Майдані за винятком тих, хто вчинив «тяжкі або особливо тяжкі злочини». У листі від 12 червня 2014 року ГПУ розкритикувала МВС за рішення направити деяких колишніх співробітників «Беркуту» разом зі зброєю для участі в АТО на сході країни без згоди на це ГПУ з метою приховати речові докази. Під час прес-конференції 13 червня 2014 року пан Махніцький повторив ці звинувачення, посиляючись на лист міністра внутрішніх справ від 12 травня 2014 року, і підкреслив, що така позиція МВС значно ускладнила можливість отримати задовільні та вчасні результати розслідування. Того ж дня МВС оприлюднило прес-реліз, у якому стверджувало, що відправлення співробітників «Беркуту» у зону АТО на сході країни було продиктовано необхідністю, і що ГПУ не висувала їм жодних звинувачень. На думку МВС, не було жодних підстав звинувачувати МВС у перешкоджанні розслідуванню.

444. МДГ відзначила, що, починаючи з березня 2014 року, ГПУ неодноразово виступала з серйозними та детальними скаргами на відсутність співпраці з боку МВС та її вплив на ефективність розслідування – як публічно, так і безпосередньо до МВС та до МДГ. Відповіді МВС на адресу ГПУ та МДГ були водночас короткими і надто загальними. МДГ особливо вразив зміст листа міністра внутрішніх справ від 12 травня 2014 року та подальша неспроможність МВС дати відповідь на критичні зауваження ГПУ у листі від 12 червня 2014 року. Таким чином, МДГ не переконана, що ГПУ вжила всіх необхідних заходів реагування на ці недоліки з метою забезпечення ефективної співпраці з боку МВС.

Висновок

445. Співпраця з боку МВС мала ключове значення для забезпечення ефективності розслідування, що проводилось ГПУ. МДГ дійшла висновку, що позиція МВС по відношенню до ГПУ не сприяла такій співпраці, а з певних точок зору навіть перешкоджала розслідуванню. Таким чином, МДГ не переконана, що ГПУ вжила всіх необхідних заходів реагування на ці недоліки з метою забезпечення ефективної співпраці з боку МВС.

МДГ також має вагомі підстави вважати, що така позиція МВС мала істотний негативний вплив на розслідування. Показовим є детально описаний нижче приклад того, як ГПУ намагалась допитати та заарештувати співробітників «Беркуту», що підтверджує цей висновок.

(б) Відсутність співпраці з боку СБУ

446. У своїх початкових поданнях до МДГ ГПУ не піднімала питання співпраці з СБУ. Втім, у жовтні 2014 року ГПУ заявила про недостатню співпрацю з боку СБУ і зауважила, що викликана цим потреба у проведенні додаткових слідчих дій призвела до значної затримки процесу розслідування і мала негативний вплив на його ефективність. Натомість, за словами голови СБУ, попри те, що в той час основні зусилля СБУ були зосереджені на розшуку і затриманні трьох колишніх генералів СБУ, Служба безпеки все ж надавала ГПУ повну підтримку, зокрема, затримала шістнадцятьох співробітників «Беркуту» у квітні 2014 року, проводила різні слідчі дії та займалася пошуком зниклих осіб.

447. МДГ заслухала детальні звіти ГПУ з приводу ненадання з боку СБУ документів та інформації. На думку ГПУ, навіть якщо станом на 22 лютого 2014 року документи СБУ були спалені або викрадені, СБУ мала б докласти більше зусиль для допомоги у відтворенні інформації, що містилась у цих документах, зокрема щодо спланованої СБУ операції проти Майдану під назвою «Бумеранг». Попри те, що у грудні 2014 року голова СБУ підтвердив МДГ факт зникнення всіх документів СБУ²²⁷, на прес-конференції 3 квітня 2014 року він зробив заяву, що в ході нещодавньої таємної операції у Сімферополі СБУ вдалось не лише повернути документи, але й встановити всі плани, накази та дійових осіб, що брали участь в операціях з розгону Майдану, і передати цю інформацію ГПУ. Втім, пан Баганець, заступник Генерального прокурора, який до серпня 2014 року відповідав за розслідування подій на Майдані, повідомив МДГ, що під час таємної операції СБУ не було повернуто жодного документу, що стосувався подій на Майдані. Або голова СБУ помилявся в ключовому питанні, або ж ГПУ не отримала від СБУ важливу інформацію. Очевидно, СБУ було проведено два службових розслідування з приводу операції проти Майдану. Хоча МДГ було відмовлено у доступі до висновків розслідування на тій підставі, що ця інформація є таємною, ГПУ повідомила МДГ, що службові розслідування було проведено неналежним чином і що звіти про результати жодним чином не давали відповіді на ключові питання.

448. На прес-конференції 3 квітня 2014 року голова СБУ також дав відповідь на питання про проникнення агентів ФСБ до лав СБУ і повідомив МДГ, що був шокований рівнем цього проникнення. Тим не менш, ГПУ заявила, що не отримувала ані жодної інформації про це, ані результатів належного службового розслідування СБУ, без яких було неможливо провести предметне розслідування участі ФСБ у розстрілі людей на Майдані.

449. З приводу питання про зброю СБУ на тій самій прес-конференції голова СБУ підтвердив, що сучасну зброю спеціального призначення було вивезено до Сімферополя, а у листопаді 2014 року повідомив МДГ про зникнення снайперських гвинтівок «Блейзер», що знаходились на озброєнні в СБУ. Втім, представники ГПУ повідомили МДГ, що не отримували жодної інформації про зникнення з СБУ снайперських гвинтівок «Блейзер». Знову-таки, або голова СБУ помилявся в ключовому питанні, або ГПУ не було надано вкрай важливу інформацію. Як зазначалось вище²²⁸, співробітники СБУ були добре озброєні і виконували активну роль в операції проти Майдану. За даними ГПУ, слідству не вдалось отримати жодних речових доказів участі спецпідрозділів СБУ «Альфа» у розстрілах людей. Якби стало відомо про зникнення певної кількості снайперських гвинтівок з арсеналу СБУ, ця інформація мала б вкрай важливе значення для розслідування ГПУ снайперських обстрілів, що до цього часу не дало вичерпних результатів.

450. У зв'язку з цим, у МДГ склалось враження певної стриманості ГПУ у бажанні повно розслідувати можливу відповідальність СБУ на оперативному рівні. На відміну від відносин з МВС, складається враження, що ГПУ також не скаржилась СБУ на ймовірну відсутність співпраці у розслідуванні. Зокрема, як вже зазначалось вище, незважаючи на висновок про стверджуванні недоліки двох службових розслідувань, які провело СБУ, виглядає так, що ГПУ не здійснила ніяких наступних кроків щодо

²²⁷ Голова СБУ повідомив МДГ про те, що, коли він опинився у приміщенні СБУ 24 лютого 2014 року, то не знайшов там нічого, оскільки більшість документів, зокрема матеріали справ та особові справи, були або спалені (залишки обгорілих документів ще залишались у приміщенні СБУ), або забрані колишніми головою та іншими співробітниками СБУ перед втечею. За словами голови СБУ, роботу довелось розпочати з нуля.

²²⁸ Див. параграф 238 вище.

подальшого обговорення цього питання з СБУ, чи щодо прохання виправлення ймовірні недоліки чи доповнити висновки.

Висновок

451. Співпраця з СБУ також була важливою для ефективності розслідування ГПУ. Хоча МДГ помітила небажання з боку ГПУ розслідувати можливу відповідальність СБУ на оперативному рівні, МДГ вважає, що вищезазначені факти дають підстави вважати, що СБУ не співпрацювала належним чином з ГПУ і що це мало негативний вплив на розслідування обставин операції СБУ проти акцій протесту на Майдані.

4. Роль судів

452. Процесуальні вимоги, передбачені статтями 2 і 3 Конвенції, також покладають частину відповідальності на національні суди, зокрема на етапі досудового розслідування.

453. Так, кримінальне провадження в цілому (як на досудовому, так і на судовому етапі) має відповідати вимогам, що впливають з позитивного зобов'язання щодо захисту життя і запобігання неналежному поведженню. Національні суди за жодних умов не мають права залишати без покарання правопорушення, що несуть загрозу життю, або серйозні посягання на фізичну та моральну недоторканість особи²²⁹. Це має принципове значення для утвердження суспільної довіри, забезпечення дотримання принципу верховенства права та попередження будь-яких підозр у потуранні або співучасті у протиправних діях²³⁰. Відповідно, Європейський суд неодноразово заявляв, що винесення неналежного вироку за такі тяжкі злочини, як умисне вбивство чи катування, нелюдське або таке, що принижує гідність, поведження чи покарання, служить негативним сигналом для суспільства і породжує почуття безкарності у правопорушників замість того, щоб виконувати стримувальний ефект і служити доказом нетерпимості держави до подібних дій²³¹.

454. Звідси випливає, що хоча Європейський суд і допускає значну свободу у виборі національними судами відповідного покарання за неналежне поведження та вбивства, вчинені представниками держави, водночас він має певні повноваження щодо перегляду і втручається у випадках явної невідповідності між ступенем тяжкості правопорушення та призначеним покаранням. В іншому випадку обов'язок держави щодо проведення ефективного розслідування значною мірою втратив би сенс, і тоді

²²⁹ Див. *Салман проти Туреччини (Salman v. Turkey)* [Велика палата], заява № [21986/93](#), §§ 104 та 109, ECHR 2000-VII; *Оккалі проти Туреччини (Okkali v. Turkey)*, заява № [52067/99](#), § 65, ECHR 2006-XII; та *Йєтер проти Туреччини (Yeter v. Turkey)*, заява № [33750/03](#), § 63, рішення від 13 січня 2009 року.

²³⁰ Див., *mutatis mutandis*, *Унер'їлдиз проти Туреччини (Öneriyıldız v. Turkey)* [Велика палата], заява № [48939/99](#), § 96, ECHR 2004-XII; *Оккалі проти Туреччини (Okkali v. Turkey)*, цитоване вище, § 65; *Тюркмен проти Туреччини (Türkmen v. Turkey)*, заява № [43124/98](#), § 51, рішення від 19 грудня 2006 року; та *Фадіме та Туран Карабулут проти Туреччини (Fadime and Turan Karabulut v. Turkey)*, заява № [23872/04](#), § 45, рішення від 27 травня 2010 року.

²³¹ *Оккалі проти Туреччини (Okkali v. Turkey)*, цитоване вище, §§ 73-75; *Ніколова та Величкова проти Болгарії (Nikolova and Velichkova v. Bulgaria)*, заява № [7888/03](#), § 63, рішення від 20 грудня 2007 року; *Гєфген проти Німеччини (Gäfgen v. Germany)* [Велика палата], заява № [22978/05](#), §§ 123 та 124, ECHR-2010; *Енуکیدзе та Гірвіліані проти Грузії (Enukidze and Girvliani v. Georgia)*, заява № [25091/07](#), § 274, рішення від 26 квітня 2011 року; та *Алексахін проти України*, цитоване вище, § 58.

право, закріплене у статті 2, попри своє фундаментальне значення, на практиці було б неефективним²³².

455. МДГ керується саме цими принципами, оцінюючи дії національних судів, включаючи випадки ймовірного неналежного поводження. Тим не менш, МДГ вчергове наголошує, що визнання порушень Конвенції у конкретних справах не є її завданням.

456. Деякі представники ГПУ висловлювали МДГ загальне занепокоєння з приводу розгляду національними судами справ, пов'язаних з подіями на Майдані. Колишній Генеральний прокурор пан Махніцький охарактеризував розслідування на початковому етапі як подолання перешкод, лише однією з яких були суди: за його словами, у відповідь на різні запити щодо арешту майна або затримання осіб «вони діяли так само, як і за колишнього режиму». Представники ГПУ скаржились МДГ і наводили приклади невиправданих затримок з вини судів²³³. Як було зазначено вище, деякі представники ГПУ також скаржились, що суди використовувалися, зокрема, співробітниками «Беркуту» з благословення їхніх керівників як майданчик для залякування суду, прокурорів, постраждалих та близьких родичів, тоді як самі суди, здавалося, ніяк не реагували на цю ситуацію. Один із представників ГПУ звернув увагу МДГ на той факт, що з відома керівництва МВС великі групи співробітників «Беркуту» звозили автобусами на слухання у справі іншого співробітника «Беркуту» з метою залякування. Пізніше це підтвердили і вищі чини ГПУ. У грудні 2014 року під час прес-конференції пан Ярема згадав про епізод, що стався у ході одного зі слухань у справі пана Садовника, коли одягнені у цивільний одяг співробітники «Беркуту» залякували потерпілих: він порушив це питання перед міністром внутрішніх справ Аваковим, який у відповідь заявив, що порушення закону не було²³⁴.

457. В ході аналізу розслідування подій на Майдані МДГ була особливо вражена кількістю ключових рішень, винесених Печерським районним судом міста Києва, до юрисдикції якого належала велика кількість справ, пов'язаних з подіями на Майдані, що мали значні негативні наслідки для розслідування, навіть якщо й ці рішення було згодом скасовано в апеляції.

(а) Рішення стосовно насильницьких дій в ніч на 30 листопада 2013 року

458. МДГ відзначає, що єдиних високопосадовців, яким було повідомлено про підозру у вчиненні злочинів у зв'язку з насильницькими діями на Майдані Незалежності вранці 30 листопада 2014 року, було амністовано Печерським районним судом. Попри те, що це рішення було згодом скасовано апеляційною інстанцією на підставі неправильного застосування закону про амністію і справу було повернено до Печерського районного суду, провадження щодо всіх підозрюваних, за винятком одного²³⁵, відтоді виявилися фактично заблокованими з причин, пов'язаних з амністією.

²³² *Ніколова та Величкова проти Болгарії (Nikolova and Velichkova v. Bulgaria)*, цитоване вище, § 62.

²³³ Наприклад, слідчі ГПУ отримали у своє розпорядження російський мобільний телефон і звернулись до слідчого судді із запитом на отримання інформації про розмови, що велись з цього телефону. Слухання було проведено за три тижні після запиту і ще три тижні знадобилось для того, щоб отримати інформацію від провайдера телекомунікаційних послуг. Представники ГПУ повідомили, що такі питання, як правило, вирішуються протягом кількох днів.

²³⁴ В інтерв'ю, опублікованому 23 січня 2015 року в «Українській правді», голова новоствореного Управління спеціальних розслідувань ГПУ пан Горбатюк підтвердив, що співробітники «Беркуту», присутні на слуханні у справі пана Садовника, скандували «Слава «Беркуту»!», і зробив висновок, що це не могло відбуватися без відома їхніх керівників.

²³⁵ Див. параграфи 218-219 вище.

(б) Рішення у справі Михайла Гаврилюка

459. Досі єдиними справами, порушеними за фактами насильницьких дій з боку правоохоронців під час подій на Майдані, що були доведені до суду, були справи щодо насильства та знущання по відношенню до затриманого учасника акцій протесту пана Гаврилюка, що розглядались Печерським районним судом.

460. Результатом розгляду двох справ щодо перевищення службових повноважень стало винесення мінімально можливого вироку, передбаченого відповідними статтями Кримінального кодексу України, до того ж із звільненням від відбування покарання. Справа, що стосувалась нехтування службовими обов'язками одним із старших офіцерів та здійснення відеозапису знущань, завершилась звільненням обвинуваченого від кримінальної відповідальності і закриттям кримінального провадження. Друга справа, порушена проти старшого офіцера, завершилась винесенням умовного вироку. Таким чином, попри знайдені докази та зізнання у вчиненні тяжких злочинів жоден правоохоронець не відбув покарання у вигляді ув'язнення, і, якщо заборона займатись правоохоронною діяльністю протягом одного року й була застосована до двох правоохоронців, засуджених за перевищення повноважень, вони матимуть можливість повернутися на службу вже протягом наступних місяців.

461. МДГ звертає увагу, що досі це єдині вироки, винесені у справах, пов'язаних з подіями на Майдані, і низка чинників вказують на їхню повну неадекватність. По-перше, детально описаний вище інцидент²³⁶ стосувався тяжких і принизливих актів насильства по відношенню до беззахисного затриманого з боку великої кількості правоохоронців, які були проігноровані кількома старшими офіцерами, присутніми на місці подій. По-друге, відеозапис інциденту одразу ж опинився у мережі Інтернет і був широко розтиражований у вітчизняних та міжнародних ЗМІ. Цей випадок став одним із символічних прикладів жорстокості правоохоронців і викликав обурення в українському суспільстві. По-третє, виносячи рішення і наголошуючи на важливості примирення між правопорушниками та їхньою жертвою, суд не врахував обтяжливі обставини, що супроводжували цю подію, а саме жорстокий і принизливий характер вчинених дій, а також той факт, що у них брала участь, наче у звичайній справі, одразу велика кількість правоохоронців, які не лише порушили свій основний обов'язок – захищати затриманих осіб, але й діяли з явним відчуттям власної безкарності.

462. Навіть враховуючи, що національні суди повинні мати значну свободу у виборі відповідного покарання представників держави за неналежне поведіння, МДГ вважає, що мала місце явна невідповідність між ступенем тяжкості правопорушення та призначеним покаранням. Таким чином, кримінальне провадження переважно втратило сенс, передбачена статтею 3 вимога щодо абсолютної заборони неналежного поведіння на практиці не була виконана, а стримувальний ефект чинної системи правосуддя було поставлено під сумнів.

(в) Рішення про звільнення колишнього командира підрозділу «Беркуту» пана Садовника

463. Як було детально описано вище, 18 вересня 2014 року Печерський районний суд в особі судді Волкової продовжив строк тримання під вартою двох співробітників «Беркуту» нижчого рангу, проте наступного дня звільнив під домашній арешт їхнього командира пана Садовника, якому було повідомлено про підозру у вчиненні 39 вбивств. Якщо і проводити якусь різницю між паном Садовником та його двома підлеглими, то вона полягала в тому, що справа, порушена проти нього як командира підрозділу, була більш серйозною. Оскільки строк його тримання під вартою вже було

²³⁶ Див. параграф 61 вище.

подовжено до 27 вересня 2014 року, суд не мав жодних законних підстав для його дострокового звільнення. І хоча рішення суду першої інстанції було пізніше скасовано в апеляційному порядку, пан Садовник до того часу вже втік, і таким чином органи прокуратури втратили не лише найважливішого підозрюваного у численних вбивствах на Майдані, а й ключового свідка, що був сполучною ланкою між командуванням «Беркуту» та підрозділом, що, як вважається, несе відповідальність за численні вбивства учасників акцій протесту 20 лютого 2014 року.

464. Після цього судді Волковій було повідомлено про підозру у винесенні завідомо неправосудного рішення. У середині лютого 2015 року новий Генеральний прокурор пан Шокін звернувся з клопотанням до Верховної Ради про надання дозволу на арешт ще трьох суддів Печерського районного суду.

Висновок

465. МДГ дійшла висновку, що рішення Печерського районного суду – суду, до юрисдикції якого належить велика кількість проваджень, пов'язаних з подіями на Майдані, – не відповідали вимогам статей 2 і 3 Конвенції, негативним чином впливали на ефективність розслідування подій на Майдані і загалом послаблювали стримувальний вплив чинної системи правосуддя.

5. Розслідування справи співробітників «Беркуту»: показовий приклад

466. Масові розстріли на вулиці Інститутській 20 лютого 2014 року стали найбільш тяжким епізодом з тримісячного застосування насильства на Майдані. На думку МДГ, розслідування цього інциденту свідчить про серйозні випадки відсутності співпраці та перешкоджання розслідуванню, що є показовим для тих труднощів, з якими зіткнулась ГПУ в ході розслідування правопорушень з боку правоохоронців.

467. Як зазначалось вище, у ході слідства ГПУ відносно швидко знайшла підтвердження того, що 20 лютого 2014 року загін «Беркут» вбив 39 учасників акцій протесту з автоматів АКМ калібру 7,62 мм. Найскладнішим завданням для ГПУ було визначити, попри відсутність ефективної співпраці з боку МВС, конкретний загін та осіб, що вели стрілянину. Вище МДГ описала розслідування ГПУ, в результаті якого вдалось встановити відповідний загін «Беркуту» та факт причетності до стрілянини щонайменше шістнадцятьох співробітників цього підрозділу.

468. Детальний опис подальших спроб викликати і допитати співробітників «Беркуту», наведений у параграфах 264-270 вище, базується на усних свідченнях, наданих МДГ паном Баганцем та його підлеглим паном Щербиною у грудні 2014 року. Вони були прокурорами ГПУ, що в той час відповідали за проведення розслідування подій на Майдані, і пан Горбатюк, який був присутній на тій зустрічі, не спростував їхніх свідчень. Хоча й ці конкретні свідчення були отримані МДГ після останньої зустрічі з МВС, на думку МДГ, ці свідчення були послідовними, правдоподібними та узгоджувались з іншими свідченнями.

469. На думку МДГ, події квітня 2014 року продемонстрували насторожливе відчуття безкарності співробітників «Беркуту» та неспроможність або небажання з боку керівництва МВС забезпечити співпрацю цих осіб із законним слідством. Працівники «Беркуту» не відповідали на виклики до ГПУ. Один із командирів підрозділу «Беркут» вважав, що він може вести переговори з ГПУ з приводу того, хто із співробітників має прийти за викликом до ГПУ, і згодом втручався у процес допиту правоохоронців. Співробітники «Беркуту» навіть намагались домогтися звільнення заарештованих співробітників «Беркуту» шляхом фізичного залякування працівників ГПУ, оточивши будівлю, де відбувався допит.

470. Не меншу стурбованість викликала заява про те, що записи телефонних розмов зі співробітником «Беркуту», який висловив бажання дати свідчення ГПУ, були оброблені з метою знищення запису телефонної розмови, що могла скомпрометувати його керівництво у МВС²³⁷.

471. МДГ також вважає, що втеча пана Садовника викликає стурбованість, і при цьому їй можна було запобігти. Як і слід було очікувати, рішення суду першої інстанції було скасовано в апеляційному порядку, а проти судді, що винесла рішення, було порушено кримінальне провадження. Оперативні підрозділи МВС не здійснювали належного нагляду за дотриманням умов домашнього арешту підозрюваного в очікуванні розгляду апеляції, як це вже було успішно зроблено раніше, коли за рішенням Печерського районного суду пана Садовника було звільнено у квітні 2014 року. Співробітники МВС, що здійснювали спостереження, з неприпустимим запізненням відреагували на порушення умов домашнього арешту, завдяки чому пан Садовник мав для втечі запас часу у п'ятнадцять годин. МДГ вважає переконливим припущення ГПУ, що втеча і зникнення пана Садовника були спланованими і вимагали значних фінансових та інших ресурсів, недоступних обвинуваченому. Докази, надані МДГ представниками ГПУ, а також панами Махніцьким, Баганцем та Щербинюю, чітко вказують на те, що втечу пана Садовника організували люди зі структури МВС. Якщо ці звинувачення відповідають дійсності, це є одним з найбільш серйозних звинувачень у перешкоджанні розслідуванню з досі відомих МДГ, оскільки воно пов'язане з втратою ключового свідка найжорстокіших випадків насильства під час подій на Майдані.

472. Надана МДГ інформація про подальші спроби повідомити про підозру іншим співробітникам «Беркуту» так само викликає стурбованість і свідчить про істотні відмінності між позиціями чинних та колишніх співробітників ГПУ, з якими спілкувалась МДГ.

473. З одного боку, пани Махніцький, Баганець та Щербина однозначно заявили: наявних доказів було достатньо для того, щоб у червні-липні 2014 року повідомити цим правоохоронцям про підозру. Пани Баганець та Щербина по суті стверджували, що щойно пан Баганець повідомив про це тодішнього Генерального прокурора, всі підозрювані співробітники «Беркуту» в один день покинули юрисдикцію країни. Обидва прокурори однозначно пов'язали своє подальше усунення від розслідування подій на Майдані зі своїми наполегливими спробами продовжити розшук цих співробітників «Беркуту».

474. З іншого боку, представники ГПУ, з якими МДГ спілкувалась у листопаді 2014 року, надали інші свідчення: вони наполягали на тому, що на той час досі не було достатніх доказів для повідомлення про підозру іншим співробітникам «Беркуту», розслідування тривало, і від восьми до дванадцяти співробітників «Беркуту» все ще знаходились на території України.

475. МДГ не може дійти остаточного висновку щодо правдивості таких тяжких і серйозних звинувачень на адресу тодішнього Генерального прокурора пана Яреми та МВС.

Що стосується звинувачень на адресу МВС, МДГ лише обмежиться зауваженням, що вони збігаються з не менш серйозними звинуваченнями у відсутності співпраці зі слідством та навіть перешкоджанні розслідуванню з боку МВС.

Що стосується звинувачень на адресу пана Яреми, може бути припущено, що свідчення панів Махніцького, Баганця та Щербини були продиктовані образою за їхнє відсторонення від розслідування подій на Майдані або звільнення з ГПУ. Втім, навіть у

---

²³⁷ Див. параграф 269 вище.

цьому випадку МДГ не може нехтувати їхніми свідченнями, які, на думку МДГ, були чіткими, детальними та послідовними. Троє прокурорів, що до початку вересня 2014 року виконували ключову роль у розслідуванні подій на Майдані, однаково стверджували, що станом на червень-липень 2014 року було достатньо доказів для повідомлення про підозру ще декільком співробітникам «Беркуту», і протягом літа такі спроби робилися. Пани Баганець та Щербина чітко заявили про своє прагнення продовжити переслідування цих співробітників «Беркуту» і про те, що їх було відсторонено від розслідування подій на Майдані Незалежності на ключовому етапі цього розслідування з причин, що, як було зазначено вище, МДГ не пояснили і які важко зрозуміти.

476. У цьому зв'язку МДГ бере до уваги останні події лютого 2015 року. Одразу після призначення нового Генерального прокурора у лютому 2015 року панам Баганцю та Щербині знову було доручено займатись розслідуванням подій на Майдані, а 23 лютого 2015 року двадцятьом співробітникам «Беркуту» було повідомлено про підозру за звинуваченнями у їхній причетності до розстрілів на вулиці Інститутській 20 лютого 2014 року. Втім, до того часу вісімнадцять з цих співробітників «Беркуту» втекли і лише двох було заарештовано.

Висновок

477. МДГ вважає, що цей приклад, який стосується найбільш серйозного епізоду застосування насильства на Майдані, є показовим щодо відсутності співпраці та перешкоджання з боку МВС, які істотно загальмували це ключове розслідування.

МДГ також серйозно занепокоєна тим, що більшій кількості співробітників «Беркуту» не було повідомлено про підозру протягом того часу, коли Генеральним прокурором був пан Ярема.

6. Амністія

478. Починаючи з лютого 2014 року, представники влади декілька разів робили публічні заяви стосовно можливої амністії правоохоронців, причетних до подій на Майдані. Вище МДГ коротко виклала ці заяви²³⁸. Найбільш яскравим прикладом є лист до ГПУ від 12 травня 2014 року, у якому міністр внутрішніх справ Аваков звертався до ГПУ з пропозицією розглянути можливість ініціювати прийняття законодавства про звільнення від кримінальної відповідальності тих правоохоронців, які виконували свої обов'язки під час акцій протесту на Майдані і щодо яких не було беззаперечних доказів вчинення «тяжких або особливо тяжких злочинів».

479. Європейський суд підтвердив, що амністія у випадку вбивства та неналежного поведження з цивільним населенням суперечитиме обов'язкам держави, передбаченим статтями 2 і 3 Конвенції, оскільки перешкоджатиме розслідуванню таких дій і неодмінно призведе до безкарності винних осіб. Такі наслідки нівелюють мету захисту, передбачену статтями 2 і 3 Конвенції, та створюють враження неефективності гарантії дотримання права особи на життя та права не зазнавати неналежного поведження²³⁹.

²³⁸ Див. розділ про ситуацію в правоохоронних органах України параграфи 385-388 вище.

²³⁹ *Абдулсамет Яман проти Туреччини (Abdülşamet Yaman v. Turkey)*, заява № [32446/96](#), § 55, рішення від 2 листопада 2004 року; *Йетер проти Туреччини (Yeter v. Turkey)*, цитоване вище, § 70; *Асоціація „21 грудня 1989 року” та інші проти Румунії (Association “21 December 1989” and Others v. Romania)*, цитоване вище, § 144; *Маргус проти Хорватії (Marguš v. Croatia)* [Велика палата], заява № [4455/10](#), § 127, рішення від 27 травня 2014 року; та *Мокану та інші проти Румунії (Mocanu and Others v. Romania)*, цитоване вище, § 326.

480. Європейський суд також постановив, що ані амністія, ані помилювання не є припустимими у випадках вбивств та жорстокого поводження, вчинених представниками держави.²⁴⁰ Вважається, що коли представника держави, а саме правоохоронця, засуджено за злочин, що порушує статті 2 та/або 3 Конвенції, амністія або помилювання навряд чи узгоджуються з метою накладення справедливого покарання. Натомість Європейський суд очікує від держав навіть більш суворого покарання своїх правоохоронців за вчинення таких серйозних злочинів, що несуть загрозу життю, ніж по відношенню до звичайних правопорушників, оскільки у цьому випадку йдеться не лише про індивідуальну відповідальність правопорушника, але й обов'язок держави боротися з безкарністю правопорушників, якою вони можуть користуватися, як вони вважають, завдяки своєму службовому становищу, і сприяти утвердженню довіри і поваги суспільства до правоохоронної системи.²⁴¹

481. МДГ невідомо про жодні випадки амністування або помилювання правоохоронців, що мали забезпечувати правопорядок під час демонстрацій на Майдані Незалежності. Водночас МДГ із занепокоєнням сприймає вищевказані заяви високопосадовців про можливу амністію або помилювання правоохоронців та підкреслює, що у такому випадку амністія або помилювання суперечитимуть передбаченим статтями 2 і 3 Конвенції обов'язкам держави і, зокрема, її обов'язку забезпечувати дотримання кримінального законодавства, боротися з безкарністю та сприяти утвердженню довіри суспільства до правоохоронної системи.

Висновок

482. МДГ наголошує на тому, що амністія або помилювання правоохоронців, причетних до вбивств та випадків неналежного поводження, суперечитимуть зобов'язанням України щодо проведення ефективного розслідування, як того вимагають статті 2 і 3 Конвенції.

В. Своєчасність та відсутність зволікань

483. Ефективність розслідування також включає в себе вимоги його своєчасності та відсутності зволікань під час розслідування – принципи, які Європейський суд застосовував у справах проти України²⁴².

484. Навіть якщо й за певних обставин можуть існувати перепони або складнощі, що перешкоджають успішному розслідуванню, своєчасні дії органів державної влади щодо розслідування застосування сили, що спричинило смерть, чи звинувачення у неналежному поводженні, є суттєвим для збереження впевненості суспільства у дотриманні владою принципу верховенства права та попередженні будь-яких підозр у потуранні або співучасті у протиправних діях²⁴³.

²⁴⁰ *Алексахін проти України*, цитоване вище, § 58 та *Мокану та інші проти Румунії (Mocanu and Others v. Romania)*, цитоване вище, § 326.

²⁴¹ *Енукідзе та Гіргвліані проти Грузії (Enukidze and Girgvliani v. Georgia)*, цитоване вище, §§ 273-274. Європейський суд був вражений фактом, що президент Грузії помилював представників держави, засуджених за тяжкий злочин (умисне вбивство), скоротивши термін ув'язнення вдвічі, після чого тюремна адміністрація звернулася до суду з клопотанням про дострокове звільнення цих представників держави, яке суд задовольнив.

²⁴² Див. *Мироненко проти України (Myronenko v. Ukraine)*, заява № [15938/02](#), рішення від 18 лютого 2010 року, §§ 36-37, *Качурка проти України (Kachurka v. Ukraine)*, заява № [4737/06](#), рішення від 15 вересня 2011 року, §§ 53-57; та *Данілов проти України (Danilov v. Ukraine)*, цитоване вище, § 70.

²⁴³ *Хью Джордан проти Сполученого Королівства (Hugh Jordan v. the United Kingdom)*, цитоване вище, § 108.

485. Ключовою умовою ефективного розслідування є своєчасний початок розслідування праводоподібних заяв щодо вчинення злочину та подальше активне переслідування правопорушників²⁴⁴. У випадку смерті, що настала за спірних обставин, надзвичайно важливо, щоби розслідування було проведене в найкоротші строки – перебіг часу неминуче зменшує кількість і знижує якість наявних доказів, на яких базується розслідування²⁴⁵. Важливо не лише своєчасно розпочати розслідування, але й проводити його без зволікань²⁴⁶.

486. МДГ вже дійшла до висновку про те, що відсутність дійсних розслідувань протягом трьох місяців, коли тривали акції протесту, неминуче означає, що розслідування так і не розпочались своєчасно. Це саме по собі становило значну перешкоду для проведення ефективних розслідувань в подальшому²⁴⁷.

487. Крім того, МДГ дійшла висновку про те, що розслідування мали суттєві недоліки. На погляд МДГ, ці недоліки значно затягнули розслідування насильства, що мало місце під час подій на Майдані.

488. МДГ не уповноважена робити висновки щодо невідповідності затримок у розслідуванні у конкретних справах вимогам статей 2 та 3 Конвенції. Тим не менш, МДГ зазначає, що отримала від організації «Amnesty International» інформацію про конкретні випадки затягувань у розслідуваннях²⁴⁸. Більшість з них стосується несвоєчасного проведення медичної експертизи або несвоєчасного повідомлення потерпілих чи їхніх близьких родичів про результати такої експертизи. Інші скарги про затримки у розслідуванні переважно стосуються судових експертиз. Наприклад, у поданих ГПУ матеріалах визнається, що станом на листопад 2014 року прокуратура ще очікувала на результати двох ключових експертиз: судової експертизи причин пожежі у Будинку профспілок та балістичної експертизи зброї, яку мали на озброєнні співробітники «Омеги» у лютому 2014 року.

Висновок

489. МДГ вже дійшла висновку, що відсутність слідчих дій протягом трьох місяців, коли тривали акції протесту, означає, що розслідування не розпочались своєчасно. МДГ також вважає, що суттєві недоліки у подальших розслідуваннях призвели до значного затягування розслідування насильства, що мало місце під час подій на Майдані.

²⁴⁴ Див. *Ісаєва, Юсупова та Базаєва проти Росії (Isayeva, Yusupova and Bazayeva v. Russia)*, заяви №№ [57947/00](#), [57948/00](#) та [57949/00](#), § 218, рішення від 24 лютого 2005 року та *Хашієв і Акаєва проти Росії (Khashiyev and Akayeva v. Russia)*, заяви №№ [57942/00](#) та [57945/00](#), § 157, рішення від 24 лютого 2005 року.

²⁴⁵ Див. *Трубніков проти Росії (Trubnikov v. Russia)*, заява № [49790/99](#), § 92, рішення від 5 липня 2005 року та *Ясінскіс проти Латвії (Jasinskis v. Latvia)*, заява № [45744/08](#), § 79, рішення від 21 грудня 2010 року.

²⁴⁶ Див. *МакКой та інші проти Сполученого Королівства (McCaughey and Others v. the United Kingdom)*, заява № [43098/09](#), § 130, рішення від 16 липня 2013 року.

²⁴⁷ Див. параграф 401 вище.

²⁴⁸ Звіт «Amnesty International» від лютого 2015 року [«Україна: рік після Євромайдану – з правосуддям затягують, у правосудді відмовляють»](#); Звіт «Amnesty International» від червня 2014 року [«Україна: Нова країна чи все по-старому?»](#).

Г. Громадський контроль за проведенням розслідувань

490. МДГ нагадує, що згідно з практикою Європейського суду з метою підтримання впевненості громадськості у дотриманні органами влади принципу верховенства права та попередженні будь-яких підозр у потуранні або співучасті у протиправних діях, з метою забезпечення відповідальності як на практиці, так і в теорії, важлива наявність достатнього громадського контролю за проведенням розслідувань та їхніми результатами²⁴⁹.

491. У зв'язку з цим МДГ відзначає, що задовго до подій на Майдані Європейський суд, різні органи Ради Європи та деякі громадські організації висловлювали серйозне занепокоєння з огляду на існування в Україні атмосфери безкарності працівників правоохоронних органів²⁵⁰. Забезпечення достатнього рівня громадського контролю за розслідуванням подій на Майдані є засобом реагування на таке відчуття безкарності та, зокрема, засобом забезпечення відповідальності за насильство, вчинене співробітниками правоохоронних органів під час демонстрацій на Майдані.

492. У різних справах необхідний різний рівень громадського контролю за розслідуванням: що важливіші або серйозніші питання, що піднімаються, тим інтенсивнішим повинен бути громадський контроль. Зокрема, у випадках серйозних порушень прав людини громадськість має право знати, що сталося. Демонстрації на Майдані та їх жорстке придушення є болючою віхою в новітній історії України. Як повідомлялось, правоохоронними органами та службами безпеки держави розроблялись та реалізувались «антитерористичні» плани протидії демонстраціям. Широко заявлялось про умисні вбивства, неналежне поводження з людьми та їх викрадення представниками держави – співробітниками правоохоронних органів чи іншими особами, що виконували вказівки влади. Протягом трьох місяців центр Києва був забарикадований – там проходили безперервні зіткнення, в основному, між учасниками акцій протесту та співробітниками правоохоронних органів. Понад 100 учасників акцій протесту і співробітників міліції загинуло, тисячі були поранені. Інтернет був заповнений зображеннями насильства. Врешті-решт демонстрації призвели до зміни уряду та втечі з-під юрисдикції України вищого керівництва колишньої влади. Отже, події на Майдані були настільки важливими, що органи влади повинні були надати достатню інформацію про проведення розслідувань, аби сприяти здійсненню всебічного громадського контролю за ними.

493. Не дивлячись на те, що можуть існувати законні інтереси щодо збереження конфіденційності та міркувань національної безпеки, це не означає, що слідчі органи користуються повною свободою розсуду стосовно розкриття інформації для громадськості. Національні органи влади повинні забезпечити достатній рівень громадського контролю, не підриваючи національну безпеку або необхідну в проведенні розслідувань конфіденційність. У спілкуванні з МДГ національні органи не заявляли про те, що це було неможливим.

494. МДГ провела оцінку рівня та якості інформації, наданої громадськості слідчими та іншими органами. З цією метою МДГ переглянула Інтернет-сайти, прес-конференції, інтерв'ю та заяви представників компетентних слідчих органів, а також

²⁴⁹ Див. «Процесуальні вимоги статей 2 та 3 Конвенції» та практику Європейського суду викладені вище. Стосовно принципів громадського контролю див., зокрема, *Хью Джордан проти Сполученого Королівства (Hugh Jordan v. the United Kingdom)*, цитовано вище, § 109 та *Аль Нашірі проти Польщі (Al Nashiri v. Poland)*, цитовано вище, §§ 495-497.

²⁵⁰ Ці заяви детально описано в параграфах 376-384 вище.

письмові звіти про хід проведення розслідувань, які ГПУ подавала до Верховної Ради двічі на місяць. Посилання на ці джерела публічної інформації про розслідування, пов'язані з подіями на Майдані, були розміщені на Інтернет-сайті МДГ²⁵¹ – хоча їхній перелік не вичерпний, він включає в себе основну інформацію, яка знаходиться в публічному доступі.

495. Надаючи свою оцінку, МДГ передусім хотіла б підкреслити масштабність і складність пов'язаних з подіями на Майдані злочинів та відповідних розслідувань, що, на її думку, вимагає надання громадськості загального опису основної структури цих розслідувань. Громадський контроль за проведенням розслідувань не може здійснюватись на достатньому рівні без наявності базової інформації про те, який саме злочин розслідується, які компетентні органи проводять це розслідування, та на якій стадії знаходиться провадження. Саме це питання піднімалось в матеріалах, які надали МДГ громадські організації. ГО «Родини Героїв Небесної Сотні» була створена наприкінці липня 2014 року для того, щоб досягти розуміння ходу проведення розслідувань, і тим самим отримати певні можливості нагляду за їх проведенням. Однак цій громадській організації не вдалось відстежити навіть основну структуру розслідувань. На думку організації «Amnesty International», оприлюднена інформація була настільки вибірковою, неповною, заплутаною і загальною, що громадськості не було надано чіткої інформації щодо загальної картини стану розслідувань. Таке саме враження склалося і у МДГ. Навіть попри те, що МДГ мала прямий доступ до слідчих органів, членам МДГ було доволі важко систематизувати наявну інформацію для формування загального огляду стану розслідувань.

496. Саме через відсутність цієї інформації МДГ вважала за потрібне навести у параграфах 208-352 вище по тексту короткий огляд свого розуміння основної структури розслідувань та отриманих до цього часу результатів, який здебільшого ґрунтується на матеріалах, отриманих від органів влади.

497. Розуміння процесу проведення розслідувань ще більше ускладнювалось з огляду на систему нумерації та реєстрації кримінальних проваджень, яка, на думку МДГ, є непридатною для розслідування такого масштабу. Один і той самий випадок міг отримувати численні номери кримінальних проваджень, що змінювалися. Один з таких прикладів стосується розслідування відповідальності високопосадовців за розгін учасників акцій протесту рано вранці 30 листопада: перше розслідування було відкрите у грудні 2013 року (провадження № 1053) та заблоковане у зв'язку з наданням амністії, перш ніж бути приєднаним до основного провадження № 228; друге розслідування тих самих подій, яке включало в основному тих самих підозрюваних, але стосувалося дещо інших обвинувачень, було спочатку частиною провадження № 228; потім його було відокремлено від цього провадження, і воно отримало новий номер (провадження № 630); згодом його об'єднали з першим розслідуванням до того, як обвинувачення проти трьох підозрюваних осіб, які втекли, були виокремлені у провадження з новим номером (провадження № 1025). Хоча існують різні причини для такої нумерації кримінальних проваджень²⁵², вона значно ускладнює розуміння організації розслідувань, а також надання оцінки їхнього прогресу. Саме до цього питання привернула увагу МДГ організація «Amnesty International».

498. Що було потрібно – це комунікаційна стратегія, яка б координувалась трьома слідчими органами задля надання послідовної та вичерпної інформації про розслідування в цілому. Проте у МДГ склалось чітке враження про відсутність такої

²⁵¹ Див. [Інформаційну довідку МДГ № 1](#).

²⁵² Зокрема, забезпечення дотримання строків проведення розслідування.

стратегії, в результаті чого, як зазначалося вище, інформація надавалася у найрізноманітніших формах, несистемно та нерегулярно.

499. Прикладом цього, як зазначалось вище, є розподіл розслідувань між трьома слідчими органами, а саме ГПУ, МВС та СБУ; регіональні відділення перших двох з них також мали у своєму провадженні деякі справи. Хоча початкова тристороння прес-конференція, проведена 3 квітня 2014 року, через місяць після початку розслідувань, була позитивною ініціативою, вона була присвячена тим справам, які вже привернули до себе увагу ЗМІ, а не наданню загального опису розслідування в цілому. Представники трьох органів влади не з'являлися разом аж до прес-конференції 8 грудня 2014 року. Видається, що до проведення цієї прес-конференції спонукала вимога до представників цих трьох органів влади з'явитись на спільному засіданні парламентських комітетів 10 грудня 2014 року. Наступна спільна конференція ГПУ та МВС відбулась 2 лютого 2015 року. Надану під час конференції інформацію про прогрес у розслідуваннях було, знову таки, складно зіставити з більш широкою картиною розслідувань, і схоже, що вона була організована у відповідь на зростання критики²⁵³ стосовно відсутності прогресу в розслідуваннях.

500. Ще одним прикладом відсутності комунікаційної стратегії є неповнота офіційного звітування про розслідування. Так, про окремі події, зокрема ті, що відбулись у період з 18 по 20 лютого 2014 року, і про діяльність «тітушок» говорилось часто, в той час як про деякі інші події, такі як дії співробітників «Беркуту» рано вранці 30 листопада 2013 року, події 1 грудня 2013 року, події у ніч з 11 на 12 грудня 2013 року і численні поранення та загибель співробітників правоохоронних органів, ледь згадувалось. Подібною вибірковістю, як видається, характеризується підхід до надання інформації протягом перших 12 місяців розслідування подій, пов'язаних з Майданом. Хоча відразу після подій Майдану надання інформації громадськості відбувалось регулярно²⁵⁴, в подальшому нових відомостей надавалася мало, аж доки в середині листопада 2014 року не почалось більш регулярне оновлення інформації. Хоча МДГ і визнає, що нещодавно було докладено зусиль для підвищення рівня комунікації, включно з наданням оновленої інформації, це не вирішує основну проблему відсутності комунікаційної стратегії, спрямованої на забезпечення послідовного та вичерпного інформування про розслідування в цілому.

501. Цілком можливо, що стосовно деяких справ не було надано жодних відомостей у зв'язку з відсутністю прогресу в розслідуванні, однак факт відсутності такого прогресу також є важливою інформацією, яку слід було надавати громадськості.

Висновок

502. На думку МДГ, забезпечення достатнього рівня громадського контролю за розслідуванням подій на Майдані є засобом гарантування відповідальності за насильство, вчинене під час демонстрацій. Крім того, події на Майдані були настільки важливими, що органи влади повинні були надати достатню інформацію про проведення розслідувань для того, щоб сприяти здійсненню повноцінного

²⁵³ Див., наприклад, критичні зауваження, наведені у спільному рішенні парламентських комітетів від 17 грудня 2014 року.

²⁵⁴ Хоча ГПУ двічі на місяць подавала Верховній Раді інформацію і підтвердила, що ці звіти були публічними документами, видається, що громадськість не знала про їх існування. У будь-якому випадку, якщо спочатку вони були детальними, то з липня 2014 року вони стали занадто стислими, аби бути корисними.

громадського контролю за ними. Це вимагало, зокрема, комунікаційної стратегії, яка б координувалась трьома компетентними слідчими органами, задля надання послідовної та вичерпної інформації про розслідування в цілому.

Недивлячись на деякі зусилля, зроблені в цьому напрямку, МДГ дійшла висновку про відсутність такої комунікаційної стратегії, в результаті чого громадськості не надавалась достатня інформація. Таке упущення з боку органів влади підірвало роль громадського контролю у забезпеченні відповідальності за вчинене насильство, і крім того, право громадськості знати, що сталося під час акцій протесту на Майдані.

Д. Участь потерпілих та їхніх родичів

503. МДГ нагадує, що потерпілих та їхніх родичів необхідно інформувати про перебіг кримінального провадження та залучати їх до цього процесу в обсязі, необхідному для гарантування їхніх законних інтересів²⁵⁵. Надзвичайно важливо надати їм якомога більше інформації про обвинувачення та докази, при цьому не ставлячи під загрозу таємницю слідства чи інші конфіденційні аспекти. Якщо зацікавлені сторони вчасно отримують інформацію про перебіг розслідування, вони можуть оскаржити відповідні рішення, дії чи бездіяльність органів влади²⁵⁶. Європейський суд застосовував ці принципи у справах проти України²⁵⁷.

504. Хоча МДГ не була уповноважена вирішувати, чи відповідає розслідування конкретних справ вимогам Конвенції, МДГ отримала дані про те, що інформація, надана певним потерпілим та їхнім родичам, є недостатньою. Нижче МДГ наводить ці подання, але обмежує свої висновки в цьому аспекті нагадуванням вищезазначених вимог Конвенції щодо залучення потерпілих та їх родичів до кримінального провадження.

505. Деякі громадські організації заявляли про те, що слідчі органи залякували жертв злочинів, пов'язаних з подіями на Майдані, особливо тих, на кого було скоєно напади вранці 30 листопада та 1 грудня 2013 року. Це робилося з метою змусити потерпілих відмовитися від своїх заяв²⁵⁸.

Організація «Amnesty International» повідомила МДГ, що потерпілі не отримували достатньої інформації. Наводились приклади ситуацій, коли ГПУ не відповідала деяким потерпілим, коли потерпілі взагалі не отримали жодної інформації або їх навіть належним чином не допитали. Це, очевидно, насамперед стосується потерпілих під час подій, які розслідувалися не надто інтенсивно і наполегливо, у тому числі учасників

---

²⁵⁵ Див. «Процесуальні вимоги статей 2 та 3 Конвенції» та практику Європейського суду викладені вище, та, зокрема, *Ангелова проти Болгарії (Angelova v. Bulgaria)*, № [38361/97](#), § 140, ECHR 2002-IV.

²⁵⁶ *Карабет та інші проти України (Karabet and others v. Ukraine)*, заяви №№ [38906/07](#) та [52025/07](#), §§ 289-291, рішення від 17 січня 2013 року. На цих принципах наголошували інші органи Ради Європи. Див., наприклад, [висновок](#) Комісара з прав людини від 12 березня 2009 року щодо незалежного та ефективного розгляду скарг на дії поліції.

²⁵⁷ *Сергій Шевченко проти України (Sergey Shevchenko v. Ukraine)*, заява № [32478/02](#), § 74-75, рішення від 4 квітня 2006 року та *Прында проти України (Prynda v. Ukraine)*, № [10904/05](#), § 56, рішення від 31 липня 2012 року.

²⁵⁸ Див., наприклад, звіти «Amnesty International» [«За відсутністю складу злочину - ціна безкарності працівників правоохоронних органів в Україні»](#) (2011) та [«Україна. Євромайдан: порушення прав людини під час протестів в Україні»](#), стор. 13.

акції протесту, поранених під час проявів насильства на вулиці Банковій 1 грудня 2014 року.

Крім того, громадські організації заявляли, що організація проваджень обмежує права потерпілих. Так, було відкрито два окремі провадження стосовно відповідальності високопосадовців за події ранку 30 листопада. Проте матеріали щодо усіх потерпілих були об'єднані в одне провадження, через що вони не мали доступу до матеріалів іншої справи, яка стосувалася тих самих подій і тих самих підозрюваних, але дещо інших обвинувачень.

506. МДГ відзначає позитивну ініціативу тодішнього Генерального прокурора пана Яреми щодо проведення щомісячних зустрічей із родичами загиблих учасників акцій протесту²⁵⁹, однак залишається незрозумілим, наскільки детально на цих зустрічах обговорювалися питання розслідування. ГПУ зазначила, що родичі були «повідомленні щодо провадження у справах і мали можливість ознайомитися із зібраними матеріалами». Проте, зважаючи на присутність міністра соціальної політики та міністра охорони здоров'я, проведені раніше зустрічі, очевидно, стосувалися переважно питань соціального захисту, що було підтверджено громадськими організаціями на зустрічі з МДГ. Хоча на спільному засіданні комітетів Верховної Ради 10 грудня 2014 року представники ГО «Родини Героїв Небесної Сотні» зазначили, що співробітництво з ГПУ налагоджено, ця сама громадська організація повідомила МДГ у вересні 2014 року, що зустрічі, які щомісяця проводить ГПУ, є загальними, у конкретних питаннях ГПУ відсилає їх до слідчих, які не присутні на зустрічі, і відмовляє адвокатів від участі у зустрічах. Заява пана Яреми про те, що потерпілих залучатимуть до роботи новоствореного Управління спеціальних розслідувань ГПУ, є позитивною. Та, як заявила на цьому ж парламентському засіданні ГО «Родини Героїв Небесної Сотні», попри чисельні прохання потерпілих про організацію зустрічі, посадовці МВС, очевидно, так і не зустрілись з потерпілими та їхніми захисниками.

Загалом, зважаючи на характер та обсяги розслідувань подій на Майдані, МДГ вважає, що налагоджена співпраця між органами слідства та потерпілими та їх представниками слугувала б покращенню ефективності розслідувань та зменшенню ризику помилок.

507. Дійсно, після завершення досудового розслідування потерпілі мають право на ознайомлення з матеріалами справи. Однак, досудове слідство було завершено в зовсім небагатьох справах, що унеможлиблює будь-які загальні висновки про якість цього процесу. Навіть якщо інформація, яку було надано громадськості щодо стану розслідувань й була певним чином корисною, неповноцінність такої інформації, на яку вже вказувала МДГ, означала відсутність достатніх гарантій прав та законних інтересів потерпілих та їхніх родичів.

Висновок

508. МДГ не уповноважена оцінювати відповідність розслідування окремих справ вимогам Конвенції та в цьому аспекті обмежує свої висновки нагадуванням про практику Європейського суду щодо залучення потерпілих та їхніх родичів до кримінального провадження. Хоча МДГ й відзначає деякі позитивні ініціативи, зокрема, ініціативи ГПУ, МДГ не вважає, що ці заходи чи інформація, яку було надано

²⁵⁹ З прес-релізу ГПУ також, очевидно, випливає, що аналогічна зустріч відбулася з пораненими під час протестів на Майдані.

громадськості, були самі по собі достатніми для захисту прав та законних інтересів потерпілих та їхніх родичів.

III. ОЦІНКА МДГ СТАНУ РОЗСЛІДУВАНЬ

509. Хоча, як було зазначено вище, зобов'язання щодо проведення розслідування не є зобов'язанням досягнення певного результату, а лише стосується зобов'язання вчинити дії для його досягнення, серйозні недоліки у процесі розслідування можуть негативно вплинути на можливість з'ясування обставин справи та встановлення винних осіб²⁶⁰.

510. На тлі істотних недоліків, виявлених у проведенні розслідувань, МДГ проаналізувала стан різних розслідувань на 23 лютого 2015 року, через рік після завершення демонстрацій на Майдані.

511. Матеріали, що є у розпорядженні МДГ, свідчать про відсутність істотного прогресу у розслідуванні таких ключових справ.

512. За фактами нанесення травм приблизно 100 учасникам акцій протесту під час першої спроби насильницького розгону демонстрації на Майдані вранці 30 листопада 2013 року лише один високопосадовець опинився перед судом і лише у січні 2015 року деяким правоохоронцем було вперше повідомлено про підозру²⁶¹.

513. Жодній особі не було повідомлено про підозру у зв'язку з нанесенням правоохоронцями травм численним учасникам акцій протесту та журналістам 1 грудня року та в ніч з 10 на 11 грудня 2013 року.

514. Щодо нанесення травм шляхом застосування правоохоронцями спеціальних засобів лише один з підозрюваних високопосадовців поки знаходиться під юрисдикцією України і МДГ не надано жодної інформації про можливу дату судового розгляду. У цьому зв'язку жодному правоохоронцеві не було повідомлено про підозру²⁶².

515. Розслідування вбивств 77 учасників акцій протесту та нанесення вогнепальних поранень 185 учасникам акцій протесту у січні-лютому 2014 року було пріоритетним завданням ГПУ, оскільки це був найбільш серйозний випадок застосування насильства; зокрема, вбивства 20 лютого 2014 року стали переломним моментом акцій протесту. Єдина версія, яка на даному етапі розглядалась ГПУ як обґрунтована, полягала в тому, що загін «Беркуту» несе відповідальність за смерть 39 учасників акцій протесту. Лише двоє колишніх співробітників «Беркуту» мають постати перед судом, а колишній командир їхнього підрозділу, важливий підозрюваний і свідок, здійснив втечу з-під домашнього арешту у жовтні 2014 року за обставин, описаних вище²⁶³. Лише наприкінці лютого 2015 року Генеральний прокурор зробив заяву, що двадцятьом співробітникам «Беркуту» було оголошено про підозру: втім, на той час вісімнадцять з цих співробітників втекли, внаслідок чого затримати вдалося лише двох.

516. Прокуратурі міста Києва було доручено провести розслідування важливих справ, пов'язаних з подіями на Майдані, зокрема, за фактами нанесення травм сотням учасників акцій протесту на вулиці Банковій 1 грудня 2013 року, застосування сили та перевищення службових повноважень по відношенню до сотень активістів

²⁶⁰ Див. «Процесуальні вимоги статей 2 та 3 Конвенції» та практику Європейського суду викладені вище.

²⁶¹ Див. параграф 353 вище.

²⁶² Див. параграф 354 вище.

²⁶³ Див. параграф 471 вище.

АвтоМайдану та сотень випадків нападів на журналістів. Втім, за винятком обмеженого і запізнілого прогресу у розслідуванні справи щодо АвтоМайдану, МДГ не було надано жодної інформації про будь-які інші випадки повідомлення про підозру прокуратурою міста Києва.

517. Жодній особі не було повідомлено про підозру за фактом загибелі 13 і отримання поранень 207 правоохоронцями під час проведення акцій протесту на Майдані. МДГ не отримала жодної інформації від МВС про характер або хід цих розслідувань. МДГ не отримувала жодної інформації щодо того, чи було порушено розслідування за фактами отримання травм іншими 712 правоохоронцями²⁶⁴. Видається, що лише розслідування фактів загибелі правоохоронців було передано у відання новоствореного Управління спеціальних розслідувань.

518. Єдиною справою, що була розглянута у суді, є справа, порушена за фактом застосування насильства та принизливого поводження із затриманим учасником акцій протесту паном Гаврилюком. Втім, попри знайдені докази та зізнання правоохоронців у вчиненні тяжких злочинів жодна особа не відбула покарання у вигляді ув'язнення.

519. Нарешті, МДГ не отримала інформації про жодні розслідування, порушені за фактом зникнення без вісти навіть тих вісьмох осіб, які були офіційно визнані зниклими внаслідок їхньої участі у акціях протесту на Майдані²⁶⁵.

Висновок

520. На думку МДГ, у розслідуванні випадків насильства під час демонстрацій на Майдані не вдалось досягти істотного прогресу.

Попри те, що такий результат можна певною мірою пояснити складними умовами, у яких проводилися ці розслідування²⁶⁶, МДГ вважає, що серйозні недоліки, зазначені у цьому Звіті, негативно позначились на спроможності органів влади з'ясувати обставини злочинів, вчинених під час подій на Майдані, та встановити винних осіб.

---

²⁶⁴ Див. параграф 361 вище.

²⁶⁵ Див. параграфи 108-111 вище. Єдину згадку МДГ вдалось знайти у прес-релізі МВС від 19 лютого 2015 року, у якому йшлося про вісім проваджень, що тривали у справах зниклих осіб.

²⁶⁶ Див. параграф 409 вище.

ВИСНОВКИ

I. УЗАГАЛЬНЕНІ ВИСНОВКИ

521. Проаналізувавши розслідування випадків насильницьких дій під час акцій протесту на Майдані, МДГ прийшла до наступних висновків.

A. Висновки щодо розслідувань, проведених до 22 лютого 2014 року

522. МДГ дійшла висновку, що до 22 лютого 2014 року в дійсності влада не намагалася провести розслідування випадків насильства під час акцій протесту на Майдані.

Відсутність належного розслідування протягом трьох місяців, коли тривали акції протестів, неминуче означає, що таке розслідування не було розпочато оперативно, що саме по собі створило значні проблеми для подальших розслідувань, які є основним предметом розгляду МДГ.

Б. Висновки щодо розслідувань після 22 лютого 2014 року

Стосовно перепон, з якими зіткнулось розслідування

523. Перепони, з якими зіштовхнулися особи, відповідальні за розслідування подій на Майдані після 22 лютого 2014 року, є серйозними, і їхній вплив на хід розслідування не можна недооцінювати. Однак ці проблеми не можуть виправдати всі ті недоліки, які не були їхнім неминучим наслідком. Теперішня влада безперечно мала та має вжити всіх необхідних заходів для забезпечення відповідності розслідувань вимогам статей 2 і 3 Конвенції.

Стосовно незалежності розслідування

524. МДГ звертає увагу на численні заклики до запровадження в Україні незалежного та ефективного механізму розслідування злочинів, вчинених правоохоронцями. Потреба у такому механізмі має ще більше значення через злочини, вчинені під час акцій протесту на Майдані.

МДГ дійшла висновку, що у деяких важливих аспектах розслідуванню у кримінальних провадженнях стосовно подій на Майдані бракувало практичної незалежності, оскільки слідчий орган належав до того самого органу, що й особи під слідством. МДГ також вважає, що призначення деяких осіб після подій на Майдані на керівні посади в МВС сприяли втраті зовнішніх характеристик незалежності цього органу і слугували підризу віри громадськості у готовність МВС розслідувати злочини, вчинені під час Майдану.

Стосовно ефективності розслідування

525. **Кадрове забезпечення і ресурси ГПУ.** МДГ дійшла висновку, що кількість слідчих ГПУ, задіяних протягом 2014 року у розслідуванні подій на Майдані, була вкрай недостатньою.

Крім цього, на рівні керівного складу ГПУ спостерігалася відсутність наступності у трьох аспектах. Призначення трьох різних Генеральних прокурорів протягом перших 12 місяців розслідування негативно вплинуло на розслідування, як з точки зору загального керівництва цим процесом, так і з точки зору довіри суспільства до здатності влади належним чином відреагувати на акти насильства на Майдані. Відсторонення від розслідування подій на Майдані двох його керівників мало значний негативний вплив на хід, якість та ефективність цього розслідування. Вбачається, що всі, крім одного, прокурори, які обіймали керівні посади в ГСУ ГПУ після 22 лютого 2014 року, були звільнені або усунуті від розслідування до жовтня 2014 року.

526. **Розподіл роботи слідчих.** МДГ вважає, що розподіл слідчих повноважень між ГПУ, з однієї сторони, та прокуратурою міста Києва і МВС, з іншої сторони, не є ані послідовним, ані ефективним. Крім цього, МДГ не вважає ефективним нагляд ГПУ за слідчою діяльністю прокуратури міста Києва.

527. **Співпраця МВС з ГПУ.** Співпраця з боку МВС мала ключове значення для забезпечення ефективності розслідування, що проводилось ГПУ. МДГ дійшла висновку, що позиція МВС по відношенню до ГПУ не сприяла такій співпраці, а з певних точок зору навіть перешкоджала розслідуванню. Хоча ГПУ скаржилась МВС, МДГ не переконана, що ГПУ вжила всіх необхідних заходів реагування на ці недоліки з метою забезпечення ефективної співпраці з боку МВС.

МДГ також має вагомі підстави вважати, що така позиція МВС мала істотний негативний вплив на розслідування. Показовим є приклад того, як ГПУ намагалась допитати та заарештувати співробітників «Беркуту», що підтверджує цей висновок.

528. **Співпраця СБУ з ГПУ.** Співпраця з СБУ також була важливою для ефективності розслідування ГПУ. Хоча МДГ помітила небажання з боку ГПУ розслідувати можливу відповідальність СБУ на оперативному рівні, МДГ вважає, що існують підстави вважати, що СБУ не співпрацювала належним чином з ГПУ і що це мало негативний вплив на розслідування обставин операції СБУ проти акцій протесту на Майдані.

529. **Роль судів.** МДГ дійшла висновку, що рішення Печерського районного суду – суду, до юрисдикції якого належить велика кількість проваджень, пов'язаних з подіями на Майдані, – не відповідали вимогам статей 2 і 3 Конвенції, негативним чином впливали на ефективність розслідування подій на Майдані і загалом послаблювали стримувальний вплив чинної системи правосуддя.

530. **Розслідування справи співробітників «Беркуту»: показовий приклад.** МДГ вважає, що цей приклад, який стосується найбільш серйозного епізоду застосування насильства на Майдані, є показовим щодо відсутності співпраці та перешкоджання з боку МВС, які істотно загальмували це ключове розслідування.

МДГ також серйозно занепокоєна тим, що більшій кількості співробітників «Беркуту» не було повідомлено про підозру протягом того часу, коли Генеральним прокурором був пан Ярема.

531. **Амністія.** МДГ наголошує на тому, що амністія або помилування правоохоронців, причетних до вбивств та випадків неналежного поведіння, суперечитимуть зобов'язанням України щодо проведення ефективного розслідування, як того вимагають статті 2 і 3 Конвенції.

Стосовно вимог своєчасності та відсутності зволікань

532. МДГ вже дійшла висновку, що відсутність слідчих дій протягом трьох місяців, коли тривали акції протесту, означає, що розслідування не розпочались своєчасно. МДГ також вважає, що суттєві недоліки у подальших розслідуваннях призвели до значного затягування розслідування насильства, що мало місце під час подій на Майдані.

Стосовно громадського контролю за проведенням розслідувань

533. На думку МДГ, забезпечення достатнього рівня громадського контролю за розслідуванням подій на Майдані є засобом гарантування відповідальності за насильство, вчинене під час демонстрацій. Крім того, події на Майдані були настільки важливими, що органи влади повинні були надати достатню інформацію про проведення розслідувань для того, щоб сприяти здійсненню повноцінного громадського контролю за ними. Це вимагало, зокрема, комунікаційної стратегії, яка б координувалась трьома компетентними слідчими органами, задля надання послідовної та вичерпної інформації про розслідування в цілому.

Незважаючи на деякі зусилля, зроблені в цьому напрямку, МДГ дійшла висновку про відсутність такої комунікаційної стратегії, в результаті чого громадськості не надавалась достатня інформація. Таке упущення з боку органів влади підірвало роль громадського контролю у забезпеченні відповідальності за вчинене насильство і, крім того, право громадськості знати, що сталося під час акцій протесту на Майдані.

Стосовно участі потерпілих та їхніх родичів

534. МДГ не уповноважена оцінювати відповідність розслідування окремих справ вимогам Конвенції та в цьому аспекті обмежує свої висновки нагадуванням про практику Європейського суду щодо залучення потерпілих та їхніх родичів до кримінального провадження. Хоча МДГ й відзначає деякі позитивні ініціативи, зокрема, ініціативи ГПУ, МДГ не вважає, що ці заходи чи інформація, яку було надано громадськості, були самі по собі достатніми для захисту прав та законних інтересів потерпілих та їхніх родичів.

Стосовно стану розслідувань

535. На думку МДГ, у розслідуванні випадків насильства під час демонстрацій на Майдані не вдалось досягти істотного прогресу.

Попри те, що такий результат можна певною мірою пояснити складними умовами, у яких проводилися ці розслідування²⁶⁷, МДГ вважає, що серйозні недоліки, зазначені у цьому Звіті, негативно позначились на спроможності органів влади з'ясувати обставини злочинів, вчинених під час подій на Майдані, та встановити винних осіб.

II. ЗАКЛЮЧНІ ЗАУВАЖЕННЯ МДГ

536. Глибокі рани, залишені в українському суспільстві бурхливими подіями на Майдані, заживуть ще не скоро. Важливою частиною такого процесу одужання є

---

²⁶⁷ Див. параграфи 400-408 вище.

проведення ефективного і незалежного розслідування випадків насильства. Як вже визнавалось у багатьох випадках, в Україні суспільство не має жодної впевненості в проведенні такого розслідування. Натомість існує загальне відчуття безкарності правоохоронних органів та небажання чи нездатність з боку органів розслідування притягнути до відповідальності тих, хто винний у смерті чи нанесенні тілесних ушкоджень. Як зазначається у Звіті, різні органи Ради Європи вже не раз звертали увагу на існування такого відчуття безкарності. На думку самої Ради Європи, «з безкарністю слід боротись, бо це є питання справедливості для потерпілих, попередження нових порушень та утвердження верховенства права та суспільної довіри до системи правосуддя». Саме з урахуванням необхідності сформулювати чи відновити впевненість суспільства у розслідуванні подій, що відбулись на Майдані, Генеральний Секретар вперше запропонував створити МДГ.

537. У своєму Звіті МДГ привернула увагу до серйозних недоліків, як структурного, так і функціонального характеру, що стосуються незалежності та ефективності розслідувань, проведених станом на цей день, і які, за висновками МДГ, не відповідають вимогам Європейської конвенції чи практиці Європейського суду. Разом з тим, МДГ також звернула увагу на зміни, що відбулись протягом останнього року з метою покращення рівня відповідності міжнародним стандартам. Основна з них – створення Управління спеціальних розслідувань в структурі ГПУ в грудні 2014 року. Цей орган, до складу якого входитимуть співробітники ГПУ, МВС та СБУ, буде займатись розслідуванням справ, пов'язаних з Майданом, та фінансових злочинів, скоєних за попередньої влади.

538. Створення Управління спеціальних розслідувань є бажаною подією, і схоже, що з часу його створення, вже відбувся певний прогрес в розслідуванні. Разом з тим слід зазначити, що Управління було створено лише через 10 місяців після припинення насильства на Майдані та після низки кадрових змін, що розірвали наступність серед прокурорів вищого рівня в ГПУ. Невідомо, який досвід мають слідчі та прокурори Управління, а також відкритим залишається питання про те, чи не підірве направлення до Управління співробітників МВС та СБУ незалежність його розслідувань. Залишається також з'ясувати, чи новий тристоронній підхід до розслідування буде в змозі вчасно вирішити питання відсутності співпраці та, в деяких випадках, перешкоджання розслідуванню, на які вказує Звіт і які, на думку МДГ, підірвали ефективність розслідування станом на сьогодні. У зв'язку з цим МДГ обнадіяли нещодавні висловлювання колишнього Генерального прокурора пана Яреми та Голови Управління спеціальних розслідувань пана Горбатюка про те, що робочі відносини між ГПУ та МВС зараз налагодились.

539. МДГ також додає упевненості більш активна позиція Верховної Ради нинішнього скликання щодо покращення якості розслідування та досягнення більш позитивних результатів після довгого періоду фактичної бездіяльності з боку законодавчого органу попереднього скликання. Це відображається в нещодавній ініціативі, проявленій Комітетами з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності та з питань запобігання та протидії корупції, яка полягала в проведенні спільного засідання за участю Генерального прокурора, міністра внутрішніх справ та голови СБУ. Заява Комітетів після цього спільного засідання про те, що ці три органи не змогли провести повне, своєчасне та незалежне розслідування подій на Майдані з метою притягнення до відповідальності винних осіб у відповідності до закону, є важливим визнанням суспільством недоліків розслідування, що існують на сьогодні. Критика Комітетами організації розслідування, відсутності єдиної стратегії, фрагментарного підходу до розслідування злочинів та відсутності належної комунікації та координації між різними слідчими органами співпадає з багатьма

критичними зауваженнями самої МДГ. Рішення Комітетів, зокрема, рекомендувати органам влади заходи з покращення розслідування та щодо надання щомісячних звітів з інформацією про завершення досудового слідства та передачі справ до судів, є бажаною ініціативою.

540. Розслідування і далі стикається зі значними труднощами. Однак слід палко вірити в те, що завдяки висновкам, до яких прийшла МДГ у своєму Звіті, буде досягнуто прогресу у розслідуванні, таким чином, вселяючи впевненість громадськості у системі правосуддя і допомагаючи перегорнути цю трагічну сторінку в історії України.

ДОДАТКИ

Додаток I. Мандат Міжнародної Дорадчої Групи («МДГ»)	106
Додаток II. Порядок роботи МДГ	107
Додаток III. Перелік осіб, які згадуються в Звіті	110
Додаток IV. Структура Генеральної прокуратури України («ГПУ»)	115
Додаток V. Структура Служби безпеки України («СБУ»)	117
Додаток VI. Структура Міністерства внутрішніх справ («МВС»).....	118
Додаток VII. Відповідні формування правоохоронних органів України	119
Додаток VIII. Випадки смерті, пов'язані з подіями на Майдані, які розслідуються у провадженні № 228	120
Додаток IX. Випадки нанесення тілесних ушкоджень, пов'язані з подіями на Майдані, які розслідуються у провадженні № 228	121
Додаток X. Інформація щодо загиблих та поранених співробітників правоохоронних органів під час подій на Майдані	122
Додаток XI. Карти розташування учасників акцій протесту та урядових сил 18-20 лютого 2014 року.....	123

Додаток I

Мандат Міжнародної Дорадчої Групи («МДГ»)

1. З огляду на нинішню політичну кризу в Україні та необхідність здобути довіру громадськості до розслідувань випадків насильства, що мали місце в Україні, починаючи з 30 листопада 2013 року, Генеральний Секретар Ради Європи Ягланд запропонував створити міжнародну дорадчу групу (МДГ).

2. Розслідування проводитимуться відповідними українськими органами згідно українського законодавства. МДГ здійснюватиме нагляд за дотриманням при проведенні розслідувань усіх вимог Європейської Конвенції про права людини та практики Європейського суду з прав людини. З цією метою МДГ регулярно отримуватиме від Генеральної прокуратури України звіти щодо перебігу розслідувань вказаних подій. МДГ матиме повний доступ до всієї дотичної інформації та право звертатися за будь-якими додатковими відомостями, які вважатиме за необхідні, і отримувати їх. МДГ може надавати відповідним органам та установам поради і рекомендації. Організації громадянського суспільства матимуть право вступати у контакт та вільно спілкуватися з МДГ.

3. Група складатиметься з трьох членів, одного з яких призначать органи влади України, іншого призначить опозиція, а ще одного, який головуватиме у групі, призначить міжнародна громадськість. Всі члени МДГ мають бути професійними юристами, а не політиками, і користуватися повагою широких верств українського суспільства завдяки високому рівню професійних якостей та доброчесності.

4. Наприкінці роботи МДГ голова групи підготує остаточний звіт, що буде представлений Генеральному Секретарю Ради Європи та органам влади України.

5. З метою забезпечення належних робочих умов членів МДГ необхідні для цього приміщення та обладнання можуть бути надані парламентом України.

6. Фінансові засоби для роботи міжнародного члена МДГ та його секретаріату будуть надані Радою Європи.

Додаток II

Порядок роботи МДГ

A. Письмова процедура

МДГ направила кілька письмових запитів до різних органів влади із проханням надати детальну інформацію щодо характеру та обсягу розслідувань:

- 14 травня 2014 року листи були надіслані до ГПУ, МВС, Міністерства оборони, Міністерства юстиції, Державної виконавчої служби України, МОЗ, Уповноваженої Верховної Ради з прав людини, Київського міського голови, трьох комітетів Верховної Ради України (Комітету Верховної Ради з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією, Комітету Верховної Ради з прав людини, національних меншин і міжнародних відносин, Комітету Верховної Ради з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності) та Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради під головуванням пана Москаля.

Відповіді було отримано майже від деяких органів влади.

- 26 червня 2014 року подальші листи були надіслані до ГПУ, МВС, МОЗ, Київського міського голови, Міністерства юстиції, Державної виконавчої служби та Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради.

Відповіді було отримано майже від усіх органів влади.

- 5 серпня 2014 року листи були надіслані до ГПУ, МВС, МОЗ, СБУ, Міністерства юстиції та Державної судової адміністрації.

Відповіді було отримано від усіх органів влади, в тому числі від СБУ після додаткового листа від МДГ до СБУ від 29 серпня 2014 року.

- 3 жовтня 2014 року листи було надіслано до ГПУ, МВС та СБУ.

Відповіді було отримано від ГПУ та МВС. СБУ запропонувала надати усні відповіді на поставлені питання і голова СБУ пізніше провів зустріч із членами МДГ (див. нижче).

- 19 листопада 2014 року ГПУ, МВС та СБУ було запрошено надати подальшу інформацію. Відповіді було отримано від усіх трьох.
- 22 грудня 2014 року листи були відправлені до Комітету Верховної Ради з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності та Комітету Верховної Ради з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією, ГПУ та МВС. Відповіді було отримано від усіх органів влади.

На своїй веб-сторінці МДГ також звернулася до неурядових організацій із запрошенням надати наявну у них інформацію. Декілька національних груп з захисту прав людини зробили спільні подання до МДГ²⁶⁸. Amnesty International, Human Rights Watch, ANDANTE, міжнародна НУО, та IGCP (Група Інформації за злочинами проти особи) також надали інформацію.

---

²⁶⁸ Євромайдан SOS, Українська Гельсінська спілка з прав людини, Центр Громадянських Свобод, Харківська правозахисна група, Центр інформації про права людини, Українська Фундація правової допомоги, Центр політико-правових реформ, ХБФ «Громадська Альтернатива», Група громадського спостереження «ОЗОН», Асоціація українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів, за допомогою Секретаріату Уповноваженої з прав людини та Програмна ініціатива МФВ «Права людини та правосуддя».

Б. Усна процедура

Голова МДГ провів кілька попередніх зустрічей в червні та липні 2014 року.

- 26 червня 2014 року президент Порошенко зустрівся із сером Ніколасом Братцою під час свого візиту до Ради Європи. Того ж дня, в своїй промові до Парламентської Асамблеї Ради Європи, Президент висловив свою підтримку роботі МДГ, підтвердив готовність українських органів влади до співробітництва та зобов'язався визначити у своїй Адміністрації контактну особу для роботи з МДГ.
- 4 липня 2014 року сер Ніколас Братца відвідав Київ та провів перші контактні зустрічі з міністром закордонних справ паном Павлом Клімкіним, Генеральним прокурором паном Віталієм Яремою, першим заступником міністра юстиції пані Інною Ємельяною та з паном Олегом Махніцьким, якого було призначено у Адміністрації Президента контактною особою по роботі з МДГ.

МДГ також провела серію зустрічей в Києві з відповідними представниками влади в серпні-грудні 2014 року.

- 1 серпня 2014 року МДГ провела зустрічі з:
  - Генеральним прокурором паном Яремою, а також п'ятьма представниками ГПУ;
  - першим заступником міністра юстиції пані Інною Ємельяною та ще одним представником Міністерства юстиції;
  - трьома представниками МОЗ, включаючи заступника міністра охорони здоров'я пані Наталю Лісневську;
  - шістьма представниками МВС.
- 3-9 вересня 2014 року МДГ провела зустрічі з:
  - Уповноваженим Верховної Ради з прав людини пані Валерією Лутковською;
  - радником Президента та контактною особою по роботі з МДГ паном Олегом Махніцьким та ще одним представником Адміністрації Президента;
  - двома представниками Міністерства юстиції, включаючи заступника міністра юстиції пані Інну Ємельянову;
  - сімома представниками ГПУ;
  - 10 представниками МВС;
  - двома представниками МОЗ, включаючи заступника міністра охорони здоров'я пана Юрія Савка;
  - представниками деяких НДО: Центр Громадянських Свобод, «Родини Героїв Небесної сотні» та «Amnesty International».
- 1 листопада 2014 року МДГ провела зустріч із паном Махніцьким, контактною особою по роботі з МДГ.
- 13-14 листопада 2014 року МДГ провела серію зустрічей в Києві. Зокрема, МДГ зустрілась з:
  - головою СБУ паном Валентином Наливайченком та ще одним представником його офісу;
  - 8 представниками ГПУ;
  - 6 представниками МВС.
- 20 грудня 2014 року МДГ зустрілась із заступником Генерального прокурора паном Олексієм Баганцем, паном Ігорем Щербиною (колишнім заступником керівника

Головного слідчого управління ГПУ у лютому-липні 2014 року) та із паном Сергієм Горбатюком (головою новоствореного Управління спеціальних розслідувань ГПУ).

Додаток III

Перелік осіб, які згадуються в Звіті

Прізвище та ім'я	Основні дані
Аброськин Павло	Співробітник підрозділу «Беркут», якого заарештовано за підозрою, зокрема, у вбивстві учасників акцій протесту на вулиці Інститутській 20 лютого 2014 року.
Аваков Арсен	Народний депутат під час акцій протесту на Майдані. Міністр внутрішніх справ з 27 лютого 2014 року.
Азаров Микола	Прем'єр-міністр України з березня 2010 року по січень 2014 року.
Алієв Джалал	Вважається членом/організатором груп «тітушок».
Баганець Олексій	Заступник Генерального прокурора з лютого 2014 року, начальник Головного слідчого управління ГПУ з червня по серпень 2014 року, відповідальний за розслідування та нагляд за розслідуваннями подій на Майдані. З кінця серпня 2014 року – начальник Головного управління нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях та інших заходів примусового характеру. З лютого 2015 року координує роботу Головного слідчого управління ГПУ.
Бадера Олександр	Учасник акцій протесту на Майдані; 22 січня 2014 року отримав вогнепальне поранення та згодом помер у лікарні.
Балога Віктор	Народний депутат.
Березовський Денис	Колишній командувач Військово-морських сил України; підозрюється у державній зраді, скоєній під час аннексії Криму Російською Федерацією в березні 2014 року.
Бік Володимир	Генерал, начальник Департаменту контрозвідувального захисту інтересів держави в сфері інформаційної безпеки та Департаменту контрозвідки СБУ під час акцій протесту на Майдані.
Булатов Дмитро	Активіст Євромайдану та АвтоМайдану. Міністр молоді та спорту з лютого по грудень 2014 року.
Вербицький Юрій	Активіст Євромайдану.
Веремій Вячеслав	Журналіст газети «Весті», застрелено 19 лютого 2014 року.
Вовк Сергій	Суддя Печерського районного суду м. Києва.

Волкова Світлана	Суддя Печерського районного суду м. Києва.
Гаврилюк Михайло	Активіст Євромайдану, козак та член Самооборони Майдану. Народний депутат з листопада 2014 року.
Гаталяк Тарас	Юрист, ГО «Родини Героїв Небесної сотні».
Горбатюк Сергій	Слідчий та старший слідчий Генеральної прокуратури з 2004 року. Начальник другого слідчого відділу Головного слідчого управління ГПУ з квітня 2014 року. Начальник управління спеціальних розслідувань ГПУ з грудня 2014 року.
Дем'янов Д.	19 лютого 2014 року був в машині разом з В'ячеславом Веремієм та отримав тілесні ушкодження.
Дикань Павло	Юрист, ГО «Родини Героїв Небесної сотні».
Жизневський Михайло	Активіст Євромайдану, вбитий 22 січня 2014 року.
Захарченко Віталій	Міністр внутрішніх справ з листопада 2011 року по лютий 2014 року.
Зінов Павло	Начальник Департаменту матеріального забезпечення МВС під час акцій протесту на Майдані.
Зінченко Сергій	Співробітник підрозділу «Беркут», якого заарештовано за підозрою, зокрема, у вбивстві учасників акцій протесту на вулиці Інститутській 20 лютого 2014 року.
Зубрицький Віктор	Вважається організатором операцій «тітушок» під час акцій протесту на Майдані.
Клименко Олександр	Міністр доходів і зборів з грудня 2012 року по лютий 2014 року.
Кличко Віталій	Народний депутат під час акцій протесту на Майдані. Голова Київської міської державної адміністрації (мер м. Київ) з червня 2014 року.
Клюєв Андрій	Секретар Ради національної безпеки і оборони з лютого 2012 року по січень 2014 року. Глава Адміністрації Президента з січня по лютий 2014 року.
Коряк Валерій	Начальник ГУ МВС України в місті Києві під час акцій протесту на Майдані.
Кравець Дмитро	Військовослужбовець внутрішніх військ, якого визнано винним у неналежному поводженні з паном Гаврилюком 22 січня 2014 року.
Криволап Я.	Підполковник внутрішніх військ МВС, обвинувачений у неприпиненні неналежного поводження з паном Гаврилюком

	22 січня 2014 року; в суді визнав свою провину, звільнений за рішенням суду від кримінальної відповідальності.
Крисін Юрій	Вважається членом/організатором груп «тітушок».
Кусюк Сергій	Командир полку міліції особливого призначення «Беркут» ГУМВС України в місті Києві під час акцій протесту на Майдані.
Лекарь Сергій	Заступник міністра внутрішніх справ – керівник апарату МВС під час акцій протесту на Майдані.
Лимаренко Олексій	19 лютого 2014 року супроводжував В'ячеслава Веремія та отримав тілесні ушкодження.
Ломонос Леонід	Військовослужбовець внутрішніх військ, якого визнано винним у неналежному поведженні з паном Гаврилюком 22 січня 2014 року.
Луценко Ігор	Журналіст та активіст Євромайдану. Народний депутат з листопада 2014 року.
Луценко Юрій	Міністр внутрішніх справ з лютого 2005 року по грудень 2006 року та з грудня 2007 року по січень 2010 року. 27 лютого 2012 року засуджено до чотирьох років позбавлення волі з конфіскацією майна. У квітні 2013 року звільнений від подальшого відбування основного покарання на підставі указу Президента. Народний депутат з листопада 2014 року.
Мазуренко Павло	Помер 22 грудня 2013 року після побиття.
Мариненко Олег	Начальник управління громадської безпеки ГУМВС України в місті Києві під час акцій протесту на Майдані.
Махніцький Олег	Народний депутат під час акцій протесту на Майдані. Виконувач обов'язків Генерального прокурора з лютого по червень 2014 року. Радник Президента України з червня 2014 року по лютий 2015 року.
Москаль Геннадій	Колишній народний депутат. Голова Тимчасової слідчої комісії, утвореної Верховною Радою 16 січня 2014 року, з розслідування правопорушень під час акцій протесту на Майдані. Голова Луганської обласної державної адміністрації з вересня 2014 року.
Наливайченко Валентин	Голова СБУ у 2006-2010 роках та з 24 лютого 2014 року.
Нігоян Сергій	Активіст Євромайдану, вбитий 22 січня 2014 року.

Осіпчук М.	Капітан внутрішніх військ МВС, визнаний судом винним у неприпиненні неналежного поведження з паном Гаврилюком 22 січня 2014 року.
Паскал Василь	Начальник Департаменту карного розшуку МВС у 2012-2014 роках. Заступник міністра внутрішніх справ з грудня 2014 року.
Пашинський Сергій	Виконувач обов'язків Глави Адміністрації Президента з березня по червень 2014 року.
Плахотнюк Олег	Командир військової частини, в якій несли службу пани Кравець та Ломонос.
Попов Олександр	Голова Київської міської державної адміністрації (мер м. Київ) з листопада 2010 року по січень 2014 року.
Порошенко Петро	Президент України з травня 2014 року.
Пришко Анатолій	Заступник Генерального прокурора під час акцій протесту на Майдані.
Пшонка Віктор	Генеральний прокурор під час акцій протесту на Майдані.
Ратушняк Віктор	Заступник міністра внутрішніх справ під час акцій протесту на Майдані.
Рибак Володимир	Голова Верховної Ради з грудня 2012 року по лютий 2014 року.
Садовник Дмитро	Командир загону підрозділу «Беркут», який, як вважається, стріляв в учасників акцій протесту 20 лютого 2014 року на вулиці Інститутська.
Сакал Віталій	Заступник начальника Головного слідчого управління МВС у січні-лютому 2014 року. Начальник Головного слідчого управління МВС з березня 2014 року та заступник міністра внутрішніх справ з квітня 2014 року.
Сеник Роман	Активіст Євромайдану; 22 січня 2014 року отримав вогнепальне поранення і згодом помер.
Сівкович Володимир	Заступник Секретаря Ради національної безпеки і оборони з жовтня 2010 року до грудня 2013 року.
Тимошенко Юлія	Колишній Прем'єр-міністр (з січня по вересень 2005 року та з грудня 2007 року по березень 2010 року). У 2011 році визнано винною у перевищенні влади та службових повноважень та засуджено до семи років позбавлення волі; звільнено 22 лютого 2014 року. Народний депутат, лідер партії «Батьківщина».
Титич Віталій	Юрист, ГО «Родини Героїв Небесної сотні».

Труба Роман	Перший заступник начальника Головного слідчого управління ГПУ та керівник структурного підрозділу Головного слідчого управління ГПУ з лютого до липня 2014 року. Начальник управління з розслідування особливо важливих справ Головного слідчого управління ГПУ з вересня 2014 року (станом на жовтень 2014 року).
Турчинов Олександр	Народний депутат під час акцій протесту на Майдані. Виконувач обов'язків Президента України з лютого по червень 2014 року. Голова Верховної Ради з лютого по листопад 2014 року. Секретар Ради національної безпеки і оборони з грудня 2014 року.
Федчук Петро	Заступник начальника-начальник міліції громадської безпеки ГУМВС України в місті Києві під час акцій протесту на Майдані.
Чеботарьов Олексій	Вважається організатором операцій «тітушок» під час акцій протесту на Майдані.
Чорновол Тетяна	Українська журналістка та громадська діячка, одна з лідерів акцій протесту на Майдані. Народний депутат з листопада 2014 року.
Шокін Віктор	Заступник Генерального прокурора у 2002-2003, 2004-2007 та 2014-2015 роках. Генеральний прокурор з лютого 2015 року.
Шуляк Станіслав	Командувач внутрішніх військ МВС під час акцій протесту на Майдані
Щербина Ігор	Начальник Головного слідчого управління ГПУ з лютого по липень 2014 року, заступник начальника Головного слідчого управління з липня по вересень 2014 року, Начальник Головного слідчого управління ГПУ з лютого 2015 року.
Якименко Олександр	Голова СБУ під час акцій протесту на Майдані.
Янукович Віктор	Президент України з лютого 2010 року по лютий 2014 року.
Ярема Віталій	Генеральний прокурор з червня 2014 року по лютий 2015 року.
Яровий Сергій	Радник міністра внутрішніх справ у 2012-2014 роках. Заступник міністра внутрішніх справ з 2014 року.

Додаток IV

Структура Генеральної прокуратури України («ГПУ»)²⁶⁹

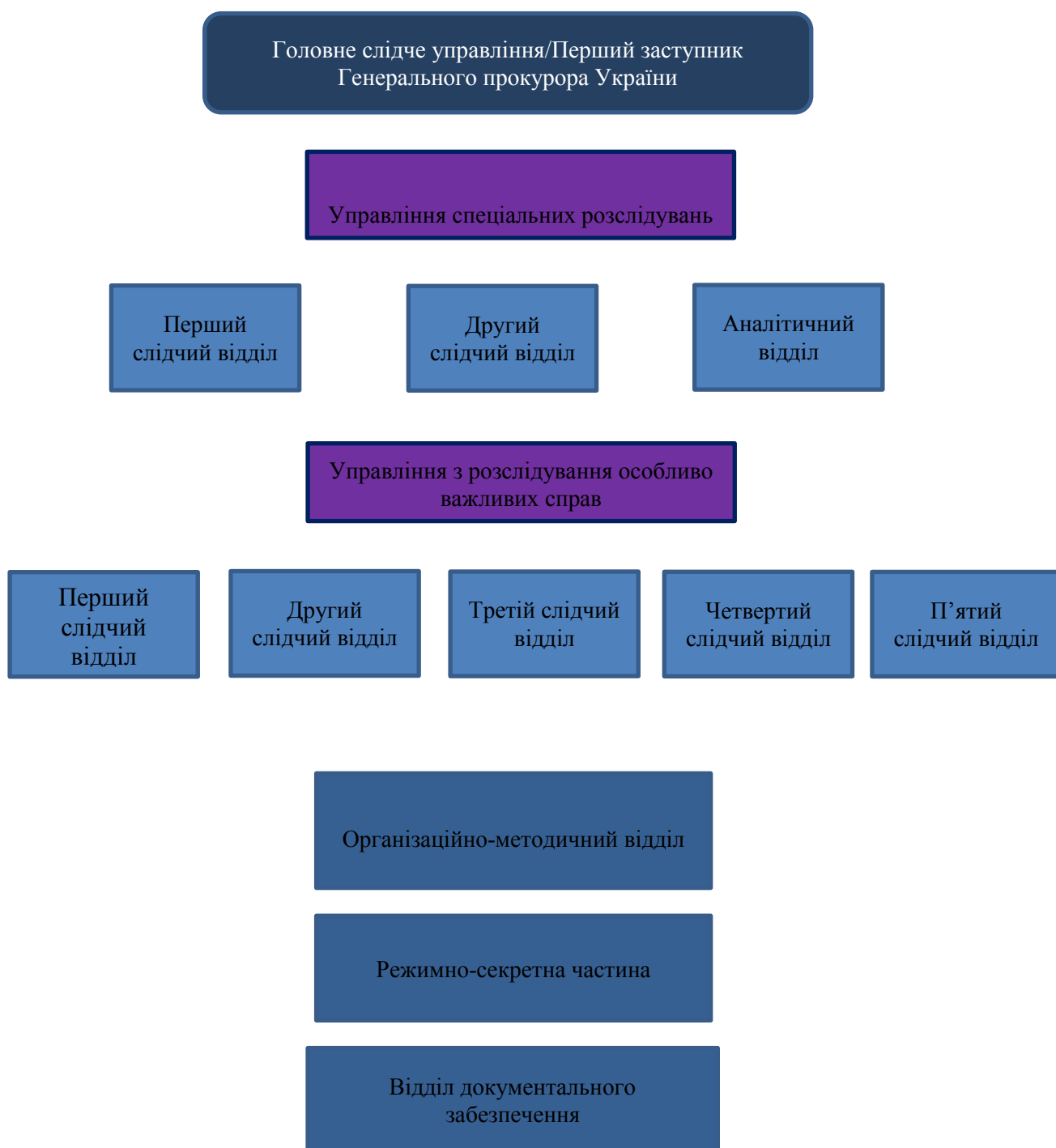
Генеральну прокуратуру України очолює Генеральний прокурор. Сім заступників Генерального прокурора очолюють вісім Головних управлінь ГПУ:

1. Перший заступник Генерального прокурора очолює два Головних управління:
  - (i) Головне управління процесуального керівництва та нагляду за додержанням законів спецпідрозділами та іншими органами, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю і корупцією, у сфері транспорту та у кримінальних провадженнях слідчих органів прокуратури; та
  - (ii) Головне слідче управління;
2. Заступник Генерального прокурора України – начальник Головного управління нагляду у кримінальному провадженні;
3. Заступник Генерального прокурора України – Головний військовий прокурор;
4. Заступник Генерального прокурора України – начальник Головного управління представництва та організації участі у кримінальному провадженні в суді;
5. Заступник Генерального прокурора України – начальник Головного управління нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях та інших заходів примусового характеру;
6. Заступник Генерального прокурора України – начальник Головного управління кадрів та забезпечення діяльності органів прокуратури;
7. Заступник Генерального прокурора України – начальник управління міжнародно-правового співробітництва.

---

²⁶⁹ На основі відповідної інформації щодо структури ГПУ на офіційному веб-сайті ГПУ станом на 3 лютого 2015 року: <http://www.gp.gov.ua/>.

Структура Головного слідчого управління ГПУ²⁷⁰

²⁷⁰ На основі відповідної інформації щодо структури ГПУ на офіційному веб-сайті ГПУ станом на 3 лютого 2015 року: <http://www.gp.gov.ua/>.

Додаток V

Структура Служби безпеки України («СБУ»)

Організація і діяльність СБУ регламентовані Законом «Про службу безпеки України» від 1992 року. Систему СБУ складають Центральне управління СБУ, яке в свою чергу складається із функціональних підрозділів, регіональних органів та Антитерористичного центру.

1. Центральне управління СБУ

До складу Центрального управління СБУ входять Апарат Голови Служби безпеки України та функціональні підрозділи:

- контррозвідки;
- захисту національної державності;
- контррозвідувального захисту інтересів держави в сфері економічної безпеки;
- контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки;
- охорони державної таємниці та ліцензування;
- боротьби з корупцією та організованою злочинністю;
- боротьби з тероризмом, захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів;
- оперативно-технічних заходів;
- оперативного документування;
- слідчий;
- інформаційно-аналітичний;
- кадровий;
- господарського, фінансового, медичного та інших видів забезпечення оперативно-службової діяльності СБУ.

2. Регіональні органи СБУ

Регіональні органи СБУ підпорядковуються Центральному управлінню СБУ. Начальники регіональних органів СБ України призначаються Головою Служби безпеки України з відома глав місцевих державних адміністрацій.

Кожна з 24 адміністративних одиниць (областей) України має свій регіональний орган СБУ. Виключенням є Управління СБУ у Київській області, яке було об'єднано із Управлінням СБУ у місті Києві. Також існує регіональне управління СБУ в Автономній Республіці Крим та окреме управління СБУ в місті Севастополі.

3. Антитерористичний центр

Антитерористичний центр створено для організації і проведення антитерористичних операцій та координації діяльності суб'єктів, які ведуть боротьбу з тероризмом чи залучаються до антитерористичних операцій. Його структуру затверджує окремим указом Президент України за поданням Кабінету Міністрів України.

Додаток VI

Структура Міністерства внутрішніх справ («МВС»)²⁷¹

Загальну структуру Міністерства внутрішніх справ України визначає Закон України «Про загальну структуру і чисельність Міністерства внутрішніх справ України» від 10 січня 2002 року²⁷². Стаття 1 цього закону визначає таку загальну структуру МВС України:

- Міністерство внутрішніх справ України - центральний орган управління;
- державні департаменти у складі Міністерства внутрішніх справ України, які відповідають за окремі напрями службової діяльності;
- головні управління, управління в областях, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі, управління та відділи МВС на транспорті;
- підрозділи судової міліції;
- підрозділи місцевої міліції;
- головний орган військового управління;
- навчальні заклади, науково-дослідні установи.

МВС України очолює міністр. До складу МВС входять, зокрема, такі підрозділи:

Департамент внутрішньої безпеки, основними завданнями якого є попередження, виявлення та припинення протиправних діянь, що вчинені працівниками правоохоронних органів у зв'язку із виконанням службових обов'язків, в тому числі втрата працівниками охоронних органів зброї та амуніції.

Головне слідче управління проводить досудове розслідування кримінальних правопорушень. Також Управління здійснює контроль та керує діяльністю підпорядкованих органів досудового розслідування.

До складу **Кримінальної міліції** входять: Департамент карного розшуку, Департамент протидії злочинності у сфері економіки, Департамент оперативної служби, Департамент оперативно-технічних заходів, Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Управління боротьби з незаконним обігом наркотиків, Управління боротьби з кіберзлочинністю, Управління кримінальної міліції у справах дітей, Робочий апарат Укрбюро Інтерполу.²⁷³

Міліція громадської безпеки складається із Департаменту громадської безпеки, Департаменту Державної автомобільної інспекції та Департаменту організації діяльності підрозділів міліції особливого призначення.

²⁷¹ На основі інформації на офіційному веб-сайті станом на 10 березня 2015 року: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/524421>.

²⁷² <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2925-14>.

²⁷³ Департамент по боротьбі з організованою злочинністю було ліквідовано на початку 2015 року.

Додаток VII

Відповідні формування правоохоронних органів України

Під час акцій протесту на Майдані владою були задіяні різні утворення правоохоронних органів для несення служби з охорони правопорядку в центрі Києва з листопада 2013 року до лютого 2014 року. Вони належали до різних органів влади та установ.

МВС задіяла такі структури:

- Спеціальний підрозділ міліції «Беркут» – підрозділ особливого призначення, відповідальний за дотримання громадської безпеки, боротьбу з організованою злочинністю, який підпорядковується Департаменту громадської безпеки МВС;
- Спеціальний підрозділ «Сокіл» – спецпідрозділ Департаменту по боротьбі з організованою злочинністю, який забезпечує підтримку під час операцій цього Департаменту;
- Спеціальні підрозділи внутрішніх військ²⁷⁴ «Омега», «Ягуар», «Барс», «Гепард», та «Тигр».

Також був задіяним підрозділ «Альфа». Це спеціальний підрозділ СБУ (Центр спеціальних операцій боротьби з тероризмом, захисту учасників кримінального судочинства та співробітників правоохоронних органів).

Управління державної охорони України підпорядковане Президенту та контролюється Верховною Радою. Співробітники цього Управління були задіяні для захисту урядових будівель.

В структурі усіх утворень спеціального призначення є снайперські підрозділи.

---

²⁷⁴ Внутрішні війська МВС відрізняються від військ, які підпорядковуються Міністерству оборони. Відповідно до Закону «Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України» від 1992 року (в редакції, яка діяла на момент подій) серед завдань, які поклалися на внутрішні війська, була, серед іншого, участь в охороні громадського порядку. На той час внутрішні війська налічували близько 33 тис. військовослужбовців.

Додаток VIII

Випадки смерті, пов'язані з подіями на Майдані, які розслідуються у провадженні № 228.²⁷⁵

У кримінальному провадженні 228 розслідується загибель 77 осіб (з яких 67 отримали вогнепальні поранення), зокрема:

- 3 особи загинули внаслідок вогнепальних поранень під час акцій протесту 22 січня 2014 року на вулиці Грушевського;
- 8 осіб загинули внаслідок вогнепальних та інших поранень під час розгону ходи до Верховної Ради України 18 лютого 2014 року;
- 13 осіб загинули внаслідок вогнепальних та інших поранень під час штурму та підпалу Будинку Профспілок вночі з 18 на 19 лютого 2014 року;
- 2 особи були знайдені після пожежі у Будинку Профспілок;
- 2 особи загинули внаслідок вогнепальних поранень близько опівночі 18-19 лютого 2014 року на вулиці Володимирській від дій «тітушок»;
- 49 осіб загинули внаслідок вогнепальних поранень під час зіткнень на вулиці Інститутській 20 лютого 2014 року.

---

²⁷⁵ На основі інформації, яку МДГ отримала від ГПУ.

Додаток ІХ

Випадки нанесення тілесних ушкоджень, пов'язані з подіями на Майдані, які розслідуються у провадженні № 228²⁷⁶

А. 183 учасників акцій протесту отримали вогнепальні поранення в період з 19 по 22 лютого 2014 року

- 19 січня 2014 року – 2 особи;
- 21 січня 2014 року – 2 особи;
- 22 січня 2014 року – 3 особи;
- 18 лютого 2014 року – 62 особи;
- 19 лютого 2014 року – 20 осіб;
- 20 лютого 2014 року – 93 особи;
- 22 лютого 2014 року – 1 особа.

Із них 77 особам спричинено легкі тілесні ушкодження, 35 – тілесні ушкодження середньої тяжкості і 58 – тяжкі тілесні ушкодження.

Б. Інші (невогнепальні) тілесні ушкодження, які було заподіянні протестувальникам 18-20 лютого 2014 року²⁷⁷

Слідством було встановлено, що понад 450 осіб отримали тілесні ушкодження, з них потерпілими визнано 293 особи.

- 18 лютого 2014 року 236 осіб отримали тілесні ушкодження, з них 38 потерпілих отримали тяжкі; 73 – середньої тяжкості; 125 – легкі тілесні ушкодження.
- 19 лютого 2014 року 41 особа отримали тілесні ушкодження, з них 7 отримали тяжкі; 11 – середньої тяжкості, 23 – легкі тілесні ушкодження.
- 20 лютого 2014 року 20 осіб отримали тілесні ушкодження, з них 4 отримали тяжкі; 1 – середньої тяжкості; 15 – легкі тілесні ушкодження.

---

²⁷⁶ На основі інформації, яку було надано МДГ від ГПУ. Ці дані були наведені як попередні, оскільки необхідні судово-медичні експертизи не були закінчені.

²⁷⁷ Наприкінці жовтня 2014 року кримінальне провадження № 42014100000000180 було передано з прокуратури міста Києва до ГПУ та об'єднане з провадженням 228.

Додаток X

Інформація щодо загиблих та поранених співробітників правоохоронних органів під час подій на Майдані²⁷⁸

A. Вбивство співробітників правоохоронних органів²⁷⁹

Кримінальне провадження МВС № 4201400000000061 стосується загибелі 13 співробітників правоохоронних органів, які отримали вогнепальні поранення 18-20 лютого 2014 року на вулицях Хрещатик та Інститутська:

- Сім співробітників (п'ять військовослужбовців внутрішніх військ та два працівники підрозділу «Беркут») були застрелені 18 лютого 2014 року між 4:30 та 10:40 вечора на вулицях Хрещатик та Інститутська;
- Два співробітника (один військовослужбовець внутрішніх військ та один працівник підрозділу «Беркут») були застрелені 19 лютого 2014 року о 2:00 та 5:30 ранку на вулиці Інститутській;
- Чотири співробітники (два працівники підрозділу «Беркут», один військовослужбовець внутрішніх військ та один працівник ППСМ ГУМВС України в місті Києві) були застрелені 20 лютого 2014 року між 8:00 та 9:25 ранку на вулицях Хрещатик та Інститутська.

Б. Поранення співробітників правоохоронних органів

За інформацією, наданою Управлінням медичного забезпечення та реабілітації МВС України, в період з 30 листопада 2013 року по 23 лютого 2014 року було травмовано 919 працівників органів внутрішніх справ.

Кримінальне провадження МВС № 4201400000000061 стосується лише 207 співробітників правоохоронних органів, які отримали поранення 18-20 лютого 2014 року.

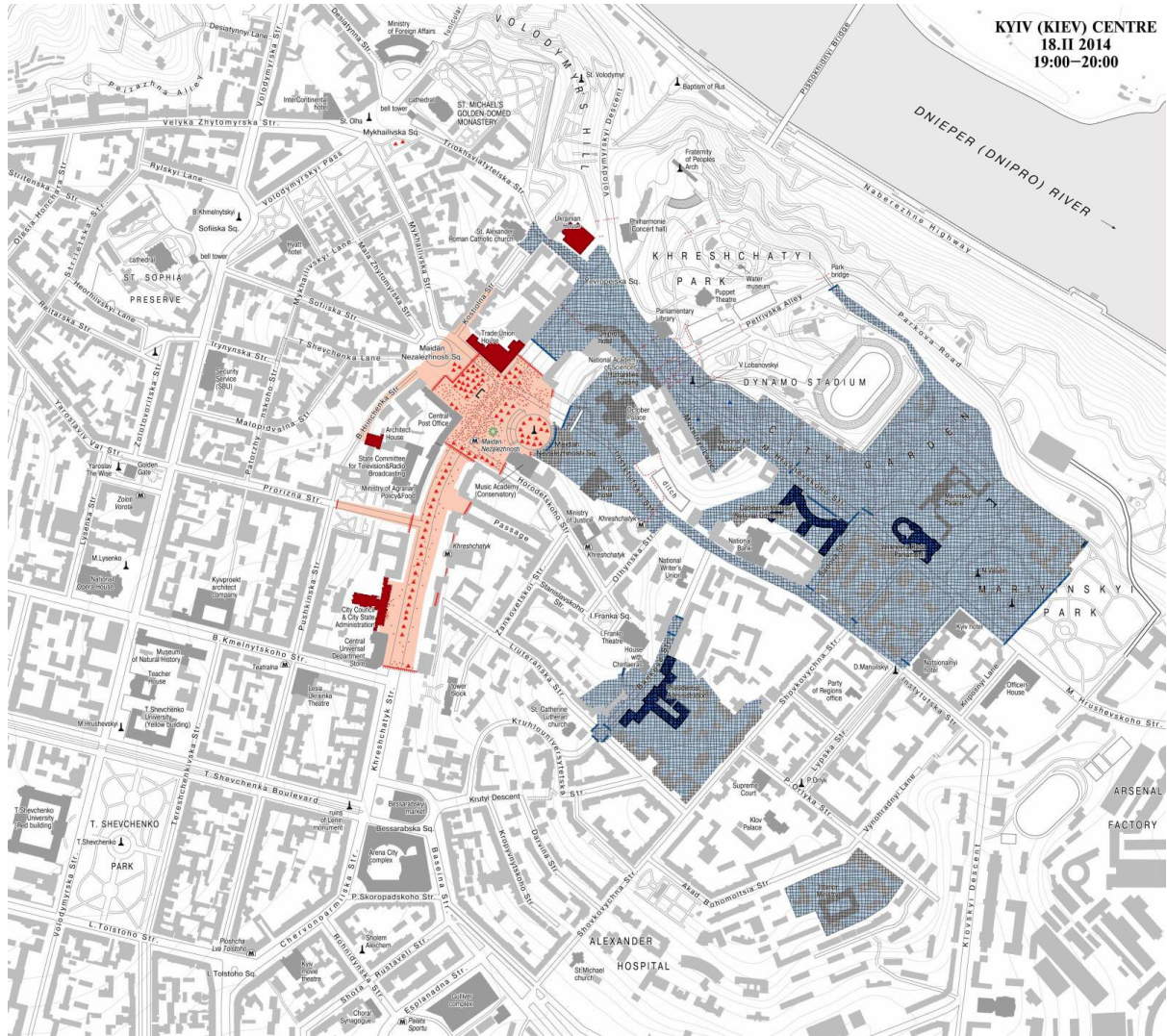
---

²⁷⁸ На основі інформації, яку МДГ отримала від МВС.

²⁷⁹ В грудні 2014 року це провадження було переведене до новоствореного Управління спеціальних розслідувань ГПУ.

Додаток XI

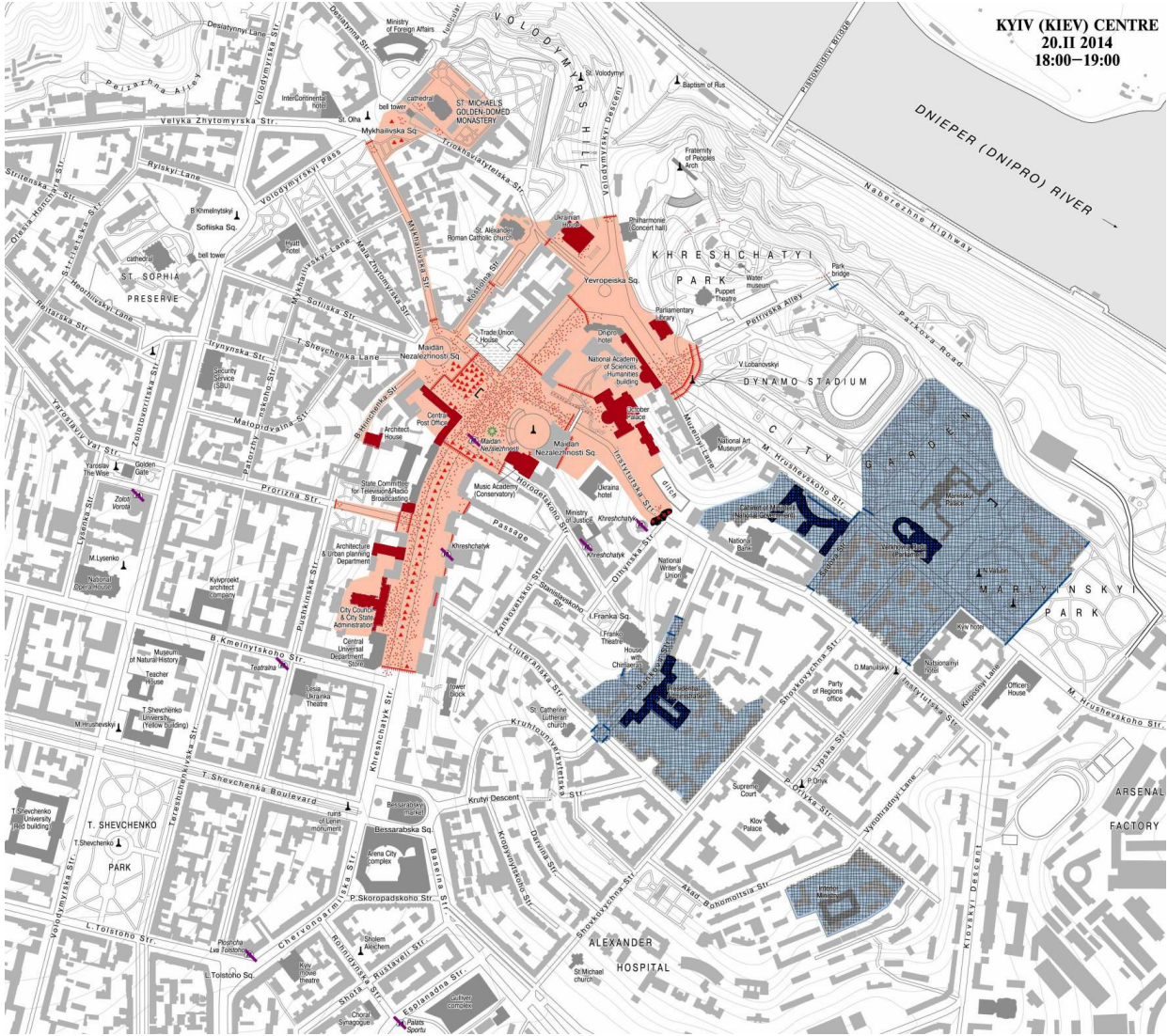
Карти розташування учасників акцій протесту та урядових сил 18-20 лютого 2014 року ²⁸⁰

²⁸⁰ З дозволу автора карт Дмитра Вортмана.

KYIV (KIEV) CENTRE
20.11.2014
18:00-19:00

	Територія, контрольована «майданівцями» (учасників акцій протесту) Территория, контролируемая «майдановцами» (участниками акций протеста) Territory controlled by <i>maidanivtsi</i> (protesters)
	Адміністративна / громадська будівля, зайнята «майданівцями» Административное / общественное здание, занятое «майдановцами» Government / public building occupied by <i>maidanivtsi</i>
	Скупчення «майданівців» Скопление «майдановцев» Cluster of <i>maidanivtsi</i>
	Дії «майданівців» Действия «майдановцев» Actions of <i>maidanivtsi</i>
	Парковка «майданівців» Парковка «майдановцев» Parking space of <i>maidanivtsi</i>
	Територія, контрольована підрозділами МВС Территория, контролируемая подразделениями МВД Territory controlled by <i>MVS</i> (Ministry of Internal Affairs) troops
	Адміністративна / громадська будівля, контрольована підрозділами МВС Административное / общественное здание, контролируемое подразделениями МВД Government / public building controlled by <i>MVS</i> troops
	Кордон підрозділів МВС Кордон подразделений МВД Cordon of <i>MVS</i> troops
	Зосередження підрозділів МВС Сосредоточение подразделений МВД Concentration of <i>MVS</i> troops
	Дії підрозділів МВС Действия подразделений МВД Activity of <i>MVS</i> troops
	Скупчення «антимайданівців» (учасників провладного мітингу) Скопление «антимайдановцев» (участников провластного митинга) Cluster of <i>Anti-maidanivtsi</i> (members of pro-government meeting)
	Наметовий табір Палаточный лагерь Tent camp
	Барикада Баррикада Barricade
	Вогняно-димова барикада Огненно-дымовая баррикада Fire and smoke barricade
	Зона сутичок Зона столкновений Zone of clashes
	«Йолка» «Йолка» <i>Yolka</i> (Christmas tree)
	Сцена Сцена Stage
	Вхід до станції метрополітену Вход на станцию метрополитена Entrance to <i>metro</i> (subway / underground) station
	Зачинена станція метро Закрытая станция метрополитена Closed <i>metro</i> station
	Пам'ятник Памятник Monument